

דברי חיזוק ועידוד ותשובות הלכתיות בימי הקורונה

מאת הרב שמואל דוד
הרב הראשי לעפולה
תמוז התשף

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה
לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

תוכן עניינים

3	התגוננות רוחנית בפני מגפת הקורונה
4	הנחיות בשל הקורונה
7	בעקבות ההנחיות החדשות של משרד הבריאות
9	אל מתפללי בתי הכנסת- סגירת בתי הכנסת
10	לציבור הטובלות
11	אור גם בימים אלה
12	בזמן הזה
13	פסח וקורונה
15	חג חרות ואמונה שמח- יום טוב אחרון של פסח התשף – בצל הקורונה
17	חדשות טובות – תודה לבורא עולם
18	אל המקפידים על כשרות המאכלים
19	חזרה לבתי הכנסת
20	אוכל בבתי הכנסת
21	תודה לבלניות
22	לענות אמן, קדיש, קדושה, ברכו ומודים דרבנן על תפילה בשידור חי
23	מנין חצרות ומרפסות
34	כהנים במנין חצרות אם צריכים לחלוץ נעלים
36	נפילת אפים שלא בבית הכנסת
42	קריאת התורה במנין קורונה
43	שהחינו על ראיית חברו לאחר שלושים יום
44	ברכה אחת מעין שבע בתפילה בחצר בית הכנסת ובחצרות בתים בתקופת החשש מנגיף הקורונה
51	קריאה בתורה של שתי שבתות יחד
60	יציאה לרשות הרבים בכפפות ובמסכה בתקופת החשש מהידבקות בנגיף הקורונה
64	הכנות לפסח בצל הנגיף
65	הכנות לפסח: מכירת חמץ, ביעור חמץ, הגעלת כלים, סיום מסכת וסדר פסח
66	הכשרת כלים ביתית
69	הלל בערבית בליל פסח כשמתפללים ביחידות
79	עריכת הסדר בפעם הראשונה
81	מוריד הטל במוסף ללא שליח ציבור
83	תספורת בחול המועד ובספירת העומר למי שלא יכול היה לעשות זאת לפני החג
88	מצוות הפורים למי שבבידוד
89	טבילת כלים בזמן הקורונה

התגוננות רוחנית בפני מגפת הקורונה

א. מאה ברכות

1. הגאונים כתבו כי תקנת חובת אמירת מאה ברכות בכל יום נוסדה על ידי דוד המלך בזמן המגפה. מה הקשר בין מאה ברכות להצלה ממגפה.
2. הגמרא לומדת את אמירת מאה ברכות בכל יום מהפסוק בפרשת עקב: "ועתה ישראל מה ה' א-להיך דורש מעמך כי אם ליראה את ה' וכו'". אל תקרי מה, אלא מאה. מכאן שאדם חייב לברך מאה ברכות בכל יום. וקשה, הלא "מה" בא לומר שה' אינו דורש דברים קשים, ומאה ברכות בכל יום זה אינו דבר של מה בכך?
3. חכמים שואלים על הפסוק עצמו- מה ה' א-להיך דורש מעמך כי אם ליראה את ה' " וכי יראת שמים מילתא זוטרתא היא? וכי הוא דבר פשוט שאפשר לומר עליו – מה ה' דורש מעימך? הגמרא משיבה על כך: "אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא" למשה זה דבר קל. וקשה, וכי התורה מכוונת רק אל משה, הלא הציווי הוא על כל ישראל? וצריך לומר כי לגבי משה שחש את נוכחות השכינה בכל גידיו ואבריו, לגבי משה שדיבר עם השכינה, יראת ה' היא מילתא זוטרתא. וגם אמירת מאה ברכות ביום אינה בשמים, הלא מי שחש את נוכחות השכינה מברך על כל דבר, מודה על כל דבר, ומבקש כל דבר מה'. ועל כן בקלות יחסית הוא יגיע למאה ברכות. והדרישה מעם ישראל היא שיגיעו לנוכחות שכינה כמו משה רבנו. שעבורם מאה ברכות ויראת ה' תהיה דבר פשוט וברור. למדנו אפוא כי הרגשת נוכחות האל מסלקת את המגפה, והרגשת נוכחות האל מובעת באמצעות אמירת ברכות רבות. מכאן שעלינו להקפיד על חובת אמירת מאה ברכות בכל יום.

ב. כופר נפש

- בתחילת פרשתנו- פרשת כי תשא – מצווה התורה:
- "כי תשא את ראש בני ישראל... ונתנו איש כופר נפשו בפקוד אותם, ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם".
- מניעת נגף היא על ידי מתן מחצית השקל, על כל אדם לתת כופר נפש בשביל להינצל, וזה תואם גם את מאמר חז"ל שצדקה תציל ממוות.

ג. אבינו מלכנו

- תנאים תקנו לומר אבינו מלכנו בעת צרה כמו בעת עצירת גשמים. וכמה מתאים לומר זאת:
- "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה" חטאנו ביהירות, חשבנו שהרפואה התגברה כמעט על כל המחלות, ועתה אנו יודעים כי "יתוש קדמך" כי נגיף קטן כל כך שאין אנו יכולים לראותו, מפיל אותנו למיטה.
- "אבינו מלכנו חטאנו לפניך, רחם עלינו"
- אבינו מלכנו כלה דבר... ומשחית ומגפה מבני בריתך" "מנע מגפה מנחלתך" "זכור כי עפר אנחנו".

ד. סיכום

- תשובה, תפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזרה.
- צדקה- כופר נפש. תפילה – אבינו מלכנו, ותשובה – אמירת מאה ברכות בכל יום שמביעה את נוכחות השכינה.

הנחיות בשל הקורונה

1. הבה נרגיע. אין להיכנס לפאניקה, אין לערוך קניות כאילו מחר לא יהיה אוכל על המדפים. זה גם אינו נכון וגם מלחיץ.
2. יש להישמע להוראות הממשלה ומשרד הבריאות. אין להוסיף ואין לגרוע.
3. כל העולם כולו גשר צר מאד, והעיקר לא לפחד כלל.
4. החדשות הרעות הן שהנגיף הזה מדבק בקלות, ורובנו נידבק.
5. החדשות הטובות הן שרובנו נעבור את המחלה בקלות מבלי שנרגיש בה, או נרגיש תסמינים קלים בלבד.
6. גם אלה שירגישו פחות טוב, רק מיעוט מתוכם יצטרכו לשהות בבית הרפואה.
7. הלחץ של משרד הבריאות נובע מכך שגם אחוז קטן של חולים בפרק זמן קצר מהווה בעיה עצומה של מחסור במיטות, מחסור בצוותי רפואה (חלקם יהיו חולים וידביקו אחרים, וחלקם יעבדו מסביב לשעון ואז יעשו טעויות) מחסור במכונות הנשמה, ואפילו בתרופות להורדת חום. בתי החולים יהיו פקוקים וחולי לב, סרטן, נזירולוגיה וכדומה יצטוו להימנע מלהגיע ולא יקבלו טיפול, לידות לא יתבצעו בבתי החולים מחמת חשש הידבקות, נפגעי תאונות דרכים לא יוכלו לקבל טיפול, וזאת פרט לחולי הקורונה עצמם! על כן הממשלה מחפשת דרכים לשטח את מחלה, היינו שמספר החולים יהיה קטן, גם אם ימשך זמן רב, כך שמספר המיטות, התרופות, צוותי רפואה וכדומה, יספיק לכולם.
8. כל אדם שמרגיש לא טוב, בין אם זה שפעת או נגיף אחר, וכן כל אדם שנמצא בבידוד חייב שלא לצאת מהבית ולהישמע להוראות על מנת לא להדביק אחרים.
9. זו חובה הלכתית גם מחמת חשש "לא תרצח" כי תגרום למות אנשים, גם משום "לא תעמוד על דם רעך". יש בזה מצות "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" וכמובן "ואהבת לרעך כמוך" וכהסברו של הלל הזקן: "מה ששנוא עליך, אל תעשה לחברך".
10. חובת עשיית מעקה מנומקת בתורה: "לא תשים דמים בביתך". מכאן למדו חכמים את החובה לסלק סולם רעוע מהבית, לא לגדל כלב רע בבית, ועוד. וכך נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן תכז):
"מצות עשה להסיר כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, ולעשות מעקה... אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה... כגון שיש לו באר בחצרו, חייב לעשות חוליא (מעקה) גבוה עשרה טפחים, כדי שלא יפול בה אדם... וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצוה להסירו ולהישמר ממנו ולהיזהר בדבר יפה... הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות".
11. כתבו התוספות (בבא קמא דף כג ע"א): "יש לאדם להיזהר שלא יזיק אחרים, יותר משלא יוזק".
12. שולחן ערוך (יורה דעה סימן קטז סעיף ה):
"צריך להיזהר מליתן מעות בפיו, שמא יש עליהן רוק יבש של מוכי שחין. ולא יתן פס ידו תחת שחיו, שמא נגעה ידו במצורע או בסם רע...
הגה: וכן יזהר מכל הדברים המגיעים לידי סכנה, כי סכנתא חמירא מאיסורא, ויש לחוש יותר לספק סכנה, מלספק איסור, ולכן אסור ללכת בכל מקום שיש בו סכנה...".

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

מה מוטל עלינו לעת כזאת?

- א. תשומת לב: לחולים, לאלה שבבידוד, למובטלים מחמת המצב, ועוד. לפעמים הם נזקקים רק לתשומת לב, להיות ערניים.
- ב. ביקור חולים (של מי שאינו בבידוד): אל תוותרו על המצוה. "כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים!" תבואו לזמן קצר! תשבו במרחק שני מטרים מהחולה, תשאלו לשלומה, תבררו אם נזקקים לעזרה בקניות, בביטוח לאומי, בתרופות, בשמירה על הילדים, ותתפללו להבראתה השלמה במהרה.
- ג. הנמצאים בבידוד: להרים טלפון: לשאול לשלום, לאחל בריאות, ולברר אם נזקקים לעזרה.
- ד. מאה ברכות: בזמן שהיתה אצלו מגפה, וביקש דוד המלך לעצורה הוא התקין תקנה שכל אדם יאמר מאה ברכות בכל יום ובכך ינצל. לכן גם אנו נקפיד על כך ביתר שאת בימים אלה.
- ה. אבינו מלכנו: יש לומר בשחרית ובמנחה בכל יום לאחר חזרת הש"ץ את נוסח "אבינו מלכנו".
- ו. האם יש מתאים יותר מלבקש "אין לנו מלך אלא אתה" "בטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות" "כלה דבר... ומשחית ומגפה מבני בריתך" "מנע מגפה מנחלתך" "שלח נא רפואה שלמה"? ועוד ועוד.
- ז. צדקה: "ונתנו איש כופר נפשו... ולא יהיה בהם נגף". להינצל ממגפה נותנים כופר נפש. וכבר אמרו חכמים שצדקה תציל ממוות. כל אחד יתן עבור כל בני ביתו.
- ח. בכך קיימנו גם את האימרה: תשובה (מאה ברכות) תפילה (אבינו מלכנו) וצדקה מעבירים את רוע הגזרה.
- ט. חופות: מזל טוב. לא לדחות חופה. לקיים אותה עם קהל מצומצם, ואולי לקיים שמחה גדולה בבוא העת.
- י. בתי כנסת: הנמצאים בבידוד, וכל שכן חולים, ואפילו באופן קל כגון חוס לא גבוה, שיעול וכדומה מתבקשים שלא להגיע לתפילה בציבור. הוא הדין לבעלי מחלות רקע כמו חולי לב, סכרת, יתר לחץ דם, מחלות נשימתיות ודיכוי חיסוני, ראוי שלא יצאו מהבית, ויתפללו בביתם.
- יא. הישיבה בבתי הכנסת בימי החול תהיה במרחק זה מזה, עד כמה שאפשר.
- יב. יש לפתוח חלונות ולאורר את בתי הכנסת.
- יג. יש להימנע מלהשתמש במגבות בד. הגיע הזמן שבכל בתי הכנסת יהיו מתקני נייר נשלף.
- יד. ראוי להביא סידור מהבית או לייחד סידור קבוע ולשימו בתא הפרטי לשימוש קבוע. כמו כן נימנע מלנשק את הפרוכת של ספר התורה עם הפה.
- טו. נא להימנע מלהשתמש בטלית ציבורית.
- טז. יש להימנע מלהביא לבית הכנסת ילדים קטנים שעדיין לא מתפללים.
- יז. בסעודה שלישית, בסעודת אזכרה או שמחה: יש לייחד כף לכל סלט. לא יתכן שאנשים נוטלים סלט מצלחת מרכזית בכפית שהיתה אצלם בפה! כמו כן להימנע מלשבת בצפיפות!
- יח. מקוואות: במקוה יש חיטוי בפיקוח המועצה הדתית ומשרד הבריאות. חיטוי זה מספיק כדי שלא להידבק, כך שאין סכנה בטבילה. המועצה הדתית תגביר את הפיקוח על כך, ועל ניקיון בין טובלת לחברתה.
- יט. נשים תבואנה מוכנות מהבית על מנת לצמצם את השהות ואת השימוש בכלים שונים באמבטיה.
- כ. אשה בבידוד או החולה במחלה כלשהי, גם חולי קל כמו חוס נמוך, הקאות שלשולים – נא להימנע מלבוא למקווה (תמיד, ולא רק לעת כזאת) את עלולה לסכן את שלום הטובלות.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

- כא. באם הגיעה אשה עם תסמינים קלים של מחלה (לא קורונה), היא תטבול אחרונה, ואחריה נחליף את המים ונחטא חדרים.
- כב. רחיצת ידיים בסבון לאחר כל מפגש עם בני אדם כמו גם לאחר טבילה, יבטיח את שלום הטובלות והבלנית.
- כג. המקוואות לגברים נסגרו בהוראת משרד הדתות הן משום שהטובלים רבים, והן משום שהם אינם באים לאחר הכנות של נקיון כמו הנשים.
- כד. אשה בבידוד או שבעלה בבידוד, הם אסורים בקרבה ובקיום המצוה.
- כה. אשה שבעלה בבידוד – יכולה וראוי שתטבול.
- כו. בכל מקרה של דחיית טבילה, יש להשלים את בדיקות שבעת הימים הנקיים כרגיל.
- כז. בני נוער: נא תעזרו להורים העובדים עם אחיכם הקטנים, או תעזרו לשכנים ולחברים עם ילדיהם הקטנים.
- כח. בני נוער: אנו מצפים מכם לעת כזאת להתחזק בתורה ובתפילה. אלה מכם שיש להם מבחני בגרות בסוף השנה: אל תדחו את הקץ. תלמדו, תתכוננו.
- כט. צניעות: עלינו ללמוד הרבה צניעות. פתאום אנו מגלים שעם כל התקדמות המדע והרפואה, נגיף קטן מנצח אותנו, כלכלה של מעצמות גדולות קורסות מחמת וירוס כל כך קטן שאי אפשר כלל לראותו בעין, כמו היתוש שניצח את טיטוס.
- ל. צניעות: אולי החתונות הצנועות שנערכות בימים אלה, יגלו לכולנו שכדי לשמוח אין צורך במאות אנשים, די במשפחה קרובה ובמעט חברים טובים שבאמת שמחים על מנת לשמח את החתן והכלה. (נכתב כאשר הצמצום היה למאה)

בעקבות ההנחיות החדשות של משרד הבריאות

א. תפילות ושבת

1. זהירות בפיקוח נפש חשובה יותר בתפילה בצבור.
2. כאשר טענו כלפי רבי חיים מבריסק שהוא מקל ראש ביום הכיפורים ומתיר לחולים לאכול מעבר למידה, הוא השיב: אני לא מקל בהלכות יום הכיפורים, אני מחמיר בהלכות פיקוח נפש.
3. יש מספר גישות בנושא קיום מנינים בבית הכנסת. יש שטוענים כי אין לקיים תפילות בציבור בכלל, ויש הפוסקים שניתן לקיים תפילה בצורה המותאמת להנחיות משרד הבריאות.
4. להלן מספר הנחיות בנושא זה:
 - א. יש לפצל מנינים ככל שאפשר, ולהקפיד על רווח בין איש לרעהו. אין לקיים תפילה בצפיפות!
 - ב. בליל שבת מוצע לפצל את המנין לשני אולמות, כגון בלובי של בית הכנסת או בעזרת נשים. אפשרות אחרת: מנין ראשון יתפללו מנחה ביום ששי בצהריים, ואת קבלת שבת יתחילו כארבעים וחמש דקות לפני זמן הדלקת נרות, והמנין השני יתחיל כמה דקות לאחר זמן הדלקת נרות.
 - ג. בשבת, מוצע לעשות מנין מוקדם ומנין מאוחר (כגון מנין ראשון בשעה 6.30 והשני בשעה 8.30). כמו כן אפשר לפצל את המנין שחלק יהיו באולם אחד, וחלק באולם אחר (כגון בלובי של בית הכנסת, או בעזרת נשים אם היא רחבה).
 - ד. כל תפילה תיערך בזריזות. אפשר להחליט שהתפילה מתחילה רק מברוך שאמר, וכן שלא אומרים מי שברך, ללא פיוטים, וכדומה.
 - ה. חסר קורא בתורה: ניתן לחלק את הקריאה לכמה מהמתפללים, בני נוער הנמצאים כעת בחופשה, ודאי ישמחו לסייע!
 - ו. אדם שחולה, אפילו חולה קל בשפעת או חום נמוך, חולשה וכדומה מתבקש שלא להגיע לבית הכנסת, תמיד, וכל שכן בתקופה זו.
 - ז. כמו כן כל אדם (ובכל גיל) שחושש להתפלל בציבור, ומעוניין להתפלל ביחיד, רשאי לעשות כן מתוך שהוא מחמיר שלא להידבק ושלא להדביק אחרים.
 - ח. גם המתפלל ביחיד אומר "אבינו מלכנו".

ב. מקוואות

1. מתוך מכתב שקבלנו ממשרד הדתות:

"בישיבה עם משרד הבריאות הובהר כי הנגף אינו עובר במים מטופלים. כלומר, כאשר המים נמצאים בטיפול בהתאם להוראות ולתקנות הקיימות, הרי שאין בעיה... ואל לנשים לחשוש".

מיותר לציין כי מאז ומעולם אנו מקפידים על כל ההנחיות של משרד הבריאות, והן מפוקחות על ידם ועל ידי משרד הדתות.
2. במוצ"ש טבלה כלה במקווה קינמון, וביום שני התברר כי היא חולה בקורונה. אולם אין סיבה לחשש: המים מחוטאים תמיד, ואין הטובלות משתמשות בחדיר ההלבשה והמקלחת של הכלה.
3. הבלנית נשלחה לבידוד כדי לשמור על שלום הטובלות הרבות בכל ערב.
4. ביום שלישי החלפנו את המים ועשינו חיטוי למים ולכל החדרים, כך שהמקום ראוי לטבילה על פי הנחיות משרד הדתות. כמובן שגם שאר המקוואות מוקפדים.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ג. משהו אישי

1. בכאב ובצער הפסקתי את מתן השיעורים לציבור הרחב מפאת ההנחיות החדשות של משרד הבריאות.
2. ככל שנראה כעת- גם הדרשות המיוחדות לפסח של שבת הגדול ובשבועיים שלפני החג – ימנעו.
3. גם בבתי אבלים הפסקתי למסור דרשות בין מנחה למעריב מפאת הצפיפות שיש שם.

מהרב יוני לביא

"זה לא נורמלי" אמרה אשתי: "המצב הזה עם הקורונה- פשוט לא נורמלי"

צודקת במאה אחוז- הסכמתי.

ומצד שני- להיות באטרף ולהתרוצץ רוב היום מחוץ לבית - זה כן נורמלי???

לעבוד 24 שעות - זה כן נורמלי???

לאכול בחוץ- מזון מהיר שרווי בשומן וסוכר- זה כן נורמלי???

להשקיע סכומי עתק כדי להפיק חתונה או בר מצווה בנוכחות מאות מוזמנים – זה כן נורמלי?

להיות עסוק כל היום ולהותיר זמן קצר לאהבת חיידך ולילדיך המתוקים - זה כן נורמלי???

בברכת "והסירותי מגפה מקרבך"

אל מתפללי בתי הכנסת

רבנים, גבאים ומתפללים יקרים !

ההחלטה לסגור את בתי הכנסת היא כואבת.

מעתה אנו מבקשים ודורשים לסגור גם את שערי בתי הכנסת.

אני קורא לכל תושבי העיר להתפלל ביחידות.

הנסיון הראה כי כאשר יש מניין מתפללים ומצטרף אחד, ואח"כ עוד אחד, אין אנו מגרשים אותם, ואנו עוברים בכך על התקנות ובעיקר על צו התורה "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" ו"לא תעמוד על דם רעך".

וכמו שמורים לחולה לאכול ביום הכפורים ובזה הוא מקיים מצוה, כך גם המתפלל ביחידות בימים אלה מקיים מצוה. והמתפלל בצבור הגדול מעשרה או שבו המרווחים בין זה לזה קטנים מהמותר – עובר עבירה.

החלטה זו התקבלה בלב נשבר ונדכה. אני כותב אותה וידי רועדות, אולם אני מבין שאין ברירה.

החלטה זו הובאה לידי ראש העיר שגיבה אותה, ואף הורה לפיקוח לאכוף אותה.

לציבור הטובלות

על פי הנחיות הרבנות הראשית ומשרד הדתות :

1. יש לקבוע תור מראש (בטלפון לבלנית) כיון שאסור שתהיה המתנה במקום.
2. יש להתרחץ ולחפוף בבית – אין להתרחץ ואין להשתמש במקלחות ובאמבטיות במקום.
3. יש לבוא עם מסכה וכפפות.
4. די בשתי טבילות בלבד, ואין צורך ביותר טבילות.
5. אין להרשות טבילות סגולה בימים אלה.
6. המקוואות הם אחד המקומות הבטוחים ביותר שיש : המקוואות עוברות חיטוי מלא, ובדיקות כלור על פי כל ההנחיות של משרד הבריאות והם מפוקחים על ידם ועל ידי המועצה הדתית באופן סדיר.

לטובתכן ושמירה על בריאותכן, נא להקפיד על ההוראות.

אור גם בימים אלה

שמחה: מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד, ובפרט בחודש ניסן ובפרט לקראת חג הגאולה.

דאגה: היא טבעית ומובנת. והיא טובה, כי היא מעודדת אותנו להישמע להנחיות ולהיות זהירים.

זהירות: ודאי, עלינו לשמור על כל כללי הזהירות. לא נזלזל בהם: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

חרדה: כדאי להפחית. אין בה תועלת, היא אינה מסייעת, ורק עלולה לגרום לשיתוק ולאי תפקוד. כדאי לא להיות מחוברים לרדיו ולתקשורת. מספיק לשמוע חדשות פעם ביום. כדאי לשוחח על הדאגה ועל החרדה ועל ההבדל ביניהם עם הילדים ותלמידים (דרך אמצעי התקשורת) שהרי הם שותפים מלאים למתרחש.

רבי יוסף חיים בעל ה"בן איש חי" מספר כי בזמן מגפה שהיתה בבגדאד עירו פגש אחד הצדיקים את מלאך המוות ושאל אותו כמה אנשים ימותו במגפה, ותשובתו היתה חמשת אלפים איש. לאחר סיום המגפה התברר כי מתו פי שלושה – חמישה עשר אלף. עשה אותו צדיק שאלת חלום, ושאל את מלאך המוות על הסתירה בין דבריו לבין מה שקרה, וזה השיב לו: שליחותי היתה רק לגבי חמשת אלפים איש, השאר הרגו את עצמם מחמת הפחד והבהלה...

נעילת בתי הכנסת: מאד מביך לראות את שערי בתי הכנסת נעולים. ההנחיה שלא לקיים מנין גם בחוץ, מאד כאבה. קשה להתפלל ביחיד ביום חול וכל שכן בשבת. אבל מצוה לשמוע בקול הרופאים ומשרד הבריאות. כל מפגש בין אנשים יכול להביא להדבקה. ככל שהמספר קטן יותר, כך ידבקו פחות, וכך גם פחות יאלצו להיות בבידוד מחמת החשש שמא נדבקו. על כן אל לנו ליפול ברוחנו. אדרבה – עת לכנוס ועת לפזר, עת לפתוח ועת לסגור. זו מצוה וזו מצוה. וכשם שמצוה על חולה שיש בו סכנה לאכול ביום הכיפורים, גם כאשר הוא חושב שהוא אינו צריך. כך גם מצוה להתפלל ביחידות, גם כאשר אינך בטוח בצורך בכך.

לפני מספר שנים נולד בן למשפחה בקרית ארבע. לברית הוזמנו בני משפחה וחברים קרובים מכל הארץ. המוזמנים הגיעו, התינוק הגיע עם הוריו, המוהל בא. הכל היה מוכן, ורגע לפני תחילת הברית, הביט המוהל בתינוק ופסק: אין אפשרות לבצע את המילה, לתינוק דלקת עיניים! כולם היו המומים. הראשון שהתעשת היה אבי הבן, והוא פנה לכולם ואמר: מצוה לשמוע בקול הרופא ובקול המוהל. ולכן כולנו נשב עכשיו לסעודת מצוה, לא מצות הברית, אלא סעודת מצוה של שמיעה לקול המוהל.

קדיש: אדם בשנת אבל, ואף בשבעת ימי האבלות האבלות, ואיך יאמר קדיש? כשם שמצוה לומר בימים רגילים, כך מצוה שלא לומר בעת הזאת. וזכות העמידה על עקרונות פיקוח הנפש, גדולה יותר מזכות אמירת הקדיש. ומחשבה טובה ה' מצרפה למעשה, ולכן אל לנו ליפול ברוחנו. העמידה על עקרונות פיקוח הנפש תעמוד לזכות הנפטר לא פחות מאמירת הקדיש.

אותו הדבר אדם שמגיע יום הזכרון על קרובו. נכון, הוא לא יאמר קדיש, אבל הוא ידליק נר זכרון, יאמר פרקי משנה או פרקי תהלים, וה' יצרף מחשבה טובה כאילו קיים את המצוה, שהלוא הוא רצה לומר קדיש, אך חזקה עליו מצות הרופאים שלא לצאת, ושלא להסתכן.

וירוס: כשם שאי אפשר לראות את הוירוס, ואף על פי כן הוא הופך כעת את כל העולם. כך אי אפשר לראות את הקדוש ברוך הוא, ואין זה גורע מכוחו לנהל את כל העולם. וכשם שבאמצעים מיוחדים אפשר לראות את הנגיף, כך בכלים מיוחדים אפשר לחוש את ה'. וכשם שה' עזר לנו לעבור את פרעה, כך הוא יעזור לנו לעבור את הנגיף.

מזג האוויר: מתחמם, וזה טוב. בניסן נגאלו ישראל ובעזרת ה' בניסן זה ניגאל אנחנו ועימנו כל העולם מאימת האויבים שאנו רואים ומן הנגיפים שאין אנו רואים.

אור בקצה המנהרה: חברה ישראלית (פפטיקום) מייצרת חלבון שיתקוף את הנגיף. חברה אחרת בירושלים (אנליוקס) מפתחת תרופה. חברה נוספת פיתחה תוכנה שיוצרת לזהות נגיפים וכעת עובדת על זיהוי הקורונה. וכל זה רק זה בירושלים. וכמובן בכל העולם עובדים מאות מדענים במרץ ובאינטנסיביות למציאת פתרון. והוא קרוב!

בזמן הזה...

תפילה במנין: תודה לה', בזכות ההקפדה של הציבור על הנחיות משרד הבריאות, אנו יוצאים לאט לאט מהחשש למגפה המונית, וניתנה רשות להתפלל במנין במקומות פתוחים, בתנאי שהמתפללים עם מסכות ורחוקים שני מטרים זה מזה. וברגע שמגיע המתפלל ה- 20 – יש להתחלק לשני מנינים. הודו לה' כי טוב.

תשבחות: לרבנים ולוועדים שהחליטו שטרם הגיעה השעה לחזור ולהתפלל במנין. בתי כנסת וקהילות שבהם רבים מהמתפללים הם אנשים מבוגרים או עם רקע של מחלות, קיים חשש אמיתי ורציני שאף הם ירצו להשתתף בתפילה בבית הכנסת הקבוע שלהם, ואז תוטל על המארגנים האחריות לשלומם ולבריאותם, והסכנה גדולה. לכן אבקש להדגיש כי יישר כוחם של הנמנעים מלהתפלל במנין, ויישר כוחם של אלה שהחליטו שעדיין לא הגיעה השעה לחזור לתפילות בציבור בסמוך לבתי הכנסת. מאיתנו ימשיכו להתפלל ביחידות מכמה טעמים:

א. לא נוכל. כי אי אפשר לקיים אין ספור מנינים קטנים. לכמה מנינים אפשר לחלק בית כנסת בו ביום חול יש חמישים מתפללים ואף יותר?!

ב. הבריאות! הרבה פעמים עדיף להמתין ולהיווכח שאכן אין נדבקים כתוצאה מהתפילה בציבור, ואז לשוב בבטחה לימינו כקדם: לדבקות של הביחד, לקדישים ולקדושה, לחזרת הש"ץ ולברכת כהנים.

קריאת התורה בשבת: יש דעות בהלכה כי בשבת הקרובה יש להשלים ולקרוא את כל הפרשות אותן הפסדנו בשבתות בהן אסור היה להתכנס לתפילה בציבור. בתשובה שכתבתי העליתי כי הלכה למעשה אין להשלים, ויש לקרוא רק את הקריאה המתוכננת לשבת זו: פרשות תזריע - מצורע.

פסח וקורונה

יעוץ: אנחנו חיים בעולם שלכאורה לכל קושי יש פתרון. יש יועץ זוגי, יועץ חינוכי, יועץ משפחתי, יועץ פיננסי, ועוד. ולפתע כל היעוץ מסתכם בלהישאר בבית ולשטוף ידיים. וזה בא ללמדנו את הכיוון של הפתרון האמיתי.

בשנות ה-60 הגיע לביקור במצרים אחד מנשיאי ארצות הברית. אלפי אנשים חיכו לו בדרכים המובילות לשדה התעופה, ובעת שהשיירה שלו עברה שם ההמון הריע לו. בקהיר נערכה לנשיא קבלת פנים מלכותית בנוכחות נשיא מצרים. בדרך לבמה היו מחסומים וגדרות ואנשי בטחון, ואל מול הכבוד הזה ישב נשיא המעצמה החזקה בעולם, לחץ ידיים לכל מיני אחמיי"ם והרגיש "מלך העולם". אחד הצליח לפרוץ את המחסומים, היה זה לא אחר מזבוב או יתוש קטן וטורדני שהתיישב על אפו של הנשיא. הנשיא ניסה לגרשו בתנועות ראש וידיים. זה היה הדבר האחרון שהוא רצה לעשות מול מצלמות המעבירות הכל בשידור חי לכל העולם. אך היתוש היה עקשן ולא עזב. העולם כולו ראה מה יתוש או זבוב קטן יכול לעשות לאדם שבלחיצת כפתור יכול לשלוח פצצות אטום...

נפרדנו מבית הכנסת: בימי חול ובימי שבת וחג, ואפילו בליל הסדר נתפלל ביחידות בבית. אבל אל נשכח כי "קרוב ה' לכל קוראיו, לכל אשר יקרוהו באמת". נתפלל אל מי שבאמת יכול להושיע, ולא נשים מבטחנו באחרים. **תפילה:** לא ברוח ה', לא ברעש ה' ולא באש ה', אלא בקול דממה דקה. כך לימד ה' את אליהו הנביא במערה שבהר (הא-להים חורב) סיני. דווקא שם – מקום בו ה' התגלה לעם ישראל בקולות וברקים וקול שופר חזק מאד, מלמד ה' את אליהו שיש הבדל בין התגלות לעם שלם, לבין התגלות פרטית.

אמר רבי יהודה: כשהיה רבי עקיבא מתפלל עם הציבור היה מקצר בפני כולם. וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזווית זו ומוצאו בזווית אחרת מפני הכריעות וההשתחויות. וכתב הרדב"ז (שו"ת חלק ג סימן תעב, תתקי): "אין ראוי לאדם שיתפלל אלא במקום שלבו חפץ".

דווקא התפילה בבית ביחידות (שהיא כמובן לא לכתחילה, ורק בימים אלה היא לכתחילה, כי אין ברירה אחרת) ברוגע, בשלוה, כי אין סיבה למהירות, יכולה להיות תפילה יותר עמוקה. יתכן כי דווקא בתפילה בבית נוכל לגלות את השכינה השורה עלינו.

בית, משפחה: בהתחלה הנחו אותנו שלא לצאת לחו"ל, בעצם - להבין כמה יופי קיים בארצנו הקטנה, לחזק את אהבתנו לארץ. להישאר ולטייל כאן, וליהנות מהארץ הטובה שה' הנחיל לאבותינו ולנו. אחר כך הורו לנו להישאר בבית, בעצם - לחזק את הקשרים הזוגיים, המשפחתיים. להבין כי החוזק האמיתי של האדם הוא ביתו ומשפחתו, ורק מתוך החוזק הזה הוא יכול להשפיע החוצה. יש לנו הזדמנות פז לשיחות עם בני המשפחה, להנכיח את השכינה שבין איש לאשתו, בין הורה לילדיו.

ליל הסדר: בחג אין אומרים אשת חיל, ובוודאי לא בליל הסדר, כי אז אנו ממהרים להתחיל את הסדר ואת קריאת ההגדה לפני שהילדים (ואנחנו) ירדמו. אולם אני מציע כי כל אחד יאמר לאשתו: ראי נא, בהגדה לא כתוב שאומרים היום אשת חיל, כי היום חג ולא שבת. אולם אני יודע שטרחת כל כך קשה (גם אני עזרתי, אבל העול עליך היה גדול מאד) בניקיון של כל החדרים ושל המטבח, בהכנת האוכל לחג, וכי, לכבודך אני מבקש להתחיל את הסדר, באמירת פרק אשת חיל.

ערב פסח: בין הערביים הקריבו את קרבן פסח. כדאי שאף אנו, כולנו – כל המשפחה - נסיים את ההכנות לחג בשעה מוקדמת, נתלבש לכבוד החג, ונשיר פרקי הלל כפי ששרו הלוויים בעת הקרבת קרבן בבית המקדש.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

סדר עם סבא וסבתא: התחושה שהם או אנחנו מסכנים בכך שאין אנו השנה עורכים יחד את הסדר, אינה מוסיפה כלום ורק מעצימה את תחושת הבדידות. אף שבוודאי בשבת ועוד יותר בחג מרגישים זאת עוד יותר. אבל שיחה לפני החג ולאחריו יכולה להפיג מעט תחושה זו. ואם הבנים והנכדים (והבנות והנכדות) ישירו חלק משירי החג, או הסבא והסבתא ישירו להם במנגינות מבית אבא, ויספרו להם על המנהגים המיוחדים שנהגו בביתם או בקהילתם, ויברכו את המשפחה, זה יעצים אותם, אפשר לעשות זאת בערב פסח אחר הצהריים גם בזום, אם המבוגרים יודעים להפעיל אותו ולעבוד איתו. וזה נראה לי עדיף מאשר להניח מחשב על שולחן הסדר או בקערה...

בהלה: המשנה (מסכת יומא דף נב ע"א) אומרת כי הכהן הגדול ביום הכיפורים כשהיה נכנס לקודש הקודשים היה "מתפלל תפילה קצרה בבית החיצון, ולא היה מאריך בתפילתו, שלא להבעית את ישראל." ומסביר הרמב"ם (בפירוש המשנה): "שלא להפחידם, שאם יתעכב יחשבו שמת". כי ידוע שבבית שני היו כהנים גדולים שלא היו ראויים, וכאשר נכנסו ביום הכיפורים לפני ולפנים, לא יצאו משם חיים, והיו צריכים להוציא אותם... ואכן הגמרא מספרת:

"מעשה בכהן גדול אחד שהאריך בתפילתו, ונמנו אחיו הכהנים להיכנס אחריו. התחילו הם נכנסים והוא יוצא. אמרו לו: מפני מה הארכת בתפילתך? אמר להם: קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב!! אמרו לו: אל תהי רגיל לעשות כן, שהרי שנינו: לא היה מאריך בתפילתו, כדי שלא להבעית את ישראל".

היום הראוי ביותר לתפילה ולבקשת רחמים, האדם המתאים ביותר - הכהן הגדול פעם בשנה, ביום הקדוש ביותר נכנס למקום הקדוש ביותר, למה לא לנצל את הזכות ולהאריך בתפילה לפני ה', שרק בידו הכח והיכולת? מכאן שאפילו לשם כך אין לגרום לבהלה.

אנחנו יכולים וצריכים להאריך בתפילה. אבל הכהן הגדול ביום הכיפורים צריך לקצר את תפילתו בבית המקדש, על מנת שלא לגרום לבהלה מיותרת!

אפיקומן: מה דעתכם שבמקום שעורך הסדר יחביא את האפיקומן והילדים יחפשו אותו, הילדים הם שיחביאו, ועל העורך יהיה לחפש אותו? ומה דעתכם על הרעיון שעורך הסדר ישאל כל אחד מהילדים ארבע קושיות לפני ליל הפסח, וכל אחד מהילדים יצטרך לענות על השאלות בליל הסדר, ואז יקבל פרס? זה יחייב גם את העורך ללמוד ולהכין וגם את הילדים!

חרות: אינה תלויה במה שיש לנו, אלא במי שאנחנו.

נתן שונסקי: אסיר ציון לשעבר.

לאחר שהשופט הקריא את פסק דינו להרבה שנים בכלא הסיבירי, ביקש לומר משהו, ופנה אל השופט ואמר לו: אתה אינך בן חורין, אני כן. אתה לא פסקת את דיני לפי עקרונות הצדק והמשפט, אלא לפי מה שהכתיב לך השלטון לפסוק. לכן אף שנראה כי אתה בן חורין, באמת אינך כזה, אתה שבו.

אני, גם כשאהיה בכלא, אהיה בן חורין, כי בנפשי אני בן חורין!

אנחנו בסגר, אין מאפשרים לנו להסתובב, ללכת לטייל, לפגוש את המשפחה, להתפלל בציבור. אבל זה לא מה שאנחנו, זה מה שיש לנו. ולכן האמת היא שאנחנו בני חורין בארצנו, קיים כעת קושי, אבל בעזרת ה' עברנו את פרעה, נעבור גם את זה.

'עתה עתה בני חורין'

חג חרות ואמונה שמח

יום טוב אחרון של פסח התשף – בצל הקורונה

א. בתפילה אנו אומרים:

"מה אנו, מה חיינו... הלוא כל הגיבורים כאין לפניך, ואנשי השם כלא היו, וחכמים כבלי מדע, ונבונים כבלי השכל".

האם חשבנו עד כמה הדבר מתגשם בימים אלה?!

בימים הנוראים אמרנו:

"אדם יסודו מעפר, וסופו לעפר... משול כחרס הנשבר".

עד כמה הדברים מורגשים היום!

ב. במסכת ברכות (דף ד ע"ב) מובא:

"תנא: מיכאל באחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע.

ומלאך המוות בשמונה, ובשעת המגפה באחת".

מהירות, או כמות הקפיצות של המלאכים בדרכם לשליחותם, ירדת המלאכים לארץ, תלויה במוטל עליהם. ככל שהדבר יותר מורכב, יש יותר השתהות, יש יותר לברר.

אליהו בארבע, כי צריך להכין את הגאולה, היא אינה יכולה לבוא בבת אחת.

מלאך המוות בשמונה. על מערכת המשפט להתחשב בכל מרכיבי השגחת ה' בעולם. ומלאך המוות עושה שמונה פעימות, שמונה צעדים, עליו לקחת בחשבון את כל ההשלכות של נטילת נשמה מהעולם הזה.

אבל בזמן שיש מגפה בעולם, הוא עושה הכל במהירות, בקפיצה אחת. אין הסתכלות על זכויות וחובות. "כאשר ניתנת רשות למשחית לחבל, אינו מבחין בין צדיק לרשע".

ג. הקורונה ניפצה את אשליית הביטחון.

הקורונה הפכה את הכפר הגלובלי, שכל כך התגאינו בו – לקללה.

היא ביטלה את עולם הבילוי והפנאי, היא החזירה אותנו לבית ולמשפחה.

היא סגרה את בתי הכנסת ואת התפילה במנין, והחזירה את התפילה לעבודה אישית, פנימית, אמיתית.

ולא רק זאת: היא מכריחה אותנו להפוך את הבית "למקדש מעט" לקדש את הבית, להופכו למקום הראוי להיות בית תפילה, להתמודד נכון יותר ובאופן מתאים יותר עם החולשות שלנו, להקרין יותר סבלנות לבן הזוג ולילדים. לפגוש עצמנו בחולשתנו ולתקן. לעסוק בדרך ארץ שקדמה לתורה, שהבית יהיה ראוי ואנו נהיה ראויים לבית מקדש מעט.

ד. חשבנו שזריקת האפידורל ביטלה את קללת "בעצב תלדי בנים"

חשבנו שהטרקטור, הקומביין והמזגן ביטלו את קללת "בזעת אפך תאכל לחם".

ונוכחנו לדעת כי עדיין תיתכן קללה בעולם, ותיתכן מגפה, ואנו מתקשים להתמודד עמה.

אסונות טבע ומשברים מציפים את השאלה לשם מה אנו חיים, מהי תכלית חיינו.

והם מחזירים לנו את האמונה, כדי שהחיים אחרי המשבר, יהיו שונים, ברמה רוחנית אחרת.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ה. מרן הרב קוק כתב דברים מפורסמים (מאמר חרותנו, מאמרי הראיה חלק א עמוד 157, עולת ראיה חלק ב עניני פסח עמוד רמה):

"אנו יכולים למצוא עבד משכיל שרוחו מלא חירות,

ולהיפך: בן חורין שרוחו רוח של עבד.

החירות היא הרוח הנישאה, שהאדם מתרומם על ידה להיות נאמן לעצמיות הפנימית שלו.

לתכונה הנפשית של צלם א-להים אשר בקרבו.

ובתכונה הזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים שהם שווים את ערכם."

ו. כידוע, במסכת גיטין (דף נו ע"ב) מסופר על:

"טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה (את ה')... עמד עליו (כשהיה בספינה בדרכו חזרה לרומי) נחשול

שבים לטובעו. אמר: כמדומה אני שאלוהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים. בא פרעה – טבעו במים. בא

סיסרא – טבעו במים. אף עלי הוא עומד להטביעני במים. אם גבור הוא, יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה.

יצתה בת קול ואמרה: רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה... עלה

ליבשה ותעשה עמה מלחמה. עלה ליבשה, בא יתוש ונכנס בחוטמו, וניקר במוחו שבע שנים...

במדרש במדבר רבה (פרשת קרח, פרשה יח סימן כב) יש תוספת:

"אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע בן רשע, בריה פחותה, קלה שבבריות אני משליח בך לבערך מן העולם.

ונכנס יתוש בחוטמו ומת במיתה משונה... שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא לעשות שליחותו על ידי דברים

קלים לכל המתגאים עליו... ולעתיד לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא להיפרע מן האומות על ידי דברים קלים

שנאמר: והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים, ולדבורה אשר בארץ אשור."

כן יאבדו כל אויבך ה'.

ז. עוד כתב שם מרן הרב:

"הגאולה הראשונה, גאולת מצרים, אשר נגלה עלינו מלך מלכי המלכים בכבודו הגדול

וקרבנו לעבודתו, שהיא חרותנו הגמורה...

לולא זאת המתנה הנפלאה שנתנה לנו מאז, בעת צאתנו לחרות עולם...

לולא זאת, היתה הגלות יכולה להפוך רוחנו בקרבנו, לרוח של עבדים

אבל... באמת הננו חשים את עצמנו בני חורין מעצם מהותנו

והשאיפה הנאצלת שלנו אל הטוב ואל הנשגב, היא השאיפה העצמית שלנו.

החירות אינה נקנית כי אם על ידי חירותה של הנשמה

חירות הרוח מכל מה שמטה אותה ממסילתה הישרה והאיתנה היצוקה במהות העצמית

ואין האדם בתור אישיות פרטית, ולא העם בתור קיבוץ שלם... זוכה להם

כי אם על ידי הביעור מכל גבולנו, כל דבר המעכב את חירותו, שזהו חמצו.

מי הוביל אותנו עד תהום החושך של שנאת אחים לאחים... אם לא היניקה מהחמץ ומהשאור...

מי גרם לנו את העיוורון שלא נוכל להביט אל מרום,

ולראות איך צור ישראל מוליך אותנו על כנפי נשרים...

רק אם אנחנו מציידנו נתנער להתרומם מכל השפלות של העבדות לכל מה שהוא זר...

חדשות טובות – תודה לבורא עולם

כולנו רואים ושומעים כי המצב יותר טוב, כי אחוז החולים יורד, ושהממשלה כל כמה ימים מפחיתה מההגבלות על הציבור. להלן מספר נתונים משמחים:

נבדקו בארץ עד היום קרוב לחצי מליון איש (חמש מאות אלף איש).
נמצאו חולים רק כחמישה עשר אלף – פחות משלושה אחוזים מהנבדקים.
כאשר יש לקחת בחשבון כי רוב הנבדקים הם אלה שחשו ברע, או קשישים מבתי אבות. כך שאחוז החולים מכלל האוכלוסיה, הרבה יותר קטן.

בימים אלה בודקים כל יום כשנים עשר אלף איש, ומספר החולים פחות ממאה ליום.
יוצא כי אחוז החולים הוא פחות ממאית (פחות מאחוז)!

למעלה מחצי מהחולים כבר החלימו.

נפטרים מתוך החולים ברוב מדינות העולם המפותחות: עשרים אחוזים!
בארץ הנפטרים מהחולים הוא 2.5 אחוזים!!!
ויש לקחת בחשבון כי חלק מהמדינות אינן סופרות את הקשישים או את בעלי מחלות רקע! כך שההפרש גדול עוד יותר!

בכל העולם אחוז המקרים הקשים מתקרב לשלושה אחוז. בארץ – חצי מזה – אחוז וחצי בלבד.

כמובן שכואב על כל חולה קשה, ועל כל מי שמת. אבל כחברה, שצריכה לעשות הכל כדי שאף אחד לא יפגע, ועם זאת עלינו לראות את הסך הכל שהוא מאד מעודד.

יש לשבח את המל"ל, את משרד הבריאות, את ראש הממשלה, ואת הציבור שנשמע בדרך כלל להנחיות.

ומעל לכל עלינו לשבח לאדון הכל שמנע מגפה מארצנו הקדושה.

ועלינו להמשיך לשמור בהקפדה על ההוראות, על מנת שאכן השכינה תמשיך להאיר לנו פנים, וההצלחה תהיה מנת חלקנו.

אל המקפידים על כשרות המאכלים

ציבור יקר !

הנדון: שמירה על כשרות בתקופה זו

בימים אלה מחמת החשש להידבקות בנגיף הקורונה- חלק מבתי האוכל פתוחים רק חלקית למשלוחים (המטבח פעיל, אבל הדלת החיצונית סגורה) בלבד, ולכן קשה למשגיחים לדעת אם העסק עובד, וקשה לנו לעקוב אחר עבודתם של המשגיחים.

אנו מבקשים כי אתם תעזרו לנו בכך. לפני שאתם מזמינים דבר מאכל, תבקשו לשוחח עם המשגיח, תשאלו אותו מתי הוא היה בעסק, וכמה שעות היה ואם הוא בדק מהיכן הירקות ומהיכן הבשר, ואם הוא ברר אורז ושטף ירק וכדומה.

אל תסמכו רק על התעודה בימים אלה.

בברכת התורה והמצוה

חזרה לבתי הכנסת

לכבוד

ועדי בתי הכנסת, גבאים ומתפללים יקרים

ה' עמכם!

הנדון: חזרה לפעילות

תודה לאל המגפה דועכת, והורשינו לחזור ולהתפלל בתוך בתי הכנסת.
אולם המגפה לא חלפה, אלפים מתים כל יום בארצות הברית, ומאות מתים בכל יום בהרבה ארצות באירופה,
ובמשרד הבריאות מאוד חוששים מהתפרצות המגפה באופן מחודש גם בארץ, אולי בעוד כשבועיים ואולי בחורף.
לכן: **אדם שאינו יכול להיות עם מסכה על הפנים בכל התפילה – שלא יבוא לתפילה!**

1. **אין חובה להתפלל בבית הכנסת בעת הזאת.** החושש להידבקות או הרואה כי ההנחיות אינן נשמרות במלואן, ומעדיף להתפלל בבית- זה בסדר גמור.
אף אחד אינו מבטיח שלא ידבקו, ולחוששים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.
2. הפותחים את בתי הכנסת, צריכים לעשות הכל כדי שבתי הכנסת לא יהיו מקור להדבקה.
בין תפילה לתפילה חיטוי המקומות באלכוהול.
הקפדה שלא ישבו זה על יד זה, וזה מאחורי זה.
לא לוחצים ידים, ולא מתחבקים ומתנשקים.
לא לקיים קידוש וסעודה שלישית.
סבון בכניסה לבית הכנסת, מגבות נייר.
שכולם יהיו עם מסכות, ולכסות את הפה והאף!
חולים(חוס, אסטמה וכדומה) או בעלי קשיי נשימה או שיעול שלא יתקרבו לבית הכנסת.
סידורים וחומשים כל אחד יביא מהבית!
עד 50 איש בבית הכנסת.

נא הקפידו על ההנחיות.

ויהי ה' עמכם ועמנו.

בריאות ושמחה

אוכל בבתי הכנסת

לכבוד

חברי הנהלה וועד

גבאים נכבדים, שומרי משמרת הקודש

מתפללים יקרים

ה' עליהם יחיו!

הנדון: סעודה שלישית ואזכרה בבית הכנסת

על פי ההנחיות של משרד הבריאות יש לשמור על מרחק של שני מטרים זה מזה. האם על יד שולחנות האוכל אנו מסוגלים לשמור על כך?

בזמן התפילות אנו עוטים מסכות. ובאוכל? נכון שכבר מותר לאכול במסעדות, אולם הצפיפות על יד שולחנות האוכל בבתי הכנסת רבה יותר.

עלינו להיזהר כפליים, אנו נמצאים בבתי הכנסת כל יום שעה בבוקר ושעה בערב, ובשבת יותר מכפול! לתפילה באים לצערי גם מתפללים עם מחלות רקע, ואפילו כאלה שיש להם שיעול וחום קל. האם ראוי לקחת סיכון?

אני מציע להימנע בשלב זה מסעודה שלישית ומאזכרות עם סעודה בבית הכנסת, ולהסתפק בברכות בלבד. ונשמרתם מאוד.

תודה לבלניות

על עבודה יום יומית בשעות הערב בתנאים שאינם פשוטים
ועל תשובות לשואלות ועל רגישות ואנושיות

1. על פתיחת המקווה בזמן בכל ערב.
2. על עבודה בשעות הערב והלילה, ועל המתנה לטובלת שהגיעה דקות לפני סגירה, ונשארת שעה ויותר באמבטיה ללא כל הצדקה לעכב את הבלנית, שכמובן לא תאמר לה דבר, ותהיה סבלנית וסובלנית.
3. על פתיחה בשעות לא שגרתיות, מוקדם בימי ששי לגרות רחוק, ומאוחר בלילה למי שחוזרת מנסיעה רחוקה.
4. על כך שערב ערב הן נפרדות מהבעל והילדים מוקדם, וחוזרות הביתה בשעות מאוחרות בלילה.
5. על עבודה גם בליל שבת ובמוצאי שבת.
6. על עבודה בחגים, וגם ליל יום העצמאות הוא יום עבודה רגיל.
7. על כך שגם במוצאי תשעה באב ובמוצאי יום הכיפורים – המקווה פתוח!
8. על כך שגם כאשר הן מחתנות בן או בת – הן לוקחות יום או יומיים חופשה בלבד.
9. על כך שכאשר הן מוזמנות לחתונות ולאירועים של חברים ושל בני משפחה, הן אינן יכולות להגיע, או שהן מגיעות בשעה מאוחרת אחרי סגירת המקווה.
10. על כך שהן באות מוקדם, לפני הטובלות, והן מנקות ומסדרות, בודקות את המים: חום המים, גובה המים וסטרליזציה של המים. ובימים אלה נוסף: ועושות חיטוי בין טובלת לטובלת בחדר ההלבשה ובמעקה ועוד.
11. על כך שהן כלבויניקיות: פותחות את הדלת ומקבלות את הטובלות, מקבלות תשלום ונותנות קבלה, מטבילות את הנשים ומנקות לאחר שיצאו, ועוד, ועוד.
12. על כך שהן אוזן קשבת לטובלות, משיבות לשאלות הלכה, מייעצות בענייני שלום בית, ועוד.
13. על סבלנות אין קץ, על קבלת כל "שגעון" של טובלת, על קבלת כל טובלת בסבר פנים יפות.
14. תודה, תודה, תודה.
15. בימים אלה נוסף את החששות להידבק מהנגיף, את הצורך להיות עם מסכה כל הזמן, את החיטוי החוזר ונשנה, ואת בדיקת הכלור במים כל מספר טובלות, ואת חיטוי החדרים, ועוד ועוד.

ישר כח

אתן מוסיפות טהרה ושמחה להרבה זוגות ובתים בישראל

לענות אמן, קדיש, קדושה, ברכו ומוזים דרבנן על תפילה בשידור חי

שאלה: אני מקפיד לשמוע בשידור חי מנין שמתקיים באישור ולפי כל הכללים במערת המכפלה ובכותל המערבי. האם אני גם יכול לענות אמן, קדיש וכו'?

תשובה:

העובדה כי אנו שומעים את קול המתפלל בדיליי (באיחור קטן) היא משום שאין אנו שומעים ישירות את המדבר והמתפלל, אלא הקול שלו עובר דרך מסננת – מכשיר, ואנו שומעים את המכשיר. משום כך נחלקו הפוסקים בדור שעבר. היו שטענו כי זה דומה להקלטה, אדם דיבר לפני זמן, הקלטתי אותו ואני כעת משמיע את קולו, בוודאי שאין אני שומע אותו, אלא את המכשיר המשמיע את קולו, ואי אפשר לצאת כד ידי חובה, ואין לענות אמן אחר ברכותיו או אחר קדיש, והוא הדין קדושה וברכו וכו'.

אולם היו מן הפוסקים שטענו שכיון שסוף סוף אנו שומעים את קול המתפלל בשעה שהוא אכן מתפלל, אין זה נחשב קול של המכשיר, יוצאים בו ידי חובה ועונים אמן ועל כל דבר שבקדושה.

ההכרעה היא שאין יוצאים ידי חובה באופן זה. היינו שהשומע למשל את קריאת מגילת אסתר ברדיו או בטלוויזיה או בזום וכדומה, אינו שומע ישירות את קול הקורא, ועל כן אינו יוצא ידי חובה.

אולם לגבי לענות אמן על ברכה או קדיש, או לענות על קדושה – מותר, ואת זה אפשר ללמוד מהמסופר במסכת סוכה על בית הכנסת שבאלכסנדריה שבמצרים שהיה ענק ורחב, ולא היו שומעים את קולו של שליח הציבור, והיה החזן (שמש בית הכנסת) מניף סודר, והיו מבינים שהסתיימה ברכה או קדיש, ועונים אמן.

קדיש וקדושה ללא מנין:

אם אין עשרה, אין לומר קדיש וקדושה.

אפשר לענות לקדיש ולקדושה אם שומעים אותם בשעה שאומרים אותם, גם אם שומעים באמצעות טלפון, רדיו, טלפון וזום.

אולם אם מדובר בהקלטה, אין לענות, כי זו מכונה (טייפ, דיסק) שאומרת.

ברכת האילנות בזום:

אין לברך אלא על ראייה רגילה, לא על ראייה באמצעות טלוויזיה, ולא באמצעות זום או כל תוכנה אחרת.

גם כאשר אדם שנמצא בחוץ מברך, וחברו רואה את האילנות הפורחים באמצעים טכנולוגיים, ועונה אמן אחריו, אין הוא יוצא ידי חובה.

מנין חצרות ומרפסות

א. צירוף בשתי חצרות

במסכת עירובין (דף צב ע"ב) איתא :

"ציבור בגדולה, ושליח ציבור בקטנה – יוצאים ידי חובתם.

ציבור בקטנה, ושליח הציבור בגדולה – אין יוצאים ידי חובתם.

(רש"י: אין יוצאים: דהשתא לא שייך בתרייהו, וציבור דקיימי בקטנה לא מצינן למימר דשייכי בתריה,

דרובא בתר חד – לא משתדו.)

תשעה בגדולה ויחיד בקטנה – מצטרפים.

תשעה בקטנה ויחיד בגדולה – אין מצטרפים.

מסקנה: צריכים להיות רוב הציבור בגדולה, ואז המיעוט הולך אחריהם, כיון שהקטנה פרוצה לגדולה.

במסכת פסחים (דף פה ע"ב) שנינו :

"מן האגף ולפנים כלפנים, מן האגף ולחוץ כלחוץ".

ועל כך אומרת הגמרא :

"אמר רב יהודה אמר רב: וכן לתפילה (רש"י: העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה).

ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל

לאביהם שבשמים".

נמצא לכאורה לדעת רש"י שיחיד שבחוץ אינו יכול להצטרף לעשרה שבפנים, היינו שליח הציבור אינו מוציא אותו

ידי חובה. והתוספות (פסחים שם ד"ה וכן) אינם מקבלים זאת, משום שקיימא לן כרבי יהושע בן לוי הסובר שאפילו

מחיצה של ברזל אינה מפסיקה. ועל כן הם מסבירים כי אם אין מנין בפנים, אזי זה שעומד בחוץ אינו יכול

להשלים לעשרה. ולכן (תוספות עירובין שם ד"ה תשעה) גם חמישה בגדולה וחמישה בקטנה אינם מצטרפים,

והוסיף :

"נראה לפרש דלצירוף מודה רבי יהושע בן לוי דאין מצטרפים... ופליגא לענין קדושה וברכו, דקיימא לן

במגילה דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה. וקסבר רב מן האגף ולחוץ, אינו יכול לענות דלא הווי בכלל

ציבור שבפנים. ורבי יהושע בן לוי סבר דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, והווי בכלל ציבור לענין

ברכת כהנים ולענות דבר שבקדושה".

רב סובר שאין לצרף את מי שבחוץ, והוא אינו יכול לענות, אף אם יש עשרה בפנים, כיון שהוא בחוץ. ורבי יהושע

בן לוי סובר שאם יש עשרה בפנים, יכול הנמצא בחוץ לענות.

ופסק הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה ז) :

"צריך להיות כולם במקום אחד, ושליח הציבור עמהם במקום אחד. חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר

גדולה, והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה – מצטרפים. תשעה בקטנה ויחיד בגדולה – אין מצטרפים. ציבור

בגדולה ושליח הציבור בקטנה – יוצאים ידי חובתם. ציבור בקטנה ושליח הציבור בגדולה – אין יוצאים ידי

חובתם, שהרי הוא מופלג מהם, ואינו עמהם במקום אחד. מפני שיש בגדולה פסים מכאן ומכאן, הרי היא

כמו מופלגת מן הקטנה, ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה, אלא הרי היא כקרן זוית שלה".

ב. צירוף בראיה הדדית

במסכת ברכות פרק שביעי (דף נ"א) שנינו לענין זימון:

"שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד: בזמן שמקצתם רואים אלו את אלו – הרי אלו מצטרפים לזימון. ואם לאו – אלו מזמנים לעצמם, ואלו מזמנים לעצמם".

האם דווקא בבית אחד מצטרפים, ואם החבורות נמצאות בבתים שונים אינם מצטרפים? או שמא הם מצטרפים כאשר רואים אלו את אלו גם כאשר הם בשני בתים (ואם כן, למה במשנה כתוב שהם בבית אחד?!) ולפי זה, מה שלמדנו שאם אלה בפנים ואלה בחוץ שאינם מצטרפים, היינו דווקא כאשר לא ראו אלו את אלו. אבל אם רואים אלה את אלה, מצטרפים למנין לדברים שבקדושה, גם כאשר חלק בפנים וחלק בחוץ. עוד יש לשאול אם יש לדמות זימון למנין. כי יתכן שדווקא לגבי זימון מצטרפים, כי לכל חבורה יש זימון בפני עצמה, והצירוף רק מגדיל את הזימון. אולם לגבי תפילה שבפחות מעשרה אין מנין, אין צירוף של חצי מנין עם חצי מנין אחר.

בירושלמי (ברכות שם, פרק ז הלכה ה) איתא:

"רבי יונה ורבי אבא בר זימנא בשם רבי זעירא: לשני בתים נצרכה.

אמר רבי יוחנן: והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן.

אילין בית נשיאי מה את עבד לון, בבית אחד או בשני בתים?

אם היה דרכם לעבור אלו על אלו מזמנים, ואם לאו – אין מזמנים.

רבי ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעא דבי מדרשה, והוא מזמן על אילין ועל אילין".

בירושלמי חידש שאף אם החבורות בשני בתים הם מצטרפים, ובתנאי שנועדו לכך מראש, ושיש יכולת לעבור מקבוצה לקבוצה. ומוסיפה הגמרא שאם העמידו את החזן באמצע, הוא מצרף את שתי הקבוצות, כנראה שצריך לומר שאין צורך שכולם יראו את כולם, ודי בכך שהאמצעי רואה את שתי הקבוצות.

הראב"י (סימן קלד) הביא את הירושלמי, ואת בעל הלכות גדולות שכתב שאכן אין צורך שיהיו בבית אחד, ואת הרי"ף שכתב כי החזן שעומד באמצע מצרף את שתי הקבוצות, והוסיף:

"כמו דשרי הכא בצירוף, כך הדין נמי אם שלח הציבור עומד לבדו, והציבור עומדים לבדם... דאם רואים זה את זה הרי הם כבבית אחד. ולכך הורגלו ששלח הציבור עומד לבדו על המגדל ואומר קדיש... ואף על פי שמקצת מחיצות ופתחים שיש להם צורת הפתח נידונים כמחיצה... ואף על פי שאין עשרה על המגדל – אומר קדיש ועונים אחריו, כיון שרואים זה את זה. וכן היושבים חוץ לבית הכנסת עונים, ובלבד שיהיו רואים זה את זה, ואפילו אין להם מנין בחוץ.

היינו הראב"י השווה דין זימון לדין צירוף לתפילה, שבשניהם אם רואים אלה את אלה מצטרפים. הוא מעמיד (בהמשך דבריו) את הגמרא בעירובין לגבי חצר קטנה או גדולה למקרה בו אין רואים אלה את אלה, ולכן העומדים בחצר הקטנה אינם מצטרפים.

נמצא כי הראב"י ובעל הלכות גדולות סברו כי ניתן לצרף אנשים הנמצאים בשתי רשויות למנין, אם רואים אלו את אלו, ואפילו בכל אחת מהרשויות פחות מעשרה, אם ביחד הם עשרה, יש מנין. ואליהם יש לצרף את רבנו סעדיה גאון שכתב בסידורו (עמוד קו) שכל זמן שאנשים רואים זה את זה מצטרפים לברכה ולתפילה.

גם בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן צו) סבר שדין רואים אלו את אלו שאמור לענין זימון, אמור גם לענין צירוף למנין, ושהדבר נכון לא רק לבית אחד, אלא אף לשני בתים:

"אפשר לומר שכל שרואים אלו את אלו כאילו הם בבית אחד ומצטרפים, ודומיא דזימון של ברכת המזון".

אכן, הרמב"ן (בפירושו לפסחים שם) העלה שלושה הסברים להבנת הסוגיות, ומכולם עולה אי הסכמה לצירוף רשויות בראיה:

"וכן לתפילה... פירוש: לא פליג רבי יהושע בן לוי אלא על העומד שם כנגד הפתח בחצר קטנה שלפני הבית, שהיה דינם להצטרף, כדאמרין בשתי חבורות... בזמן שמקצתן רואים אלא את אלו הרי אלו מצטרפים. דקסבר רב יהודה דלת הפתח שמפסיק בינתיים, ככותל שמפסיק בין שני בתים, ואינן מצטרפים. ורבי יהושע בן לוי סבר כיון דדיירי בית בחצר, כבית אחד הוא, וכיון שמקצתן רואים אלו את אלו – מצטרפים. ואף על פי שהפתח עומד לסגור, אין מחיצה של ברזל מפסקת בבית אחד, וכן נראה בשני בתים – העומדים תוך חלל הכותל מצטרפים... אבל העומד חוץ לכותל המפסיק בין שני בתים, אין מצטרפים, דדיורין חלוקים אין מצטרפים לעולם. וגרסינן בהאי ענינא במסכת עירובין... למדנו ודאי לשני בתים ושתי חצרות שאף על פי שפתוחות זו לזו, מחיצתה מפסקת. הלכך לא מיתוקמא דרבי יהושע בן לוי אלא בחלל פתח או בקטנה שלפני הגדולה... אבל בשני בתים ודאי אין מצטרפים לדברי הכל. ואי קשיא לך הא דתנן בפרק שלושה שאכלו: שתי חבורות... אלמא אפילו בשני בתים איכא צירוף? איכא למימר ההיא כיון שנכנסו מתחילה... אבל לענין תפילה – בית אחד בעינן, שאין בתפילה קביעות חבורה.

ולי נראה שאין אותו ירושלמי הולך על דרך גמרתנו שאין צירוף בשני בתים לעולם, בין לברכת המזון, בין לתפילה וקדושה... וסוף דבר אנו אין לנו אלא משנה: בבית אחד איכא צירוף, בשני בתים – לא... וכל שכן לתפילה ולכל דבר שבעשרה דלא, דכיון דקדושה הוא, בעינן במקהלות.

ויש דרך אחרת לפרש ולומר שאין דברי רבי יהושע בן לוי ודברי אבבי בעירובין אלא לענין תפילה, והוא הדין לברכת המזון (צ"ל: הזימון) בשם, דבעינן במקהלות ברכו א-להים... אבל לזימון שלושה – מצטרפים אפילו בשני בתים כדרך הירושלמי".

נמצא כי לשלוש ההסברים של הרמב"ן אין מקום לצרף שתי רשויות לתפילה ולכל דבר שבקדושה, אפילו רואים אלו את אלו. וכך כתבו גם תלמידיו של רש"י (מחזור ויטרי, הלכות שמונה עשרה סעיף כ):

"מי שעומד חוץ לבית הכנסת, כמי שאינו בבית הכנסת, ואפילו פניו בבית הכנסת! ואם יש תשעה בבית הכנסת, אינו נמנה עמהם".

כך כתב גם בשו"ת הרשב"ש (סימן לו):

"פעמים שהציבור באים לבית הכנסת ואינם משלימים לעשרה, ובעזרת בית הכנסת יש קצת בני אדם, ואמר להם מורה אחד דכיון שאותם בבית הכנסת רואים את אלו שבעזרה – משלימים לעשרה.

נראה שהמורה סמך על אותה ששינו... אבל המשנה לא דברה אלא בשתי חבורות, ובכל חבורה יש כדי לברך בזימון או בשם, וכל חבורה היתה חייבת בפני עצמה, בלי שום צירוף... ויש הפרש בין צירוף של תפילה לצירוף של ברכת המזון. שצירוף של תפילה ששאלתם עליו הוא שאתם רוצים להשלים מנין עשרה עם אותם שבחוץ, וצירוף ברכת המזון הנזכר במשנה הוא שבכל מקום יש כדי צירוף, אלא שרוצים לפטור עצמם בברכה אחת מן החבורות, ובוה צירוף כל דהו סגי...

(הרי בתפילה, כל שיש בבית הכנסת עשרה, כל העומדים בחוץ, אפילו אין שם עשרה יוצאים ידי חובת קדיש וקדושה וכל דבר שבקדושה, ואף על פי שאין מקצתם רואים אלא את אלו. ואף על פי ששינו... מן האגף ולחוץ כלחוץ... ואמר רב עלה בגמרא וכן לתפילה, כלומר שאותם שעומדים בתפילה אינם יוצאים בתפילת אותם שעומדים בפנים, הא אתמר עלה בגמרא התם, ופליגא דרבי יהושע בן לוי דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, ובפרק אלו נאמרין מוכח דהלכה כרבי

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

יהושע בן לוי. אם כן, מצינו חומר בברכת המזון מבתפילה, שבברכת הזימון עד שיהיו מקצתם רואים אלו את אלו, ובתפילה וכל דבר שבקדושה, כל ששומע קולו של שליח הציבור אפילו אינו רואהו יצא ידי חובה) ... נראה פשוט שדווקא בשתי חבורות, שבכל אחת יש כדי הצורך, ורוצים שיצאו בברכת אחד מהם... הוא שמצריך שמקצת אלו רואים את מקצת אלו. אבל שיהיה במקום אחד מקצת הצריך, ובמקום אחר מקצתו, בלי ספק שאינם מצטרפים. והראיה על זה מה שאמרו תשעה בגדולה ואחד בקטנה... והרי החצרות הללו גדולה וקטנה כולם מעורבות כאחת הן, ואין ביניהן הפרש ולא מחיצות, אלא כל מי שבקטנה נראה אל היושב בגדולה לפי שנפרצה במילואה (נמצא שאפילו אם רואים את אלו אין מצטרפים, כאשר בכל אחת מהן אין מנין, ורוצים לצרף את שתיהן). ואם כשתשעה בגדולה או חמישה בגדולה וחמישה בקטנה, אינן מצטרפים, ואם כשהם בחצרות כזו שנפרצה הקטנה במילואה עד שהם כאחת, אינן מצטרפים, כל שכן בעזרת בית הכנסת, שהכותל של בית הכנסת עומד ולא פרוץ, ומפסיק בין בית הכנסת לבין העזרה, שאין מצטרפים כלל.

ולא הכשיר הרא"ש צירוף תפילה אלא כשמקצת ציבור בפנים ומקצתם בחוץ, ושליח הציבור עומד בתוך הפתח... שאז הוא מצרפם מפני שהוא עומד באמצע."

נמצא כי לדעת הרשב"ש אין מקצת מהעשרה מצטרפים למקצת אחרת כאשר הם בשני בתים, אפילו אלו רואים את אלו, פרט למקרה ששליח הציבור באמצע והוא רואה את כולם.

יש מהאחרונים שכתבו כי אם מעמידים את הרשב"א שרב מובהק הוא מול הרשב"ש, הלכה כהרשב"א. אולם לפנינו נוסף לשתי תשובות אלה, מצאנו את הרמב"ן ומחזור ויטרי שתומכים בגישת הרשב"ש, ולמולם וכנגדם הראב"ה, רב האי גאון ורב סעדיה גאון שתומכים בגישת הרשב"א. ולכן אין זה נכון להעמיד רק את הרשב"ש מול הרשב"א, אלא לדעת שיש כאן מחלוקת ראשונים, כמו שלהלן נראה מחלוקת אחרונים, וגם בהבנת מרן השולחן ערוך נחלקו הפוסקים.

והנה זה חדש מצאתי לשו"ת נופך (לנינו של התשב"ץ, הודפס לאחרונה בסוף שו"ת התשב"ץ חלק ד) שנשאל אף הוא לגבי התיבה שעליה עומד החזן אם היא מחיצה, והשיב באריכות להתיר לשליח הציבור להתפלל עליה על פי ארבעה אופנים, ואביא דבריו בקיצור:

"שאלת בענין התיבה שנהגו ששליח הציבור עומד שם ומוציא אחרים ידי חובתם, והרי היא מחיצה בפני עצמה, אי משום דגבוהה עשרה, אי משום שמוקפת מחיצות, אי משום דרחבה ארבעה על ארבעה, אי משום כולם כאחד כי כולו איתנהו בה. ואם כן כיצד שליח הציבור מוציא אחרים ידי חובתם, והרי הוא במקום לעצמו ואינו מצטרף עמהם, וכיצד מוציא אותם?

... שני דברים מחולקים הם בשמותם וענינם ודינם: האחד – ענין צירוף עשרה לתפילה, דאם הם בשני מקומות אינם מצטרפים, ובזה לא חששו לדברי יהושע בן לוי, שאפשר שאף הוא יודה בזה... והשני לענות קדושה וברכו... בזה נחלקו רבי יהושע בן לוי ורב, דרב סבירא ליה דכל זמן שאינו עמהם, אינו יכול לענות, דלא הווי בכלל הציבור, וכי היכי דלא מצטרף, לא נפיק ידי חובה. ורבי יהושע בן לוי סבר דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, ואם יתברכו הציבור על ידי כהנים, או יוציאם שליח הציבור ידי חובתם, גם זה יתברך ויצא ידי חובתו עמהם... ובזה ודאי קיימא לן כרבי יהושע בן לוי... ומאחר שנתיישב זה, נתבאר כי שליח ציבור מוציא אחרים ידי חובתם בקדיש וקדושה וברכו וכל דבר שבקדושה, דמחיצה אינה מפסקת...

הפן השני הוא דכשאמרנו מחיצה מפסקת או אינה מפסקת, מצטרפים או אינם מצטרפים... דווקא בשני בתים שהם רשויות מחולקות, וזו עומדת לתשמיש בפני עצמה, וזו עומדת לתשמיש בפני עצמה... אבל

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

התיבה ומה שדומה לה, אף על פי שהיא גדולה ורחבה ובעלת מחיצות, לא לתשמיש בפני עצמה עומדת, אלא לתשמיש בית הכנסת... ולפיכך היא בכלל בית הכנסת, ושליח ציבור שעומד שם, הרי הוא כאילו הוא בתוך הציבור, ולפיכך עונים אחריו ויוצאים ידי חובתם אפילו העומדים בעזרות, בין בעזרת גברים ובין בעזרת הנשים...

הפן השלישי הוא: מאחר ששליח הציבור רואה אותם, כולם או מקצתם, והם רואים אותו – יוצאים ידי חובתם. הא למה זה דומה, להא דתנן... שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתם רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפים. ומאי דאמרינן בבית אחד, לאו דווקא, אלא הוא הדין בשני בתים... וכן פירשו רבנו חננאל ובעל הלכות גדולות דלאו דווקא בבית אחד, אלא אפילו בשני בתים אם מקצתם רואים אלו את אלו – יוצאים... ועוד, דבירושלמי פרשה כ"ד...! ואל יטעה אדם לומר דווקא בשתי חבורות דאיכא בכל חדא כדי לצאת – אז מצטרפים, אבל אי ליכא בכל חדא כדי לצאת – לא מצטרפים. אדרבה, איפכא מסתברא. בשלמא אי ליכא בכל חדא כדי לצאת, משום הכי בעי צרופי. אלא אי איכא בכל חדא כדי לצאת, צרופי למה להו?...

וכבר ראיתי לרשב"ש ז"ל בתשובת שאלה... וזה תימה גדול..."

נמצא כי כי פוסק חשוב שמצטרף לדעת הראב"ה והרשב"א הסוברים כי אם רואים אלו את אלו מצטרפים למנין, היינו המתירים מנין חצרות ומרפסות.

ג. פסיקת הלכה

נפסק בשולחן ערוך (סימן נה):

"יד: מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות... ומראה להם פניו משם – מצטרף עמהם לעשרה".

(האם כוונתו שמצטרף להשלים עשרה, או רק שאם הם עשרה, הוא כמתפלל עמהם בעשרה.)

יח: אם קצת העשרה בבית הכנסת וקצתם בעזרה, אינם מצטרפים".

אם נבין כי בסעיף יד מדובר שהוא מצטרף לעשרה שבבית הכנסת, אך אינו יכול להיות בכלל העשרה, כי הוא ברשות אחרת, הרי שסעיף יד זהה לסעיף יח. לכן נראה להסביר כי בסעיף יד מדובר שהוא מצטרף להיות בכלל העשרה, היינו משלים את העשרה, ומדוע בסעיף יח אינם מצטרפים, כי אינם רואים אלו את אלו, מה שאין כן בסעיף יד ששם מראה להם פניו.

כך אכן הסביר הרב משנה ברורה, שבסעיף יד (סקנ"ב) כתב:

"מצטרף עמהם: דאף דיש הפסק מחיצה ביניהם, כיון דמראה להם פניו דומה למה שמבואר לקמן (סימן קצה) לענין זימון שאם מקצתם רואים אלו את אלו מצטרפים. ולפי זה פשוט שהעומדים בעזרת נשים ובמחיצה המפסקת יש חלון ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה, וכל שכן אם יש בלעדיו עשרה, שנחשב תפילה בציבור. ואף על פי כן יותר טוב אם בנקל לו לירד לבית הכנסת, דיש מהאחרונים שחולקים על עיקר הדין וסוברים דעניינא אינו דומה כלל לזימון".

ובסעיף יח לענין קצת מהעשרה בבית הכנסת וקצת בעזרה שאינם מצטרפים כתב (סקנ"ז):

"כתב הרב פרי מגדים דההוא דסעיף יז מיירי בשאינם רואים זה את זה, דברואים זה את זה אפילו בשני בתים ממש – מצטרפים דומיא דזימון. ויש מחמירים אפילו ברואים, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל".

נמצא כי גם לדעת הפרי מגדים (אשל אברהם סק"ב) גם לדעת הרב פרי חדש (סק"ג) וגם לדעת הרב משנה ברורה, פשט דברי מרן מחבר השולחן ערוך מורים כי אם רואים אלו את אלה, ויש כאן פחות מעשרה וכאן פחות מעשרה, מצטרפים למנין אפילו אלו בבית אחד ואלו בבית אחר. וכתב הרב פסקי תשובות (אות כו) :

"בצירוף שלושה מגדולי הפוסקים, הרב פרי חדש והפרי מגדים ושולחן ערוך הרב (סעיף טז) ועוד אחרונים אחריהם שהביאו דבריהם שסתמו להתיר במראה פניו לציבור גם כשהוא עשירי, ואף הרב משנה ברורה הסכים לדבריהם מעיקר הדין, בוודאי ניתן להקל...

אין צריך שכל הציבור יוכלו לראות פניו, אלא מקצתן די, וכל שכן אם שליח הציבור יוכל לראות פניו... ובכל האמור אין הבדל אם עזרת הנשים באותו מפלס עם בית הכנסת או בקומה עליונה כעין גלריה".

אולם ההבנה הזו בדברי מרן, אינה מוסכמת. ראה למשל בערוך השולחן (סעיף כ) שכתב :

"זה ודאי שהעומדים בעזרת נשים לא יצטרפו עם העומדים בבית הכנסת, אף שיש חלונות מעזרת נשים לבית הכנסת, ורואים אלו פניהם של אלו. כיון שמחיצות גמורות הן, הווינן שתי רשויות".

וכך כתבו כמה פוסקים חשובים לפניו, אולם למולם בכמה אחרונים מבואר ממה היפך דבריו, ראה בלבוש ססעיף (טו) שכתב :

"אם תשעה במקום אחד, ואחד הוא בחדר או בבית הסמוך לאותו בית הכנסת שתשעה שם, וביניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, גריר בתרייהו ומצטרף עמהם לעשרה".

היינו לא רק באותו מקום כהסברו של ערוך השולחן, אלא אפיו כאשר באחד עומד בבית נפרד וגבוה מאד, הוא מצטרף אם מראה פניו. וכן בשולחן ערוך הרב כתב :

"מי שמראה פניו לעומדים בבית הכנסת, אפילו הוא עומד אחורי בית הכנסת, ומראה להם פניו דרך חלון שביניהם... מצטרף עמהם לעשרה".

ובפשטות העומד אחורי בית הכנסת, היינו שהקיר חוצץ ומפריד! והאחרונים הביאו גם את הצ"ח (למסכת ברכות דף ח ע"א) כתב שמצטרף אף שעומד בבית אחר!

ד. דעת החולקים

עיין בתשובת הרשב"א הנ"ל, שדבריו אינם כה פשוטים להקל לצרף למנין עשרה אם רואים אלו את אלו, משום שהוא נשאל איך התיבה שהחזן עומד עליה שיש לה מחיצות, יכולה להצטרף עם הציבור, והוא מנמק שאפשר משתי סיבות, וזה לשונו :

"שאלת על מה שסמכו בכל גלילותינו שיהא שליח צבור עומד בתיבה שהיא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה ושיש לה מחיצות גבוהות. ומוציא את הרבים בתפילה ועונין אחריו קדיש וכל דבר שבקדושה...

תשובה : כל מה שאמרו בפרק כל גגות (דף צג) בקטנה שנפרצה במלואה לגדולה, לא אמרו אלא בבתים מחולקים, לפי שזה בפני עצמו לתשמישו וזה בפני עצמו לתשמישו. ואפילו הכי כל שנפרצה הקטנה במלואה לגדולה, אנו רואים כאילו הקטנה פיתחה של גדולה ורגלי הגדולה בקטנה. וכל שלא נפרצה במלואה, זו בפני עצמה עומדת לתשמישה, וזו בפני עצמה. אבל התיבה עם היותה גבוהה ורחבה ובעלת מחיצות, לא לתשמיש בפני עצמה עומדת אלא לתשמיש בית הכנסת, ורגלי בית הכנסת בתיבה. ואפילו לרב דלית ליה דרבי יהושע בן לוי אינה מפסקת. והוא לה כתיבה שמניחים בה ספר תורה שאפילו היא גבוהה כמה, אינה מפסקת. וכדאמרין בסוטה פרק אלו נאמרין (דף לח ע"ב) פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי, תיבה נמי לא מפסקא. מחיצה מאי? ת"ש דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. אלמא תיבה גבוהה יותר מקומת אדם דומיא דאריכא באפי גוצא קאמר. ואפילו גדולה שאינה ניטלת ומפסקת בפני הטומאה... ואפילו הכי פשיטא להו דלא מפסקא, ומשום דתשמיש בית הכנסת הוא. ותיבה זו ששלח צבור עומד לתשמיש בית הכנסת עושים אותה גבוהה כדי להשמיע הצבור ומכלל בית הכנסת היא. ומפני זה הרי הוא כאילו הוא בתוך הצבור... עוד אני אומר שאפשר לומר שכל שרואים אלו את אלו כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפים. ודומיא דזימון של ברכת המזון דתנן (ברכות דף נ"ב) שתי חבורות שהיו בבית אחד בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפים לזימון".

הרשב"א נותן שתי תשובות לשאלה איך החזון שעל התיבה מצטרף ומוציא את הציבור ידי חובה. התשובה הראשונה היא שאף שלתיבה יש מחיצות, כיון שהיא עשויה עבור בית הכנסת, המחיצות אינן מפסיקות. התשובה השניה נאמרה "באפשר" והיא שכאשר רואים אלו אתה אלו מצטרפים. נמצא כי עיקר תשובתו היא התשובה הראשונה, ואת השניה עליה אנו מסתמכים שרואים אלו את אלו נאמרה גם לגבי צירוף למנין, הוא אומר רק בתורת אפשר. ולא זו אלא אף זו, הבית יוסף הביא רק את תשובתו הראשונה לשאלה, וממילא יתכן כי הוא לא סמך הלכה למעשה על תשובתו השניה שנאמרה רק "באפשר".

ועיין בשו"ת כנסת הגדולה (סימן נה הגהות בית יוסף אות ו) שהתלבט בענין קרוב, וכתב:

"בהא מספקא לי דאיברא לפי מה שכתב מהר"י אבוהב והרשב"א בטעם ביטול תיבה לגבי בית הכנסת, יוצא דבנדון דידן דאין העילה תשמיש לחצר, אלא היא רשות חלוקה בפני עצמה, גבוהה עשרה ומחיצותיה גבוהות, שאין צירוף... אבל ראיתי בתשובה זו של הרשב"א שהביא רבנו המחבר אחר שכתב להתיר בתיבה כטעם שכתב מהר"י אבוהב, כתב עוד: ואני אומר דאפשר דכל שרואים אלו את אלו, כאילו הם בבית אחד דמי, ומצטרפים... ויש לתמוה על רבנו המחבר שלא הביא טעם זה דנפיק מיניה דמצטרפים.... ואיך שיהיה לענין מעשה נראה לי לחוש לטעם מהר"י אבוהב דלאותו טעם יוצא דבנדון שלפנינו אין מצטרפים".

לפי טעמו הראשון של הרשב"א התיבה אינה חוצצת כי היא תשמיש בית הכנסת, משמע שכל מקרה אחר של מחיצות, אין מועיל ואין מספיק הטעם שרואים אלו את אלו. ואכן הבית יוסף לא הביא את המשך תשובת הרשב"א שרואים אלו את אלו מועיל צירוף לענין מנין, ומשמע שאכן אינו סובר כך. ומאידך מפסקיו בסעיפי השולחן ערוך הוכחנו לעיל כי הוא כן סובר שבמקרה שרואים אלו את אלו אפילו בכמה בתים מצטרפים. החיד"א לומד מלשון מרן להקל שדי בכך שמראה פניו, ואינו צריך להכניס ראשו, ובוודאי שלא יותר מכך, כדי להצטרף.

"שלוש מידות כתב מרן בבית יוסף. ברישא הביא דברי רבנו ירוחם וכתב דמשמע ליה דצריך ראשו ורובו בחלון. ושוב כתב דברי מהר"י אבוהב בשם גאון דמכניס ראשו בחלון מצטרף. והדר קאמר בשם אורחות חיים בשם רבנו האי דכשמראה להם פניו מצטרף... ותו יש להרגיש קצת דאמרי מרן פסק הכא בשולחן ערוך דמראה להם פניו דהווי השיעור הקטן מכולם, והווי ליה למינקט מציעתא דמכניס ראשו... לכן נראה לפום ריהטא דסבר מרן דמכניס ראשו דכתב מהר"י אבוהב לאו דווקא, דכיון שמראה פניו סגי... ואחרי כתבי, ראיתי להרב בית דוד דפשיטא ליה דבמראה פניו לחוד סגי, ומה שכתב מהר"י אבוהב מכניס ראשו, לאו דווקא...".

אולם בפסקה שאחר כך הוא מטיל ספק בכל הענין:

"מתפללים שם ויש למעלה חמישה ולמטה חמישה – אינן מצטרפים, הרב שיורי כנסת הגדולה. והרב מטה יוסף פליג על הרב וסבר דמצטרפים, וכן עמא דבר. והרב מלכי בקדש דחה דבריו... מוכח דהרב פרי

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

חדש סבר כהרב מטה יוסף שכתב בדין זה, דדין מן האגף ולחוץ כלחוץ, היינו שאין רואים זה את זה, ודין תשעה בגדולה ויחיד בקטנה, היינו כשאין רואים זה את זה... מכל מקום נראה דלדינא נקטינן כהרב שיירי כנסת הגדולה. חדא, דדחיקא מילתא לאוקומי דין מן האגף ולחוץ ודין תשעה בגדולה בשאין רואים... ועוד, דאעיקרא דדינא, דברי הרשב"א בתשובה דעלה סמכי הרב פרי חדש והרב מטה יוסף בדרך אפשר אמרה, ולא למילתא פסיקתא. ומרן לא הביא דברי הרשב"א הללו. וגם בשו"ת רשב"ש כתב בפירוש דבעזרה אפילו רואים זה את זה אינם מצטרפים, וכתב דטעות הוא לדמותו לזימון. הגם דנעלמה ממנו תשובת הרשב"א דרב גובריה שאמר לדמות לזימון. מכל מקום מאחר דהרשב"א דרך אפשר אמרה, ולרשב"ש פשיטא ליה איפכא, ודעת מרן נראה הכי... דלא חש להביא שארית תשובת הרשב"א, משום שסבר דהרשב"א אטיגמא קמא סמך. והא דרואים בדרך אפשר אמרה. ואם היולדת והמחזיקה לא פסיקא ליה, אכן היכי ניקום ונסמוך עלה?!

וגם ממנהריק"ש משמע הכי... וגם הרב אליה רבה הביא דברי הרב שיירי כנסת הגדולה, ומכח דמסכים והולך לדבריו. והם עתה עולה על מזבח הדפוס שו"ת זרע אמת וראיתי שהסכים שלא כמו שצידד הרשב"א, ודלא כהרב פרי חדש, ודעתו דעת עליון כהרב שיירי כנסת הגדולה והרב אליה רבה, וכמו שכתבתי אני הדל".

מעט אחר כך (אות יא) שוב חוזר החיד"א להקל, אולם רק בשעת דחק, שאילולא כן תיבצר מהם אפשרות תפילה בציבור לתקופה ארוכה:

"יש שתי כיתות שם שאינם יכולים ליגע זה בזה, ויש ששה בבית אחד וארבעה בבית אחר, והם חלוקים במספרם כמשפט... אם הארבעה יכולים להיות לפני פתח הבית, ויצטרפו לששה, כיון שרואים זה את זה, או אינם מצטרפים. ולי ההדיוט נראה לפי מה שכתבנו דמצטרפים, דהרי אלה אינם יכולים לבוא בבית, והשומר עמם בשדה לפני הפתח, וגם אשר בבית לא יוכלו לצאת חוץ, כי המקום צר מבחוץ, וגם מעבר לרבים... והכי האי גוונא דאינם יכולים להיות ביחד, וכבר השתדלו אלה הרבים לבוא נגד הפתח ומראים להם פניהם, הווה להו כמראה פניו דרך החלון שמצטרף... וכיון דאיכא כמה פוסקים, נראה לסמוך עליהם ולא יתבטלו ארבעים יום מלהתפלל בציבור, ולא ישמעו קדיש וקדושה".

מפורש בדבריו שהמעבר לרבים אינו מפריע להצטרפות למנין (ראה להלן דיון בכך) כאשר רואים אלו את אלו. כן רואים מדבריו שכאשר אלו רואים את אלו, ששה מצטרפים לארבעה, ולא דווקא אחד לתשעה.

אמנם קצת תימה על דבריו, שכתב להקל משום שאינם יכולים להצטרף, אולם לפי הירושלמי, אם אינם יכולים להצטרף, הרי שאינם מצטרפים! אולם הפוסקים לא הביאו את ההגבלה הזאת שבירושלמי להלכה. וגם, כוונת החיד"א היא שלכתחילה הוא אוסר להסתמך על מניני מרפסות מסוג זה, ורק בשעת הדחק, שאינם יכולים להצטרף למקום אחד, סמך להקל.

אולם קשה, וכי הרב חיד"א אינו מכיר בחומרת חשש ברכה לבטלה, וכי הוא אינו יודע שספק ברכות להקל? וצריך לומר, כי גם ספק ברכות להקל, אינו מרכיב בלעדי. הצורך שלא להתפלל ביחיד תקופה ארוכה, כאשר יש פוסקים חשובים עליהם אפשר לסמוך, גם אם לפי פוסקים חשובים אחרים, אלה ברכות לבטלה, לפי החיד"א אפשר לסמוך ולומר חזרת הש"ץ לטובת אמירת קדושה, וכו' ולא לחשוש לברכה לבטלה.

גם הרב מאמר מרדכי (סימן נה אות יד) בדעה שאין לצרף מניין מרפסות:

"לכאורה היה נראה דכי היכי דגבי זימון אמרינן דברואים זה את זה מצטרפים, הכי נמי הכא... אמנם מסתימת לשון הפוסקים משמע לי דזה אינו, דהא מסתמא העומד בפתח בית הכנסת הוא נראה עם העומדים בפנים בית הכנסת, וכן לקמן בסעיף טז מסתמא רואים אלו את אלו... ומצאתי להרב פרי

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

חדש... שכל שרואים זה את זה מצטרפים דומיא דזימון... ופיניתי אני את לבי לתור ולדעת למה לא הזכיר מרן ז"ל תשובת הרשב"א, ועיינתי באותה תשובה וראיתי שכתב כן על דין התיבה, שכתב בתחילה דהיא בטלה לגבי בית הכנסת ואינה רשות בפני עצמה, ומביא ראיות לדבריו. ואחר כך כתב 'ועוד אני אומר דאפשר שברואים זה את זה סגי, דומיא דזימון'. ומעתה זכינו לדון ולומר שמאחר שמרן ז"ל בבת יוסף הביא את תחילת דברי הרשב"א בדין תיבה, ולא הזכיר כלל טעם זה, וגם בשולחן ערוך לא הזכירו, נראה מכותלי דבריו של רצה לסמוך על טעם זה מאחר שהרשב"א גופיה לא כתב כן אלא בדרך אפשר, ולא סמך על טעם זה לחוד. וגם מהר"י אבוהב לא הזכיר טעם זה לגבי תיבה... אחר כתבי זה... מצאתי בשו"ר כנסת הגדולה שתמה על מרן... ומסיק דאך שיהיה למעשה יש לחוש... הלכך פשיטא דהכי נקיטין, ואין לסמוך על דברי הרב פרי חדש".

גם בשו"ת שבת הלוי (חלק ט סימן כ) דן לגבי עזרת נשים, והחמיר שלא לצרף:

"פשוט מאד דלענין צירוף עשרה נחשב רשות אחרת לגמרי, כיון שיש מחיצות גמורות מפרידות. ועד כאן לא פליגי קדמונים אלא בתיבה – בימה שבאמצע בית הכנסת אם מחיצות מגיעות לתקרה, אם גם זה נחשב רשות אחרת לצירוף, לא כן עזרת נשים שנעשה ממש רשות אחרת".

אמנם ראה בשו"ת מטה יוסף (סימן יג, הביאוהו האחרונים) שהסיק להיפך:

"מה שכתב הרשב"א... כיון שרואים זה את זה מצטרפים, ומרן פסק דבטלה (התיבה) לגבי בית הכנסת, ואם כן לא איצטרך לטעם דרואים... ואם כן דבר פשוט הוא ד... רואים זה את זה מצטרפים, ולית דין צריך בשש".

עוד עיין במה שכתב בשו"ת משנה שכיר (חלק אורח חיים סימן לג) שהביא דעות האחרונים לכל הצדדים, ונטה לכיוון המקלים בצירוף, שרבים הם, ולשון השולחן ערוך פשוטה יותר לשיטתם:

"לכאורה יש סתירה בשני סעיפים הללו. כי בסעיף יג כתב צריך שיהא כל העשרה במקום אחד, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ כלחוץ. ובסעיף יד כתב מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. והיה קשה לי אם כן מאי טעמא לא מועיל בסעיף יג בעומד על המפתח, ומסתמא מיירי ברואים, אם כן לא יגרע מחלון שמועיל בראיית פנים לחוד..."

אולם מצאתי בפר"ח, וכן מסכים לזה פרי מגדים, ושולחן ערוך הרב ז"ל דכל הדינים הללו שהביא המחבר מיירי באין רואים זה את זה. לכך... בבית אחד מצטרפים אף באין רואים זה את זה, אבל בזמן שרואים זה את זה שפיר מצטרפים אף בשני בתים. אם כן סעיף יג מיירי בזמן שאין רואים זה את זה, ושפיר יש חילוק בין אם הוא כלפנים או כלחוץ, ואתי שפיר..."

וכן נראה [גם] דעת מהר"יט. זה לשון המהר"יט (חלק ב סימן ד) דלענין צירוף עשרה לתפילה אפילו אם הראה פניו מחלון אחד מצטרף, אף על פי שרשות לעצמו הוא.

שוב מצאתי בעקרי הד"ט (סימן ג סק"ב) שהביא בשם תשובת דבר משה דלהצטרף למנין לא סגי ברואים זה את זה וגופו ופניו במקום אחר, אלא צריך שיכניס ראשו במקום שמתפללים. והרב עקרי הד"ט כתב על זה שגם הרב זרע אמת (חלק א סימן י) הסכים לזה עיין שם, והוא כהחיי אדם... ובתשובת מנחת שי (חלק א סימן יח) פסק בפשיטות דסגי ברואים זה את זה אף אם אינם שם בגופם. והביא כן בשם הרשב"א ובשם הפרמ"ג, וכתב דכל זה פשוט וברור, והוא דלא כעקרי הד"ט. שוב מצאתי בצ"ח דגם נקט לפשיטות דברואים זה את זה מצטרף אם דעומד במקום אחר.

גם בילקוט יוסף (סימן צ סעיף ל) החמיר שאין מצטרפים, ובמעין אומר (חלק א פרק ה סעיף לו) היקל לצרף:

"בדין צורך למנין כאשר חלק מהציבור בחדר קטן, וחלק מהציבור בחדר הגדול. האם יש צורך שיהיו כולם בחדר אחד לכתחילה, או שדי ברואים אלו את אלו?
תשובה: אין צורך, די שרואים אלו את אלו... ומכל מקום בהזדמנות אחרת גם אני שמעתי מרבנו שיכנסו כולם לחדר אחד".

ה. דרך מפסיקה בין המתפללים

לא פעם יש רחוב, שביל או כביש בין המרפסות או בין החצרות, ויש לעיין אם הוא גורם לכך שהחצרות והמרפסות לא יוכלו להצטרף.

לגבי זימון כתב מרן הבית יוסף (סימן קצה):

"כתב הרא"ש: לא מיבעיא שתי חבורות שאכלו בבית אחד, אלא אפילו בשני בתים, שאין רואים אלו את אלו, השמש מצרפן. וכן פסק רבנו חננאל... וכן פסק בעל הלכות גדולות, וכן משמע בירושלמי... וכן כתבו תוספות ור"י ורשב"א דאפילו בשני בתים נמי מצטרפים. ומדברי כולם משמע דבין ברואים אלו את אלו, בין על ידי שמש – מצטרפים אף על פי שהם בשני בתים. ומיהו כתב רבנו יונה שאם רשות הרבים מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפים בשום ענין (ראה בפירוש תלמידי רבנו יונה על הרי"ף דף לו ריש ע"ב באלפס).

בשולחן ערוך (שם סעיף א) פסק:

"שתי חבורות שאוכלות בבית אחד, או בשני בתים אם מקצתם רואים אלו את אלו - מצטרפות לזימון. ואם לאו, אינן מצטרפות... ויש מי שאומר שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים – אינם מצטרפים בשום ענין".

האם יש כאן מחלוקת, או שהביא את דעת רבנו יונה כיש אומרים רק משום שראשונים אחרים לא הזכירו זאת, אולם לדעתו הכל מסכימים לכך. אי אפשר להכריע, אולם כיון שאף אחד מהראשונים לא כתב כן, על כן נראה כי יש כאן מחלוקת, ודברי רבנו יונה אינם מוסכמים. ועדיין צריך עיון.

ומהו רשות הרבים? כתב הרב משנה ברורה:

"כתב הט"ז: לאו דווקא רשות הרבים ממש שהוא רחוב שש עשרה אמות, אלא שהוא הדין כשיש שביל יחיד מפסיק בינתיים".

נראה שהט"ז מפקיע כאן את פשט דברי רבנו יונה ופשט דברי המחבר שכתבו מפורש רשות הרבים. ורשות הרבים כאן אולי היא לא רק רחוב שש עשרה אמות אלא סרטיא ופליטיא, היינו ככרות ברדיוס של שש עשרה אמה. בכל אופן פשט הדברים הוא ודאי לא פחות משש עשרה אמה, וממילא בדרך כלל אין בעיה של צירוף.

ברם לבי אומר לי שכל רחוב או כביש (בניגוד לשביל שבין הבתים) הוא רשות הרבים, כיון שהרבים הבוקעים בו, יוצרים הפרדה בין המתפללים. וצריך עיון אם רשות הרבים אינה פעילה, כמו בשבתות אלו שכמעט אין יוצאים מהבית, האם רק שם המקום – רחוב וכביש מפקיע את ההצטרפות, או המעשה בפועל שרבים בוקעים שם. ונראה כי שש עשרה אמה כשלעצמם מפקיעים הצטרפות, וכן רבים בוקעים בפועל מפקיע גם בפחות מרוב זה. ולכן הלכה למעשה לרשות הרבים שבין החצרות והבתים אין כמעט משמעות מעשית במקרים שלפנינו בתקופת צמצום האפשרות להתפלל בציבור מחשש ההתדבקות בנגיף הקורונה.

עוד צריך עיון אם רשות הרבים מפקיעה הצטרפות רק במנין חצרות, או גם במנין מרפסות שגבוהות מן הקרקע, וממילא רשות הרבים העוברת תחתיהן אינה מפריע לה. ונראה לומר כי שש עשרה אמה רחוב, מפקיע אפשרות צירוף גם למרפסות, אולם רבים בוקעים בו אינה מפריעה הצטרפות ממרפסות שבקומות.

ו. הלכה למעשה

- א. נראה שאין להקל, ואין לצרף מנין מרפסות בתים וחצרות, ואפילו רואים אלו את אלו, אלא בשעת הדחק.
- ב. בתקופה שאנו חוששים להידבק בנגיף הקורונה, ואסור להתפלל במקום אחד, קיום מנין מרפסות, או מספר חדרים ורואים אלו את אלו, או רואים את החזן שעומד באמצע, וכדומה, יש להקל ולהתיר צירוף למנין קצת מכאן וקצת מכאן, על מנת שלא ימנעו מתפילה בציבור זמן רב.
- ג. אין לחשוש לרשות הרבים שמפסקת אלא אם בפועל עוברים בה אנשים (מכוניות) רבים, או שהיא רחבה שש עשרה אמות.
- ד. הלכה למעשה הוריתי לשואלים שמחמת הפוסקים המחמירים כדאי לחשוש לברכה לבטלה, ולכן שיתפללו ללא חזרת השי"ץ, במנחה וגם בשחרית. אולם בשחרית, אם יש במנין כהן -יתפללו עם חזרה, על מנת לזכות בברכת כהנים, ובאותה הזדמנות גם בקדושה שבתפילה.
- ה. יכולים לברך ברכת כהנים גם במנין מרפסות וחצרות.
- ו. קריאה בתורה – צריך העולה לראות את הכתוב בספר התורה, ולכן עליו לעמוד סמוך לספר התורה ולקרוא מתוכו.
- ז. יכול העולה או הקורא לקרוא שלושה פסוקים לעולים שאינם יודעים לקרוא בתורה בטעמים, כך שיעמדו ליד ספר התורה ועל ידו מעט זמן, כך יקראו בשבת לששה עולים, והקורא בתורה יקרא את כל השאר ויעלה גם למפטיר והפטרה. אולם הצעה זו אינה נכונה על פי הנחיות הבריאות האוסרות להתקרב זה לזה.
- ח. יכול הקורא בתורה לעלות לכל העליות, כמבואר בשולחן ערוך (סימן קמג סעיף ה). אולם אין פוסקים דבר התמורה לרבים.
- ט. לכן נראה לי כי נכון שכל עולה לתורה מששת העולים לתורה יכין את הקטע שלו, אף אם יקרא שלושה פסוקים בלבד, אם קשה לו להכין. ויקרא ללא סומך על ידו. והקורא בתורה יקרא את רוב הפרשה לאחר ששישה העולים עלו וקראו את מה שהכינו. ובימי חול גם יכין כל אחד מהעולים את קטע הקריאה שלו.
- י. אם אין אפשרות כזו, לא יקראו בתורה.

כך נראה לעניות דעתי

כהנים במנין חצרות אם צריכים לחלוץ נעלים

א. הצגת השאלה

בעת החשש מהידבקות בנגיף הקורונה הוחלט על סגירת בתי הכנסת ומנייני התפילה במקום אחד, ורבים התפללו במנין חצרות. רוצה לומר: אדם אחד או שניים שלושה בחצר אחת, עם חברו בחצר הבית שלו, והאחר ממרפסת ביתו וכדומה, שעל פי פסק רבים מהפוסקים אם רואים אלו את אלו, או שהחזן רואה את כולם הם מצטרפים למנין. ופסקו רבים שהכהנים עולים לדוכן כמו בכל מנין, אף שאולי חלק מהקהל מאחוריהם. ועלתה השאלה אם הכהנים חייבים לחלוץ נעליהם, משום שאין דוכן והציבור אינו רואה אותם, וכאשר אדם נמצא בחצר ביתו שאינה נקיה כמו הבית ויש שם חול ופעמים בוץ, וקשה לו להיות יחף, אם רשאי שלא לחלוץ נעליים.

ב. טעמי חליצת הנעל

מקור הדין הוא במסכת ראש השנה (דף לא ע"ב) שם שנינו: "תנו רבנן: אין כהנים רשאים לעלות בסנדליהם לדוכן, וזו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי".

ונפסק בשולחן ערוך (סימן קכח סעיף ה):

"לא יעלו הכהנים לדוכן במנעליהם, אבל בבתי שוקים שרי".

ובמסכת סוטה (דף מ סוף ע"א) איתא:

"מאי טעמא, לא משום כבוד ציבור (רש"י): לאו משום אימתא דציבורא: מפני שמסתלקים בגדיו העשויים למידתו בהגבהת ידיו, ונראים סנדליו לציבור, והן אינם ראויים להראות מפני הטיט שעליהם"? אמר רב אשי: לא, התם נפסקה לו רצועה בסנדלו (וגנאי הוא לו ומתלוצצים עליו שסנדלו מותר) והדר אזיל למיקטריה, ואמרי: בן גרושה או בן חלוצה הוא".

היינו טעם אחד לחליצת הנעליים של הכהנים הוא מפני שלא ראוי שהציבור יראו את הלכלוך שבנעלי הכהן. וטעם זה לא נדחה מהלכה, אלא כדחיה, לא משום שאינו אמיתי, ולכן כמה מהראשונים כתבו אותו או גם אותו. והטעם השני לחליצת הנעליים על ידי הכהנים הוא משום שאם יעלו בנעליהם ושרוך ימשך או יקרע, והכהן לא יעלה לדוכן כי יהיה עסוק בקשירתם מחדש, הוא יוציא על עצמו לעז, שהוא נפסל מהכהונה.

על כן עולה השאלה, שכאשר אין קהל שהכהן עומד מולם ויחשוש שילעגו לו על השרוך, ואין קהל שנאמר שאין זה כבודו שיראה את הלכלוך שעל נעלי הכהן, לכאורה אין סיבה שהכהן יחלוץ נעליו בעלותו לברך את ישראל, פרט לטעם של "לא פלוג", שבפשטות אף הוא אינו קיים, כי כל המנין הוא מיוחד במינו. וכמו כן הלוא אין דוכן וממילא יש סברא פשוטה לחלק בין מנין בית הכנסת לבין מנין חצרות.

ג. בפוסקים

מצאנו בכף החיים (סימן קכח אות קכ) שכתב:

"מה שכתב הרב יפה ללב (אות כט, לגבי שליח ציבור כהן שמברך) דכיון שאינו עולה לדוכן, אין צריך לחלוץ מנעליו, אין נראה כן, משום דלא פלוג רבנן...

ומיהו אם כבר התפלל בהם, והם ממין המנעלים דקשה לחלוץ במהרה ויהיה הפסק בתפילה, אפשר שיש להקל, כיון שאינו עולה לדוכן".

היינו היפה ללב טען שכיון שאין כאן בעיה של כבוד הציבור, משום שהכהן החזן עומד לבדו על הבימה והציבור אינו רואה את נעליו, וגם אין חשש שמא ילעגו לכהן על נעל שאינו קשורה ושרוך הנשרך, כיון שאינם רואים אותו, וכמו כן טריחא ליה מילתא לחלוץ נעלים ללא נגיעה בהם, ממילא מותר לחזן שלא לחלוץ נעלים. הרב כפ החיים טוען כנגדו שלא פלוג, אולם מסכים שטענה זו אינה הכרחית, ולכן כאשר עומד מולה גם הפסק בתפילה ואולי גם טירחא דציבורא להמתין לכהן אם לוקח זמן לחליצת הנעלים, אפשר שיש להקל. היינו הסברא שאמרנו קודם אינה רחוקה ואינה נפלאה היא, ועלתה בפוסקים ולא דחיה אלא מפני לא פלוג, שנראה כי בנדון דידן ספק אם היא קיימת.

ומצאתי בשו"ת יחיה דעת (להגר"ע יוסף זצ"ל, חלק ב סימן יג) שהביא את ספר תעלומות לב שכתב:

"ראיתי כהנים שנוהגים לישא כפיהם במנעליהם כשהם עומדים על הקרקע למטה מן ההיכל, וסמכו על דברי הגאון ר' יהושע פרחיה הכהן שמקל בזה אף לכתחילה. והגם שאין דבריו ברורים בעיני, מכל מקום הנח להם לישראל שיש להם על מה שיסמוכו".

כאן מדובר שהכהן עולה לברך את ישראל בציבור, אלא שאינו עולה לדוכן, ויתכן כי משום כך נעליו יהיה פחות גלויים, ויש מקום להקל. נראה כי גם הרב תעלומות לב שכתב כי דבריו אינם ברורים, יסכים שכאשר לא רק שאינו עולה לדוכן, אלא שהכהן אינו כלל לעיני הציבור, ודאי יש להקל. ואם כתב על דברי הרב יהושע הכהן שיש לכהנים על מה שיסמוכו, כל שכן בנדון דידן, ונראה כי בנדון דידן יהיה מותר אף לכתחילה.

והוסיף הגר"ע יוסף שם שכך העלה בנדון ההוא הגר"מ טולדנו בשו"ת ים הגדול, וסיכם:

"לכן נראה שהרוצה לסמוך על האחרונים המקלים כדי שלא יתבטל ממצות נשיאת כפים... בוודאי שאין מזניחים אותו. וכל המהדרים במצוות, גבורי כח עושי דברו חולצים מנעליהם ועולים לדוכן".

ונראה כי גם הרב יסכים שבמקום שאין כלל דוכן, ואין ציבור מול הכהן, שאפשר להקל בזה. ואף על פי כן נראה להכריע כי אל לו לכהן שלא לחלוץ נעליו מחמת עצלות, אולם אם חושש מלכלוך או מבזבז ברגליו או בגרביים, או שמחמת קור או גשם וכדומה מעדיף שלא לחלוץ, יכול לכתחילה לשאת כפים במנין חצרות וכדומה כאשר נעליו לרגליו.

נפילת אפים שלא בבית הכנסת

א. הצגת השאלה

השאלה היא על המצב בו נותקנו מבתי הכנסת מחמת החשש להידבקות בנגיף הקורונה. והותר לנו להתפלל בציבור במקומות פתוחים או במניני מרפסות וחצרות. ועלתה השאלה אם אומרים נפילת אפים גם כאשר מתפללים בבית, ולא בבית הכנסת, וכן אם נופלים אפים גם בחצר בית הכנסת או בחצרות וכדומה. ואם יש להבחין בין חדר שיש בו ספר תורה או ספרי קודש, ש"ס וחומשים וכיוצא בהם, לבין חדר שאין בו ספרי קודש. ואם מתפללים בחצר בית שיש בו ספר תורה, אם נופלים אפים או לאו.

ב. צריך ספר תורה

בספר הרוקח (סוף סימן שכד, אות ט):

"אין נופלים אלא לפני ספר תורה, וסימנך דכתיב במלחמת העי 'ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'".

מרח הבית יוסף (סימן קלא) ציטט אותו, והעיר:

"ואני אומר: אם קבלה – נקבל. ואם לדין – יש תשובה".

נראה כי אין כוונתו לכך שיש לדחות הראיה מהנביא, משום שיתכן כי הנביא תיאר מצב ולא מקום. וגם אם תיאר מקום, יתכן כי זה היה התיאור, אך אין הוא מחייב שכך הדין. ולכן אף הרוקח לא אמר כי למד את הדין מהנביא, אלא שזה סימן, היינו זכר לדבר. ונראה כי עיקר הדחיה היא כמו שכתב ערוך השולחן (סימן קלא סעיף י) כי "עיקר דין נפילת אפים לומדים ממה רבנו דכתיב 'ואתנפלי' ושם לא היה ארון. ואי משום שבהר סיני הוא עיקר השראת הקדושה, הא בכל מקום שהאדם מתפלל, הווי מקום קדוש, וכשמתפלל שכינה כנגדו, והוא כעומד לפני המלך". נמצא כי יש מקום רב לדחות את דינו של הרוקח.

עוד נראה כי הבית יוסף התכוון לומר כי ניתן לדחות הלכה זו של הרוקח, מכך שהפוסקים האחרים לא הביאו חידוש זה, ומשמע שאינם סוברים אותו. ולא עוד, אלא אף יתכן כי מדבריהם משמע להיפך.

ברם הרוקח אינו היחיד שהביא הלכה זו. גם המהרי"ל (הלכות תפילה סעיף יב) כתבה:

"המתפלל בחצר בית הכנסת: כל זמן שפתח בית הכנסת פתוח, נופל ומכסה פניו. ואם הפתח נעול יאמר

תחינה בלתי כיסוי עיניים, דאז לא מצי לקיים 'ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'".

מדברי המהרי"ל עולה כי הפסוק אינו רק סימן וזכר, אלא הלימוד הוא מהפסוק (ואולי כך הבין הבית יוסף גם ברוקח, ולכך התכוון כשכתב אם לדין יש תשובה). ועולה מדבריו כי נופלים אפים גם מחוץ לפתח בית הכנסת, אם הפתח פתוח. ועוד למדנו מדבריו כי גם המתפלל בבית או בחצר בית הכנסת והפתח סגור, אומר את תפילת נפילת אפים, אולם אינו נופל אפים, אינו מכסה פניו, אלא אומר אותה ככל התפילה בעודו יושב.

גם בתשובותיו (סימן עב סעיף ב) התייחס מהרי"ל לנושא זה:

"עוד אני שואל אי נופלים תחנון בבית הכנסת הקטן שלפני בית הכנסת הגדול, מאחר שאין שם ארון. דמאחר דלא שדין אבתריה, כדאמרינן שליח ציבור בגדולה וציבור בקטנה, דאינם יוצאים, אם כן כל שכן כש"ץ וציבור בגדולה, ויחיד בקטנה, ולא שדין הארון בתר דיחיד. או נאמר כיון דמצטרף לענות אמן וקדושה, שדין נמי הארון בתר ידיהו.

תשובה: ... הבאת ראייה לאיסור מש"צ בגדולה וציבור בקטנה... לא איבעי ליה למר לאתווי, דהתם דיורי גדולה מיהא בקטנה, משום דקטנה נפרצה במלואה, אבל הכא יש מחיצה גמורה וצורת הפתח ודלת ביניהן... ועל כל זאת מנהג פשוט שנופלים בתחנון בחיצונה. ונראה הטעם כיון דלכך נעשית בתחילה שיש

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

פעמים מקצת הקהל בחוץ, גרירי בתר ציבור לענין זה, דלחשביה במקום ארון, כמו שתי חבורות בשני בתים השמש מצרפן. וגדולה מזו התיר הרא"ש כשהשמש עומד על המפתן דמצרף ליה, שבפנים ושבחוף, ודבר קל הוא זה להיחשב במקום ארון. ועזרת נשים תוכיח דאפילו פתח פתוח ליכא במקצת קהילות, אטו לא מחייבי בנפילת אפיים, אלא הכל חשיב חד לענין זה, ואפילו חצר בית הכנסת. וכן מחשיב הרא"ש לכמה בתים כמקום חתן לענין שבע ברכות."

נמצא כי לדעתו נופלים אפים רק במקום שיש בו ספר תורה. כמו כן חדר שפתוח לבית הכנסת, נחשב בית הכנסת לענין זה, ועזרת נשים שפתוחה לבית הכנסת, שרואים ממנה את בית הכנסת, או שרגילות נשים להתפלל בה, נחשבת בית הכנסת לענין זה.

אולם כאמור מצאנו ראשונים החולקים על הגבלה זו של נפילת אפים. ראה בספר האגור (סוף הלכות ברכות, סימן קסח) שכתב:

"נשאל גדול הדור מהר"י מולין ז"ל אם מותר לאדם ליפול על פניו ולומר תחינה עם הציבור כשהוא עומד חוץ לציבור, או לא. והשיב דפשיטא הוא דיכול ליפול על פניו, כי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים".

אולם יתכן כי הוא הקל דווקא למי שמתפלל עם הציבור, אבל יחיד בביתו אינו נופל אפים. הט"ז (סימן קלא סק"ה) טען כי:

א. יש לדחות את הראיה של המהרי"ל מהנביא:

"שהרי כתיב במעשה פילגש בגבעה 'ויבכו וישבו לפני ה', הכי נמי נימא דבכיה ותשובה היא דווקא במקום שיש ספר תורה, ולא במקום אחר! אלא ודאי דאין למדים כן ממה שכתוב 'לפני ה', הכי נמי כאן".

ב. יש ללמוד מדברי קיצור פסקי הרא"ש (פרק ג סימן ד, שהובאו גם בבית יוסף) כי גם לדעתו נופלים אפים גם שלא במקום שיש בו ספר תורה, לפי שכתב:

"דווקא כשהוא מתפלל בציבור ובשביל הציבור, אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו שפיר דמי. (עד כאן לשון הרא"ש, ומכאן לשון הט"ז) וזה ודאי אין לומר דבביתו הפתוח לבית הכנסת קאמר, ותו דזה הווה בציבור".

ואכן מרן השולחן ערוך לא הביא הלכה זו של הרוקח ומהרי"ל. אולם הרמ"א (סימן קלא סעיף ב) הביאו:

"יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו, אבל בלא זה – אומרים תחינה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים.

וחצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת, או בשעה שהציבור מתפללים, אז אפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים".

נמצינו למדים עד כה:

א. מרן הבית יוסף שלא הביא בשולחנו איסור על נפילת פנים ללא ספר תורה, סבר שנופלים אפים גם במקום שאין ספר תורה, כפשטות הלימוד מהרא"ש.

ב. הרמ"א פסק שאין ליפול אפים במקום שאין ספר תורה, אבל:

ג. חצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת - דינה כבית הכנסת. בפשטות נראה שאין צורך לראות את הארון או את ספר התורה. חצר בית הכנסת, עזרת הנשים, חדק קטן הנפתח לבית הכנסת, כל אלה דינם כבית הכנסת ונופלים שם אפים.

ד. בשעה שהציבור מתפללים, גם יחיד בביתו נופל אפים.

ג. מחלוקת המחבר והרמ"א - מחלוקת מנהגים

מין המחבר לא כתב שנפילת אפים צריכה להיות דווקא במקום בו יש ספר תורה, ואף בבית יוסף הוא כתב לגבי הרוקח שחידש הלכה זו, שאם לדין יש תשובה, משמע שאכן הלכה למעשה הוא סובר שאין הגבלה של מקום שבו ספר תורה על נפילת אפים. וכך אכן הבינוהו הפוסקים. ראה בשיירי כנסת הגדולה (סימן קלא, הגהות בית יוסף אותיות ד, ה):

"אם קבלה נקבל: וכן כתב מהר"א גאליקו בתשובה. והוסיף דאפילו במקום שאינו קבוע לתפילה ואין שם ספר תורה – נופלים על פניהם. ומנהג אשכנז כדברי הרוקח. ובמקומנו לא ראיתי מנהג קבוע, יש נוהגים כדברי הרוקח, ויש נוהגים כדברי רבנו המחבר ז"ל. וכמדומה לי שכך היה מנהגו של מורי הרב ז"ל, וכן נהגתי אחריו... ויש נוהגים לומר המזמור של נפילת אפים, בלתי נפילת אפים, וכך נהגנו בכפרים שאין בהם ספר תורה, ונהגו שלא ליפול על פניהם.

חצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת נופלים בה על פניהם. ספר המפה... וכמדומה לי שראיתי בקושטא שנופלים על פניהם אפילו כשפתח בית הכנסת נעול. ומכל מקום אין סתירה לדברי מהרי"ל, שהוא מיירי לפי סברת הרוקח, והעושים כן בקושטא אפשר שדעתם כדעת רבנו המחבר ז"ל."

ומרן החיד"א (ברכי יוסף אות י) כתב ראה לשיטת המחבר:

"נוהגים ליפול על פנים אף אם מתפללים ביחיד בביתם שלא בשעה שהציבור מתפללים, ויש להם על מה שיסמוכו בין לפי הפשט, בין על דרך האמת. והכי רהטא עובדא דרבי אליעזר דהוה נפיל על אפיה, ומשמע קצת דהיה מתפלל בביתו ביחיד."

וכך כתב בתחילת הסימן:

"אנן בדידן נהגין לומר נפילת אפים בכל מקום, וכדמשמע מדברי מרן. וגם הרב מהרימ"ט היה נוהג כן... וגם שמעתי שעל פי הקבלה אין להקפיד אם יש שם ספר תורה."

ד. חדרים הסמוכים לבית הכנסת

הרמ"א כתב כי חצר בית הכנסת דינה כבית הכנסת, אם דלת בית הכנסת פתוחה. למדו מכך הפוסקים כי עזרת נשים, בין אם היא בגובה, שהיא צופה מלמעלה על בית הכנסת, ובין אם היא בחדר סמוך שיש לו חלון לבית הכנסת, נופלים אפים. וכתב המהרש"ם (דעת תורה) שוילון אינו חוצץ, היינו שגם כאשר יש וילון, נחשב המקום כדלת פתוחה.

והוסיף ערוך השולחן (שם) חידוש:

"וכן החדרים הקטנים שסביבות בית הכנסת ובתי המדרש, דינם כבית הכנסת ובית המדרש לענין זה."

נראה שרוצה לומר שדינם כחצר בית הכנסת, אולם לא הגביל חדרים אלה שנופלים בהם אפים רק בשעה שבית הכנסת פתוח, וצריך עיון. ואכן המשנה ברורה כתב מפורש (סקי"ג) שצריך פתח פתוח, וצריך שאפשר יהיה לראות את ארון הקודש (זה תנאי מחודש, שאינו מוזכר בשאר פוסקים. אולם פתח פתוח, ודאי צריך).

אין ספר תורה, יש סידורים וחומשים

כתב בכנסת הגדולה (שם אות ו):

"כתבתי בתשובה שלא מיעט הרוקח אלא... אבל בית הכנסת שיש בו ספרים, אפילו אין שם ספר תורה נופלים על פניהם. ועל דא סמיכנא לנפול על אפים היכא דגריסנא, רצוני לומר לצאת אפילו ידי חובת סברת הרוקח".

פוסקים אחדים הסכימו עם חידוש זה, ואחרים חלקו. ראה את שכתב הרב אליה רבה (אות ה):
"כתב עולת תמיד בשם שיירי כנסת הגדולה דשאר ספרים דינם כספר תורה. ולא ראיתי נוהגים כן. ועוד, דלפי זה סתם בית יש בו מזוזה (ואם כן, נפל כל חידושו של הרוקח). ועוד, הא סמכוה על פסוק 'לפני ארון ה', ושם היה ספר תורה. גם בכנסת הגדולה גופיה משמע קצת כי דווקא בבית המדרש דינא הכי".

ראה גם את שכתב מרן החיד"א (ברכי יוסף סימן קלא, אות א):

"כתב הרב שיירי כנסת הגדולה שהוא הדין כשיש שאר ספרים... וכתב הרב דבר משה דלא נהגו כן".

ובכף החיים (אות מה) הביא הרבה פוסקים שחלקו על הרב שיירי כנסת הגדולה בזה, והכריע כמותם.

גם המשנה ברורה (סקי"א) הביא את המחלוקת, עם נטיה לאומרים שאין ליפול אפים:

"אם אין שם ספר תורה, רק שאר ספרים דעת האליה רבה והדרך חיים דלא יפול על פניו, רק יאמר המזמור בלא נפילת אפים. ויש חולקים בזה".

אולם בפסקי תשובות (סימן קלא אות יא) כתב סברא נוספת להקל לומר נפילת אפים כשיש ספרי קודש:

"כיון שנפילת אפים שלנו אינה בנפילה ארצה כזמניהם, לכן גם כשיש ספר תורה פסול, אפשר לעשות נפילת אפים. וכן נהגו להקל בחדר שיש בו ספרי קודש".

כמו כן בבית הכנסת שיש שם ארון קודש, אך ספר התורה לא שם בקביעות... ומביאים אותו לארון הקודש רק בשני וחמישי ושבת, אפשר ליפול אפיים אף בימים שאין ספר התורה שם" (אגרות משה חלק ה סימן כ אות ה).

חידושו הראשון צריך עיון מכך שהפוסקים שחלקו על הכנסת הגדולה לא הביאוהו, משמע שלא סבירא להו כך. אולם יתכן כי יש לצרף את דעת מרן המחבר הסובר כי אין צורך בספר תורה לנפילת אפים, כדי להקל לכל הפחות בשאר ספרים ליפול אפים. ועדיין צריך עיון, ונראה להקל בזה רק בירושלים שמחוץ לחומות. ראה להלן.

ה. בשעה שהציבור מתפללים

הרמ"א כתב:

"חצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת, או בשעה שהציבור מתפללים אז אפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים".

בשעה שהציבור מתפללים נפילת אפים דווקא, או אף אם נמצאים בתחילת התפילה, כגון שהוא בביתו סיים תפילת העמידה, והגיע לנפילת אפים, והציבור רק התחילו ברוך שאמר, נופל אפים או לאו?
ואולי יש מקום לחלק, כאשר התפילה בחצר בית הכנסת, לא אכפת לנו היכן אוחזים המתפללים בתוך בית הכנסת, חצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת, נחשבת כבית הכנסת. הנמצאים בחצר יכולים ליפול על פניהם. אולם יחיד בביתו נופל אפים רק כאשר גם הציבור בדיוק עוסק בנפילת אפים.

ו. יחיד

דין יחיד צריך ביאור. כי המקור הוא בספר האגור בשם מהר"י מולין שהובא לעיל, ושם מדובר שהיחיד מוחץ לבית הכנסת הגיע לתחנות ולנפילת אפים בשעה שהציבור נופל אפים. וזה נראה פשוט. אולם הרמ"א מחדש שהוא הדין יחיד בביתו, נופל אפים בשעה שהציבור נופל אפים. נראה בפשטות, שאף כי אינו שומע אותם, כל שידוע שהם סיימו את חזרת הש"ץ ועומדים לומר תחנון ונפילת אפים, גם הוא יכול ליפול אפים. או אולי מדובר דווקא כאשר ביתו סמוך מאד לבית הכנסת והוא שומע אותם, הוא יכול לומר ממש עמהם, גם כאשר הוא בביתו.

הלבוש הביא את דברי הרמ"א שאפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים, והוסיף:

"ולא ראיתי נוהגים כן. ואפשר שכוונתו לומר: יחיד בביתו דומיא דחצר בית הכנסת, רצה לומר שבית

היחיד הוא סמוך לבית הכנסת ושומע שם שהציבור מתפללים".

לדבריו, גם המתפללים בחצר בית הכנסת וגם יחיד בביתו יכולים ליפול אפים רק כאשר הם מתפללים עם הציבור! אולם לכאורה חצר בית הכנסת מועיל רק כאשר בית הכנסת פתוח, ואם כן יש לומר שגם בית היחיד פתוח לבית הכנסת, וזה דוחק. ואולי יש לומר שכאשר הציבור מתפלל בבית הכנסת והיושבים בחצר מתפללים עמהם יכולים לומר נפילת אפים גם כאשר הדלת סגורה, כי אפילו מחיצה של ברזל אינה חוצצת בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו כן גם המתפלל בביתו ושומע את תפילת בית הכנסת, מצטרף עמהם אף שאין ביתו פתוח לבית הכנסת. עיין בשיירי כנסת הגדולה (שם אות ז) שהעלה אפשרות זו.

נראה שנחלקו בכך המגן אברהם והט"ז. מהמגן אברהם (ססק"ח) משמע שהיחיד נופל אפים דווקא כאשר מתפלל עמהם ושומע אותם בזמן נפילת אפים. (ראה שהפנה לסימן נה סעיף ב שם מדובר בשמיעת דברים שבקדושה מוחץ לבית הכנסת שעונה עמהם). לעומת זאת הט"ז (סק"ז) כתב:

"אפשר שכוונתו במי ששומע תפילת הציבור. ואין זה משמע כלל, וכיון שמעיקר הדין כתב בבית יוסף שיש

עליו תשובה... אין להקפיד בזה כלל, דאפילו יחיד בביתו נופל על פניו כשהציבור מתפללים. והטעם דהווי

ליה כאילו עומד עמהם, דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים".

אמנם העיר על כך בעל ערוך השולחן (שם) שאין המנהג כן.

ח. ירושלים

כתבו הפוסקים כי בירושלים, גם הנוהגים כמו הרוקח והרמ"א נפלים אפים גם במקום שאין ספר תורה, ראה את שכתב הרב טוקצינסקי בספר ארץ ישראל (סימן א סעיף ט):

"בירושלים נוהגים בנפילת אפים גם בבית שאין שם ספר תורה, וגם כשאנו מקום קבוע לתפילה. דטעם

המנהג ליפול רק במקום שיש ספר תורה הוא על סמך הרמז בפסוק 'ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה',

וירושלים שקדושתה קדושת עולם, הרי היא כלפני ארון ה'".

האחרונים כתבו שיתכן כי זה דווקא בירושלים שבין החומות, אבל הרב טוקצינסקי לא חילק, וגם כתבו חלק מהפוסקים שקדושת ירושלים מתפשטת לענין זה אל כל המחוז לירושלים. ואם נוסף את דעת המחבר שנופלים אפים גם בלא ספר תורה, ויתכן כי מנהג ירושלים נסמך גם על כך שזה היה המנהג הקדום בירושלים, ממילא נראה שכך יש לנהוג גם בשכונות שמחוץ לחומות.

נפקא מינה לענין זה, שאם נאמר שהדבר תלוי במנהג שבו מחלוקת בין המחבר לרמ"א, הרי שמי שנקלע לירושלים, והוא בדרך כלל נוהג כרוקח ורמ"א, הרי שגם בירושלים שמחוץ לחומות לא יפול אפים, אולם אם

נאמר שירושלים שתוך החומות מתפשטת אל מחוץ לחומות לענין זה, אין כלל ענין של מנהג, ירושלים בגלל קדושתה אין נופלים בה אפים! והכל חייבים לנהוג כך, גם אורח לרגע.
ראה את שכתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן קכט אות ב):
"בדבר שבירושלים נוהגים נפילת אפים אף במקום שאין ספר תורה, אין זה לעניות דעתי שינוי מנהג, אלא בירושלים שהיא מקום קדוש ומיוחד לתפלה, גם בלא ספר תורה שייך נפילת אפיים כמו במקום שיש ספר תורה. וממילא כל אדם הבא לשם צריך לעשות נפילת אפים אף במקום שליכא ספר תורה".
אלא שזה ברור בירושלים שבתוך החומות, ובשכונות שמחוץ לחומות נראה שזה תלוי כאמור בשאלה אם יש כאן המשכת קדושה, וממילא הוא הדין, או שזה נובע גם מכך שהמנהג בירושלים נסמך על דעת המחבר שחלק על הרוקח, וממילא יתכן שכן יש ענין למנהג המתפלל.

ט. מסקנות

לדעת הרמ"א, ולמנהג האשכנזים שמטים את ראשם על היד באומרים את המזמור של נפילת אפים, ולדעתם הווי כנפילת אפים, ואם אין ספר תורה נמנעים מנפילת אפים זו.
המתפללים בחצר בית הכנסת אומרים נפילת אפים כאשר דלת בית הכנסת (המקום בו ארון הקודש) פתוחה. הדלת סגורה- אין נופלים אפים.
גם בחצר בית פרטי, נופלים אפים אם יש בבית ספר תורה, והדלת פתוחה.
במנין חצרות ומרפסות שבאחד הבתים של המתפללים יש ספר תורה, והדלת פתוחה - נופלים אפים.
במנין חצרות שאין בהם ספר תורה אין נופלים אפים, אולם אם מתפללים ושומעים את המתפללים בחצר בית הכנסת שהם הגיעו לנפילת אפים יחד עמהם – נופלים אפים.
אם אין ספר תורה, אך יש חומשים וסידורים וגמרות וכדומה, אין נפילת אפים.
גם כאשר אין נופלים אפים, אומרים את המזמור של נפילת אפים, ואין מדלגים עליו.
ספרדים שאין נופלים על פניהם, ולא מטילים ראשם על היד, אומרים את המזמור כרגיל, אין להם כל נפקותא אם יש ספר תורה או אין. וגם אם היו מטילים את היד על הראש, למנהגם נופלים אפים גם במקום שאין ספר תורה.

קריאת התורה במנין קורונה

שאלה: יש לי ספר תורה ואפשר לקיים תפילה במנין, ולעמוד במרחק שני מטרים זה מזה. מה עדיף, שהעולה יעמוד במרחק שני מטרים מהספר ויברך מבלי שיראה את האותיות, או שהקורא בתורה יעלה את כל העליות, והאם הוא יברך בכל פעם?

תשובה:

לעלות לתורה מבלי לראות את הכתוב: אין שום טעם לעלות לתורה ולברך בלי לראות את הכתוב. מקלים לאדם שאינו רואה, וגם זה בניגוד לנפסק בשולחן ערוך, אולם נהגו להקל על מנת שלא להוסיף מכאוב לאדם שנגזרה עליו גזרה קשה כל כך של עיוורון. אי אפשר ללמוד מזה לנדון דידן.

הקורא יעלה את כל העליות: יש אפשרות שנפסקה בשולחן ערוך שאחד יעלה את כל שבע העליות, ויברך בכל פעם לפני ולאחריה. אך נראה לי כי זו הוראה התמוהה לרבים, ואין לפסוק אותה לציבור.

שני ספרי תורה: הנראה ביותר לעניות דעתי וכך הנהגתי: להוציא שני ספרי תורה בין בשבת ובין בשני וחמישי ובמנחת שבת, הקורא יקרא באחד מהם ופניו שמאלה, והעולה יקרא בספר התורה האחר ופניו ימינה. כך שפרט לכך שהקורא בתורה יראה לעולה החדש את המקום בו הוא מתחיל, הם יהיו רחוקים זה מזה. וכך אפשר לעלות בכל העליות את הציבור.

שהחיינו על ראיית חברו לאחר שלוש יום

שאלה: מחר אראה חבר שלא ראיתי שלוש יום בגלל החשש מהקורונה.
ראיתי אותו בזום ובאפלקציה, אך לא התראינו פנים אל פנים.
האם לברך שהחיינו?

תשובה:

הקדמה: הרבה מברכות השבח והראיה נעלמו, לא תמיד מסיבה מספקת.
כתוב בפוסקים כי נהגו שלא לברך שהחיינו על ראיית חבר, מפני שאם יברך על פלוני ולא על אלמוני, אלמוני יעלב, שאינך שמח בראייתו, ואז או שיביא הדבר להרעת יחסים, או לברכה לבטלה גם כאשר אין האחד שמח בראיית חברו, ויברך רק על מנת שלא לקלקל עמו את היחסים.
עם זאת, ראוי שנחזיר את הברכות למקומן על פי קביעת חז"ל ושולחן ערוך.
ברכת מחיה המתים: מי שלא ראה את חברו שנים עשר חודש, מברך בראייתו ברכת מחיה המתים, וזאת מתוך חשש שמא במשך הזמן מת חברו. ולכן כאשר קיבל ממנו דרישת שלום במשך התקופה, וכל שכן אם ראה אותו בזום או בכל דרך עקיפה, אין לברך מחיה המתים.
ברכת שהחיינו: היא על שמחת הפגישה, ולכן יש לברך אותה גם כאשר ראיתי את החבר בזום וכדומה וקיבלתי ממנו פריסות שלום, כי עצם המפגש הוא המשמח.
עם זאת, אחזור ואומר כי לא שמעתי שמברכים גם על ראיית ההורים או הבנים שלא ראו אותם זמן רב. כמו אדם נשוי שמגיע להוריו בתדירות נמוכה מאשר פעם בחודש, ומדוע לא יברך על ראייתם, הלוא הוא בוודאי שמח, או אדם שבנו חוזר משיבה או מצבא או מחו"ל לאחר יותר משלושים יום שלא התראו, לא שמעתי שמברכים. אך כאמור נראה לי שראוי להחזיר עטרה ליושנה, ולכל הפחות למי שהוא שמח באמת בראייתו לאחר שלוש יום שלא התראו, לברך שהחיינו, גם אם ראה אותו בזום או בדרכים דיגיטליות אחרות.

ברכה אחת מעין שבע בתפילה בחצר בית הכנסת ובחצרות בתים בתקופת החשש מנגיף הקורונה

א. הצגת השאלה

בתקופת החשש מהתפשטות נגיף הקורונה הורו הרשויות שלא להתפלל בבית הכנסת, ולא בבתים, אלא בחצרות הפתוחות לאוויר. השאלה היתה אם אומרים ברכה אחת מעין שבע, כי כידוע היא נתקנה לאומרה דווקא בבית הכנסת.

ב. דווקא בבית כנסת

במסכת שבת (דף כד ע"ב) מבואר כי חז"ל תקנו לומר ברכה מעין שבע בסיום תפילת ערבית של שבת מפני הסכנה, ופירש רש"י:

"סכנה: מזיקים. שלא היו בתי כנסיות שלהם ביישוב. וכל לילי החול היו עסוקים במלאכתם, ובגמר מלאכתם, מתפללים ערבית בביתם, ולא היו באים לבית הכנסת. אבל לילי שבת באים לבית הכנסת, וחשו, שיש שאין ממהרים לבוא, ושוהים לאחר תפילה, לכך האריכו תפילת הציבור".

כך כתב גם הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ט הלכות י-יא):

"בלילי שבתות חוזר שליח הציבור אחר שמתפלל בלחש עם הציבור, ומתפלל ברול רס. אבל אינו מתפלל שבע, אלא ברכה אחת מעין שבע... ולמה תקנו חכמים זה? מפני שרוב העם באים להתפלל ערבית בלילי שבתות ויהיה שם מי שמתאחר לבוא, ולא השלים תפילתו, וישאר לבדו בבית הכנסת, ויבוא לידי סכנה. לפיכך חוזר שליח הציבור ומתפלל, כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר, ויצא עמהם".

הטור (סימן רסח) כתב:

"אומר שליח הציבור ברכה מעין שבע... וכתב אבי העזרי שאין ליחיד לומר אותה, שלא נתקנה אלא משום סכנת מזיקים, שבתי כנסת שלהם היו בשדות, ותיקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרים לבוא, שיסיימו תפילתם בעוד ששליח הציבור מאריך".

מדבריו עולה שיחיד אינו אומר אותה, אבל עם יש מניין, שליח הציבור אומר ברכה זו, אף שלא בבית הכנסת. לפי שאם היתה דעתו שאף בציבור אין אומרים אותה שלא בבית הכנסת היה משמיע לנו זאת, וכל שכן שיחיד אינו אומר אותה.

אולם מרן הבית יוסף מביא:

"כתב הגאון מהר"י אבוהב בשם ספר המנהגים דבבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרים לבוא שיהיו ניזוקים, לא אמרינן ברכה אחת מעין שבע. וכן כתב ריב"ש בתשובה".

וזה לשון שו"ת הריב"ש (סימן מ):

"ואם אין אומרים אותה בבית חתנים ובבית האבל, לפי שמתחילה לא נתקנה אלא בבית הכנסת, שהיו הכל באים שם, ושהיתה בשדה במקום סכנת מזיקים".

לשונו אינה ברורה אם אכן כך הוא סבור, שאין אומרים אותה בבית חתנים ואבלים, או שהוא כותב שאם יש מנהג כזה, יש לו סימוכין.

עוד יש לדייק בדבריו, שאין אומרים אותה אלא בבית הכנסת "שהיו הכל באים שם". ואם אין זה בית כנסת, אלא מקום אחר שבו הכל מתפללים בכל ליל שבת, או אף בליל שבת מסוים, האם יהיה דינו כבית הכנסת שהכל

מתפללים שם? וכגון שכל הציבור כולו בא לבית האבל או לבית החתן להתפלל שם, ואין מתפללים באותה שבת בבית הכנסת, וממילא איכא למיחש למאחרים. האם יאמרו ברכה אחת מעין שבע? נראה לי שלא יאמרו אותה, כי אף אחד מהתנאים אינו קיים, הבית אינו בשדה, ואין זה בית הכנסת. ואף שאיכא מאחרים כי כל הציבור מתפלל שם, אך זה אינו בשדה, ואינו בית הכנסת.

עוד יש לדייק בדבריו, אם בית הכנסת אינו בשדה, אלא בעיר בין הבתים כמו שמקובל בזמן הזה, האם לא יאמרו ברכה זו? כלומר מה העיקר, האם העיקר הוא לאומרו בבית הכנסת שנמצא בשדה, וכל שאין הוא נמצא בשדה אין לאומרה. או שהעיקר הוא לאומרה בבית הכנסת, ואם בית הכנסת נמצא בעיר אומרים את הברכה, ואם מתפללים בבית, אפילו אם הוא בשדה אין אומרים אותה? או אולי צריך בית הכנסת וצריך שיהיה בשדה, ורק כאשר שני התנאים מתקיימים אומרים ברכה אחת מעין שבע, ואם אחד מהתנאים אינו מתקיים, אין אומרים אותה.

מלשון הפוסקים משמע כי התנאי היסודי בתקנה הוא שהתפילה תהיה בבית הכנסת. ואם מתפללים תפילת ערבית של שבת בבית הכנסת, גם אם בית הכנסת בעיר ולא בשדות – אומרים ברכה מעין שבע. ואם מתפללים בבית ולא בבית הכנסת, אין אומרים אותה. וראה להלן.

כך כתב ה"ז (סימן רסח סק"ח):

"הכלל בזה דלגבי דידן אין צריך כלל לומר אותה אפילו בבית הכנסת שקבוע, דאין סכנה, אלא משום דכבר תקנה במקום סכנה, עדיין עושים כן. וכל שאין קביעות אין מקום לזה".

אף בשו"ת מהרלב"ח (סימן קכב) דן בשאלותינו:

"שאלת על דבר ברכה מעין שבע שבילל שבת אם יש לאומרה כשמתפללים בעשרה בבית החתן או בבית האבל במקומות שנוהגים להתפלל בביתם... יען כי שמעת אומרים שאין לאומרה אלא דווקא כשמתפללים בבית הכנסת. ולדעתך אין הדין כן, אלא שבכל מקום שיתפללו בעשרה מחויב השליח צבור לאומרה. וראויתך הם שתיים: הראשונה, משתיקת הפוסקים זכרונם לברכה ששתקו ולא הזכירו זה החילוק, ואם היתה ברכה שאינה צריכה, היה להם זכרונם לברכה להזהירנו על כך. השנית היא מדבריהם שדיברו, והחילוק שחילקו בין יחיד לצבור בשם ראב"י, דדווקא בציבור אומרים אותה, לא היחיד. כנראה דאין חילוק אחר, ובכל אי זה מקום שיתפללו עשרה שנקראים ציבור יאמרו אותה. עכ"ד.

תשובה: הנראה לעניות דעתי... שהדין הזה הוא מחלוקת בין הפוסקים, וחילוק מנהג במקומות, ולכן כל מקום שיש להם מנהג קבוע, הן לאומרה הן שלא לאומרה, יעשו כפי מנהגם. אמנם במקומות שאין להם מנהג קבוע, אין לאומרה, לאפוקי נפשיה מספק ברכה לבטלה.

ולבאר זה אומר שבדאי כפי הפשט הנכון בלשון הפוסקים שהעתיקו דברי הראב"י כן נראה כדברך... משמע דכל היכא דאיכא מנין יש לאומרה. ועם כל זה חיפשתי להפך בזכות אנשי ריבך האומרים שאין לאומרה. ונראה לי דטעמם הוא דמעיקר התקנה מוכיח דבנדון כי האי לא הותקנה. וזה דטעם התקנה היא מפני הסכנה כדאית' בפרק במה מדליקין ופירש רש"י זכרונם לברכה סכנת מזיקין, דבתי כנסיות שלהן לא היו ביישוב, וחשו שיש שמתאחר לבא לבית הכנסת וישאר יחידי ויש סכנה... ובתי חתנים ואבל לעולם אינם רחוקים מהיישוב. גם הבאים שם להתפלל לגמול חסד עם החתן או האבל ממהרים לבא ואינם מאחרים... ואף על גב דהשתא בתי כנסיות שלנו הם ביישוב ועם כל זה אנו אומרים אותה, הטעם הוא משום דהואיל והותקנה הותקנה. וכן הן כל תקנות חכמים, דאף על פי שבטל טעם התקנה, היא נשארה קיימת. אמנם בבתי חתנים ואבל מעולם לא הותקנה, כפי הנראה מטעם התקנה וכאשר נתבאר. ולפי זה אפשר לומר שמה שלא כתבו הפוסקים הדין הנזכר שאין לאומרה בבתי חתנים ואבל, משום דלא

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

הוצרכו לכך, כיון דמעיקר טעם התקנה מוכח דלא היתה על בתי חתנים ואבל. וכתבו החילוק האחר שדווקא צבור חייב ולא יחיד ... שאפילו בבתי כנסיות אין היחיד אומר אותה. והטעם הוא שאם אפילו היחיד חייב לאומרה, מה הועילו חכמים בתקנתם למתאחר. זהו מה שאפשר לו לומר תשובה על ראיותיך להפך בזכות אנשי ריבך.

אבל לפי האמת אינו מספיק, שהנה מצינו לרב גדול הלא הוא הרב רבי אהרן הכהן ז"ל שחיבר ספר אורחות חיים שכתב בהלכות שבת הדין הנזכר שאין ליחיד לאומרה, ובהלכות אבל כתב בפירוש שאומרים אותה בבית אבל, ומינה דהוא הדין או כל שכן שאומרים אותה בבית חתנים...

הרי מבואר ממנהג כל אלו המקומות שהזכיר, שעיקר התקנה היתה גם כן על בתי חתנים ואבל, אלא שמשום אבלות יש מקומות שנהגו שלא לאומרה בבית האבל, ולדעת הרב בעל הספר אומרים אותה אפילו בבית האבל. ומינה דאליבא דכולהו אומרים אותה בבית חתנים. ונראה דטעמם ז"ל הוא דכי היכי דהשתא נהגה ההיא תקנה בבתי כנסיות שלנו אף על פי שהם ביישוב ואין בהם סכנה, הכי נמי אית לן למימר דהותקנה בראשונה בכל מקום שמתפללים בעשרה אף על גב שהוא מקום דליכא סכנה משום לתא דבתי כנסיות דאיכא בהו סכנה. והשתא לפי זה חזר הדין שכתבת לאיתנו, שמן הראוי היה לפוסקים כולם שיכתבו זה החילוק שדווקא בבתי כנסיות אומרים אותה כמו שכתבו החילוק שבין ציבור ליחיד, אם אמת הדבר שלדעתם הדין כן, וכיון שלא כתבוהו נראה שיש לאומרה.

אלא שמצד אחר עדיין יש לי ספק, שמצאתי בספרים אחרים שהמנהג מימים רבים ושנים קדמוניות שלא לאומרה בבתי חתנים ואבל. ומטעם שלא נתקנה התקנה כי אם בבתי כנסיות לבד, וכפי מה שנתבאר. וכן כתוב בספר המנהגות והעתיקו לפסק דין ולהורות הלכה למעשה הרב רבי יצחק אבוהב ז"ל... גם הרי"ב כתב... נראה מעדות אלו הרבנים הנזכרים שהמנהג הוא קדום שלא לומר אותה בבתי חתנים ובבית האבל, וחייבים אנחנו לקבל עדותם במקום שאין מנהג לפחות. ולכן אני אומר שבמקום שיש להם מנהג קבוע לאומרה, אין לשנות ממנהגם, ויש להם אילן גדול לתלות עצמם בו, הלא הוא הרב הגדול בעל אורחות חיים שכתבת. אמנם בעיר חדשה או בעיר שיש להם ספק במנהג - אין לאומרה להינצל מעונש ספק ברכה לבטלה".

נמצא כי יש מנהגים שונים, במקום שנהגו לאומרה, יש להם סימוכין מראשונים ויכולים להמשיך לאומרה, כי אין לחשוש לספק ברכה, לפי שבמקום מנהג אין אומרים ספק ברכות להקל. אולם במקום שאין מנהג ברור וכל שכן במקום שנהגו שלא לאומרה, אין לומר ברכה זו. להלכה נפסק בשולחן ערוך (סימן רסח סעיף י):

"אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא למאחרים לבוא שיהיו ניזוקים".

ג. בית המדרש

בשו"ת רדב"ז (חלק ד סימן יח, בדפוסים אחרים סימן אלף צב) הורחב את התקנה גם לבית המדרש:

"שאלה: אם יש לומר ברכה מעין שבע בבית החתן או בבית האבל:

תשובה: בזה נשאל ריב"ש ז"ל והשיב שאין לאומרה אלא בבית הכנסת הקבוע וכעין התקנה ע"כ. והוא הדין שאם יש בית המדרש ומתקבצים שם התלמידים להתפלל, שאומרים אותה, שאין לך קבע גדול מזה, ותפלתו של אדם נשמעת שם ביותר. דאף על גב דאיכא למימר דבית הכנסת עדיף טפי, הני מילי כשמתפלל בבית המדרש ביחיד, אבל בעשרה ובבית המדרש עדיף. ואף על גב דאמרינן ברוב עם הדרת מלך, הני מילי בזמן שכל העם שומעים ומתכוונים אל התפילה, אבל עתה שאני רואה ברוב עם רוב בלבול,

ואין אדם שומע לא תפילה ולא קריאת התורה, בבית המדרש עדיף לי עם התלמידים, אף על פי שאין שם רוב עם".

נראה כי היינו בית מדרש שמתפללים שם תדיר, שאף שרק תלמידים מתפללים שם, ואף שעיקרו אינו בית הכנסת אלא בית המדרש, יש לו דין בית כנסת, כי מתפללים שם תדיר.

ד. מקום תפילה לתקופה מסוימת בשנה

כתב הט"ז (שם, סק"ח):

"נראה דאותם שקובעים מקום להתפלל איזה ימים, כמו שרגילים לעשות בירידים, זה דומה לבית

הכנסת קבוע, ואומרים שם ברכה זו".

והעתיקוהו רבים מהאחרונים. האם יש ללמוד מכאן למנינים שבחצרות בתקופת הקורונה שמתפללים שם יותר מכמה ימים, עד יעבור זעם, ולומר שם בליל שבת ברכה אחת מעין שבע?

נראה לי לפרש את כוונת הט"ז כך: לא רק שתפילה זו אינה חד פעמית באותו מקום, אלא כמה ימים (בשולחן ערוך הרב בעל התניא כתב "כמה שבועות"). יש כאן יתרונות נוספים המאפשרים לומר ברכה מעין שבע: הראשון שבהם הוא שכל היהודים שביריד, מתפללים שם, ואם כן זהו בית הכנסת של היריד, כי בו מתפללים. זה לא כבית חתנים שרוב העם מתפללים בבית הכנסת, ורק אחדים מקיימים מנין בבית החתן או ח"ו בבית אבל. אלא כולם מתפללים באותו בית כנסת זמני, וממילא קיים גם חשש של המאחרים. ונראה לי להוסיף סברא משלי, כי יתכן שאותו בית כנסת עומד בצידי היריד, כי איך ימצאו היהודים מקום באמצע היריד לבית הכנסת, ואם כן הוא דומה קצת לבית הכנסת שבשדות. ועוד, שגם בבית הכנסת הזה קיים חשש של מזיקים, ההולכים על שניים, כי נמצאים גויים לרוב, ואיכא חשש לקנאה בסוחר יהודי שהצליח למכור יותר סחורה, וכיוצא בזה.

על פי הסברא שכתבנו קשה מאד לדמות את המנינים של החצרות בתקופת הקורונה לבית הכנסת של היריד.

ענין עוד במה שכתב בשו"ת בית דוד (סימן תקלז):

"בשנת התסח מן השמים הרעו לנו בסופה כי יצא הקצף מלפני ה' – דבר בעיר, ויצאו רוב בעלי הבתים מן

העיר לכפרים שבסביבה... ויש מי שנסתפק אם אומרים שם בלילי שבת מעין שבע... אפילו מתפללים

במקום מיוחד על פני השדה, כיון שאינו בית הכנסת קבוע בספר תורה, אין לאומרה".

כולם מתפללים באותו מקום, הוא על פני השדה, ושייך בו הטעם של חשש ממזיקים, ובכל אופן לדעתו אין לומר שם ברכה מעין שבע, כי אין זה בית הכנסת.

מין החיד"א (ברכי יוסף שם אות ד) הביא את דעתו:

"וכן אין אומרים אותה אם בורחים מן העיר לכפרי מדבר באופל ומתפללים בכפר. (שו"ת בית דוד סימן

תקלז)".

אנשים בורחים מן העיר, מוצאים מקום לגור בכפר בו אין בית הכנסת. מוצאים מקום שאינו בית כנסת, ומתפללים בו. ומן הסתם כולם מתפללים באותו מקום, ואף על פי כן אין לומר שם ברכה אחת מעין שבע. וכאמור לעיל נראה שאין הרב בית דוד והחיד"א מסכימים עם הט"ז לגבי הירידים, וכל שכן שלא יסכימו לומר ברכה זו בתפילה בחצרות בתקופת החשש מהידבקות בנגיף הקורונה. אולם בספר תהלה לדוד (סימן רסח אות יג, והביאו הרב מנחת שבת סימן עו סעיף כ) כתב:

"נראה דאם כל הציבור או רובו מתפללים בבית אחר שלא בבית הכנסת מאיזה טעם, אומרים ברכה אחת

מעין שבע, דבזה שייך הטעם דמאחרים לבוא".

היינו אותו מקום הוא כעין בית הכנסת, גם כולם מתפללים בו, וממילא איכא גם מאחרים שבשבילם מאריכים עם ברכה מעין שבע.

בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סוף סימן כא) נטה לומר את הברכה, והביא מעין ראיה: "וכן היה ככמה פעמים שהוצרך הציבור בפקודת הבד"צ לצאת ולמחות ברחובה של עיר, ונסגרו בית הכנסת ובתי המדרש, ואמרו ברחובה של עיר ברכה מעין שבע".

יתכן כי דימה זו למקום שבו רוב הציבור, לפחות באותן שכונות התפללו ברחובה של עיר. ויתכן שרצה להקל לומר את הברכה אף כאשר רק חלק מהציבור מתפללים ברחובה של עיר.

מצאנו אם כן מחלוקת לגבי תפילה בבית שאינו בית הכנסת ורוב הציבור מתפללים בו, אם יש לו דין בית הכנסת או לאו. ומכל מקום ברור כי לכל הדעות מניין חצרות בתקופת הקרונה אין לומר בו ברכה מעין שבע (פרט להסבר השני בדעת הרב מנחת יצחק) פרט לשובים קטנים בהם כולם מתפללים בחצר אחת בתקופה זו במקום בבית הכנסת.

ה. מקום תפילה קבוע שאין בו ספר תורה

כתב הרב שיירי כנסת הגדולה (סימן רסח, הגהות בית יוסף אות ט):

"בסדר חזניא למהר"א ירושלמי כתוב: כל עשרה שפרשו מן הציבור, אקראי בעלמא, והרי הן כיחיד, ואין מברכים אותה. עד כאן. ויראה דאקראי בעלמא דקאמר, אין כוונתו לומר שאין מתפללים שם כי אם פעם אחת באקראי, אלא כוונתו שאינו בית הכנסת קבוע בספר תורה. דאף על פי שמתפללים שם בכל לילה, מפני שאין שם בית הכנסת קרוב, הוזה ליה כיחידים, ואין לאומרה. ואפשר דלא פליג על הרדב"ז דהיה אומרה בבית המדרש, דהרדב"ז מייירי בבית המדרש שקדושתו כקדושת בית הכנסת".

נמצא כי לפי הרב שיירי כנסת הגדולה מברכים אחת מעין שבע דווקא בבית הכנסת ממש, מקום שיש בו ספר תורה. ויתכן לומר כי גם אם מביאים כל פעם ספר תורה מבית כנסת סמוך, כיון שקוראים שם בתורה, יחשב המקום כבית הכנסת, וצריך עיון. אולם נראה לי כי אין הקשר בין ספר תורה לבית הכנסת מוכרח, אלא בית הכנסת הוא לאפוקי מניין חצר, היינו צריך בית קבוע, אותו מכנים בית הכנסת, ואליו מתכנסים לתפילה, או ללימוד תורה, וממילא הוא הדין בית המדרש.

אולם הרב שיירי כנסת הגולה לשיטתו והוא מוסיף:

"יש להסתפק היכא שיחיד מקדיש ספר תורה לבית הכנסת. והמנהג להעמיד את ספר התורה בבית המקדיש כמו חמישה או שבעה ימים... ולכבוד התורה מתפללים שם ערבית, שחרית, ומנחה עד הוליכו אותו לבית הכנסת. ורוב הפעמים מתפללים שם שבת ערבית, שחרית ומנחה, אם אומרים ברכה מעין שבע... דאפשר שכל שיש שם ספר תורה, אפילו באקראי אומרים אותה".

לדעת הרב עיקר בית הכנסת הוא העובדה שיש שם ספר תורה, ולכן הוא מתלבט לגבי הכנסה זמנית של ספר תורה. אולם על פי מה שהסברתי לעיל, נראה שאם אותו מקום הוא זמני, הוא פחות מבית הכנסת של הירידים. כי שם הכל התפללו באותו מקום, ואיכא חשש למאחרים. והוא גם בית כבית הכנסת במשך ימים או שבועות, ולא מספר ימים כל כך מוגבל. וכמו כן בכל שנה ושנה, היו באים ליריד, ויתכן כי היו מתפללים באותו מקום.

והנה גם הגאון הרב בן ציון אבא שאול (שו"ת אור לציון חלק ב פרק יט סעיף ה) תלה את אמירת הברכה בהימצאות ספר תורה במקום:

"אין אומרים ברכת מעין שבע בבית שאין בו ספר תורה".

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ובהערה הוא מציין את הרב ברכי יוסף הנ"ל שכתב "שבכל מקום שאין ספר תורה אין אומרים ברכת מעין שבע" וזה כאמור לא כתוב שם. וכנראה הסתמך על הרב שיירי כנסת הגדולה. ונראה יותר שהסתמך על מקור דבריו של החיד"א שהוא הרב בית דוד שהזכיר שבכפרים אין "בית הכנסת קבוע בספר תורה" ושלכן אין לומר ברכה מעין שבע שם. אך כאמור לעיל תמהתי על קישור זה בין בית הכנסת לספר תורה שאינו מוכרח. ומצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת יביע אומר (חלק ט סימן קח אות קכז) שתמה על דבריו:

"לא היה לו לשנות מלשון מרן השולחן ערוך שכתב שאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, והיינו אפילו יש שם ספר תורה, וכמו שכתב בשו"ת דבר משה שלענין ברכה מעין שבע אין הדבר תלוי בספר תורה אלא דווקא בבית הכנסת שמתפללים בו בקבע... ולא במקום שמתפללים בו באקראי... ואפילו יש שם ספר תורה. כדמוכח בבית יוסף ובשו"ת הריב"ש ובשו"ת מהרלב"ח ובשו"ת רדב"ז... ואף שהרב שיעור כנסת הגדולה מסתפק בזה... מדברי הפוסקים משמע שאין הדבר תלוי בספר תורה".

ו. שיטת המקובלים

הרב בן איש חי (שנה ב פרשת וירא סעיף ז) חידש:

"ברכה מעין שבע אין עיקר טעם שלה הוא מה שכתבו רבותינו ז"ל שנתקנה בשביל המאחרים לבית הכנסת שבשדה, אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד, והוא במקום חזרה. לכן, גם אם מתפללים ציבור בבית חתנים ואבלים וכיוצא בהם שאין שם ספר תורה, חייבים לומר ברכה מעין שבע. וכן פשוט המנהג בעיר הקודש ירושלים לאומרה בכל מקום שמתפללים עשרה, אף על פי שאין שם ספר תורה. ובה המנהג פשוט מזמן רבנו הרש"ש, וכן הנהגתי פה עירנו, יעזרה א-להים".

יתכן כי יש לאחד את שיטת המקובלים עם שיטת הראשונים שעולה מהם שאומרים את הברכה בבית אבלים. היינו שאותם ראשונים סוברים כי טעם החשש למזיקים שיפגעו במאחרים, אינו הטעם היחיד, או אינו הטעם העיקרי, וממילא אומרים את הברכה גם שלא בבית הכנסת. ומכל מקום ניתן ללמוד גם מדברי המהרל"ח לעיל וגם מדברי רבי יוסף חיים בבן איש חי שבמקום שנוהגים לומר אותה אפשר להמשיך לומר אותה, ובמקום מנהג אין אומרים ספק ברכות להקל, כי המנהג מבוסס על ראשונים ואחרונים הסבורים (בין אם מטעם הקבלה ובין אם מטעמים אחרים שבפשוט) שיש סיבות נוספות לאמירת ברכה זו. או שסבורים שכיון שתקנוה, כמו שתקנו בבית הכנסת כאשר היה בשדות, ואף שכעת אין בתי הכנסת בשדות, התקנה לא זזה ממקומה, כך גם אם אומרים את הברכה לא בבית הכנסת, לא חילקו, ויש לאומרה גם שלא בבית הכנסת, וגם שלא בשדות. ומכל מקום נראה כי במקום שאין מנהג לאומרה, אין לאומרה בהסתמך על הפוסקים הנ"ל משום שקיימא לן ספק ברכות להקל, ולכן רק במקום שכבר יש מנהג לאומרה בבית חתנים וכדומה, יכולים להמשיך במנהגם.

מכל מקום להלכה אין אנו פוסקים כדעת המקובלים בענין זה, ובפרט שאין דעה זו מובאת אצל האר"י, ואף החיד"א לא הביאה, ובפרט כאשר קיים חשש ברכה לבטלה. ולכן אין מברכים ברכה זו במקום שאינו בית הכנסת, פרט לירושלים שכבר נהגו שם לברכה. ומתוך חשש לברכה לבטלה.

עוד נראה לי לחדש ולומר כי יתכן שהראשונים שמהם עולה שאומרים ברכה זו בבית חתנים וכדומה, הוא משום שבמקומם כל הציבור או רובו הלך להתפלל עם החתנים או האבלים בכל ימות השבוע, ולכל הפחות בליל שבת, וממילא אותו בית הפך להיות כבית הכנסת, ואיכא טעם של המאחרים, ולכן אומרים ברכה מעין שבע. והפוסקים שכתבו שאין לומר אותה בבית חתנים, היו במקום בו רוב הציבור התפללו בבית הכנסת, ורק מעטים התפללו בבית החתן, ולכן אין המקום נחשב כבית הכנסת, והוא גם לא בשדה, ואין טעם לומר שם ברכה מעין שבע.

ז. מסקנות

להלכה נראה כי בתקופת החשש מהידבקות בנגיף, בה אסור היה להתפלל במקום סגור, והתפללו בחצרות, וקמה ועלתה השאלת ברכה מעין שבע, יש להורות כדלהלן:

מקום שאינו קבוע לתפילה אף בתקופה זו, שפעם מתפללים בחצר זו ופעם בחצר אחרת – ודאי שאין לומר בחצרות אלה ברכה מעין שבע.

מקום קבוע שמתפללים בו בתקופה זו, אם אין רוב הציבור באותו ישוב או באותה שכונה מתפללים בו – אין לומר שם ברכה מעין שבע.

מקום קבוע לתפילה, שרוב בני הישוב או השכונה מתפללים בו בתקופה זו, מחלוקת הפוסקים אם לדמות מקום זה לבית הכנסת. ונראה שיש בו מעין ספק ספקא, ספק אם אומרים ברכה זו גם מחוץ לבית הכנסת, וגם אם תאמר שאין לומר אותה שלא בבית הכנסת, ספק אם מקום תפילה שרוב או כל הציבור מתפללים בו, נחשב לבית הכנסת. ומכל מקום בספק ברכה, גם בספק ספקא להחמיר בברכות, יש לפסוק לכתחילה להקל ולא לברך מחשש ברכה לבטלה, כמבואר בפוסקים.

המתפללים בחצר בית הכנסת, אומרים אותה כי יש לה דין של בית הכנסת. שכן היא סמוכה לבית הכנסת, וכל החששות שבבית הכנסת חלים גם על חצר בית הכנסת. ואף שהדבר היה פשוט בעיני, מצאתי כי בשו"ת מנחת יצחק (הני"ל חלק י סימן כא, באמצע התשובה) נזקק לזה וכותב כן בפירוש, וששתי.

כך נראה לעניות דעתי

נ"ב: לתשומת לב: את מניני החצרות בליל שבת, יש לעשות במקום שאינו פונה לרשות הרבים. נשים מתלוננות על קושי ללכת למקוה בעת שהרבה מאד אנשים נמצאים סמוך לרשות הרבים, והן מתביישות.

קריאה בתורה של שתי שבתות יחד

א. הצגת השאלה

בתקופת מגפת הקורונה, לא ניתן היה להתפלל במנין, ובכל הארץ כמעט ולא היה מקום בו קראו בשבת בתורה. ובעקבות פסק הרמ"א שאם לא קראו בתורה בשבת אחת, יש לקרוא בשבת שלאחריה את שתי הסדרות, עלו מספר שאלות:

איך מבצעים את הקריאה הכפולה?

האם הוא הדין אם הפסידו מספר שבתות את הקריאה?

האם כך הדין בכל מקרה בו לא קראו בתורה, או שיש הבחנה בין מקרים שונים?
ואמרתי אשנה הלכה זו, על מנת להורות כהלכה מה יעשה ישראל.

ב. שלוש שיטות בראשונים

הלכה זו מקורה באור זרוע (חלק ב, הלכות שבת סימן מה):

"מעשה היה בקלוניא באחד שקבל בשבת הראוי לקרות פרשת אמור אל הכהנים, ועיכב תפילה וקריאת התורה כל היום, וכשהגיע ה, ציוה הרב רבי אליעזר בן רבי שמעון זצ"ל להתחיל בפרשת אמור אל הכהנים ולקרותה, וגם בהר סיני הראויה לקרותה באותה שבת, ושלא לדלג פרשה אחת מן התורה. לפי כי מימות משה רבנו נתקן לקרות התורה בפרשיותיה, ולהשלימה בכל שנה ושנה כדי להשמיע לעם מצוות וחוקים. ואין לך לומר כיון שכבר זמן קריאתה, הלכה לה אותה פרשה, לפי כי אין קבע בפרשיות לקרות פרשה זו בשבת זו, וזו בשבת זו, אלא כי כן נסדרו הפרשיות. וראיה לדבר, שאם אירע יום טוב בשבת ודוחים הפרשה של אותה שבת מפני פרשה של יום טוב, הלוא מיד בשבת הסמוכה ליום טוב, חוזר למקום שפסק, ולא אומרים הואיל ונדחה ידחה... אלא יקראו שתי פרשיות כאחת ויתקנו בזה את אשר חיסרו... ואין לומר שאין לקרות משום טורח ציבור, דהא אמרינן במסכת סופרים שאפילו בעבור פסוק אחד, חוזר וקורא כל הפרשה, ולא חיישינן משום טורח ציבור".

הראיה שהביא הרב מיום טוב שנפל בשבת, ראויה להידחות, לפי שביום טוב כל ישראל אינם קוראים את הפרשה, וכך היתה התקנה מלכתחילה שיקראו את הפרשה הראויה להיקרא ביום טוב, וקריאת התורה תידחה לשבת שלאחריה. מה שאין כן, כאשר באותה קהילה, או בית הכנסת בלבד לא קראו בתורה, וכל ישראל קוראים את הפרשה, אולי הווי אותה קהילה כיחידים לגביהם, וכמו שיחיד שפספס שבת אחת את קריאת התורה, אינו צריך להשלים, הוא הדין בציבור יחיד ביחס לכל ישראל, שאינו צריך להשלים.

אולם אף על פי שהראיה דינה להידחות, הדין עצמו אינו חייב להידחות, ויכול להיות אמת לאמיתה.

ענין עוד בספר לקט יושר שכתב:

"בשבת אחת לא קראו הסדר בבית הכנסת בניאושטט מחמת חיל גדול הבא לפני העיר... ולשבת אחר כך ציוה בבית הכנסת שלו לקרוא הסדרה הראשונה כולה לכהן, וגם הפרשה השניה, כיון שהיה אנוס. אבל אם לא קרא הסדרה מחמת שמבטלים התמיד מחמת צרכי הציבור... על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון. אבל בבית הכנסת של הציבור לא ציוה לקרוא הסדרה שעברה, כי אמר שהוא דבר של תמהון. וכתב במיימוני אפילו דבר שהוא היתר גמור, אסור לעשות דבר של תמהון, משום דנראה כשתי תורות. וזכורני שקוראים בשני וחמישי הפרשה מן הסדרה הבאה, אף על פי שלא קרא בשבת שלפניו הסדרה.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

והעתקתי ממנהר"י שהעתיק ממנהר"ף ששמע מן הגאון זצ"ל... אם אירע אונס שלא קראו הפרשה בשבת, שיש לקרוא בה שתי סדרות. וכן היה מעשה ברגנשבורג". נמצא כי השיטה השניה היא של הדעה המובאת בלקט יושר, מצד הדין צריך לקרוא בשבת שלאחר המקרה שתי סדרות, אולם אין להנהיג זאת לציבור, שרואה בכך דבר של תימהון. השיטה השלישית שוללת את המהלך, וטוענת כי הווי מעוות לא יוכל לתקון, או מטעם אחר. כך כתב בשו"ת מהר"ל החדשות (סימן קמב):

"קריאת ספר תורה שנתבטלה בשבת, כתב האגודה תשובת האור זרוע לקרוא שני סדרים בה, אבל לא ראיתי נוהגים כן כלל. ונראה לעניות דעתי דאיכא למיחש לקלקול דנכנסים ויוצאים, וישתנה הספר. ומצאתי לאיסורא דהא על ידי סימן מנו ועצרו, צומו וצולו, קומו ותקעו, שהוא תקנה דרבנן שבכל שנה. ואם יטעו בספירת הפרשיות אתי לקלקולא דמועדות, עמי הארץ דסמכי אהא דסימנים".

המהר"ל שולל השלמת פרשיות משני נימוקים. האחד שלא ראה מנהג כזה. רוצה לומר בתקופתם שהיהודים לא תמיד היו מכונסים במקום אחד, והיו הרבה מאד עיירות שהיה שם מנין מצומצם, ואם אחד נסע או חלה, כבר לא היה מנין, והדבר היה מצוי, ובכל זאת לא שמע הוראה לקרוא בשבת שלאחריה שתי סדרות. הנימוק השני של המהר"ל הוא שהשלמת פרשיות עלול להביא לקלקול, משום שאנשים יודעים כי לאחר פרשה פלונית מגיע ראש השנה, או יום הכיפורים וכדומה, וכאשר לא יקראו את הפרשה בשבת שהיתה ידועה מראש, הם עלולים לטעות במועדים ולא לשמור אותם.

בין כך ובין כך, נמצאות שלוש שיטות לפנינו, האחת טוענת כי דרך המלך היא להשלים את הפרשות החסרות, האחרת טוענת שאין להשלים והשיטה האמצעית טוענת כי צריך להשלים את הפרשות החסרות, אבל מבחינת הציבור זה דבר של תימהון, ולכן אין להורות כך.

הלכה למעשה הורה הרמ"א (סימן קלה סעיף ב) כדעה הראשונה, ואחריו נמשכו כמעט כל הפוסקים: "אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בציבור, לה קוראים אותה עם הפרשה השייכת לאותה שבת". יש לציין כי במנחה ובשני וחמישי קוראים את הפרשה של הה, אף שטרם קראו בשבת את הפרשה הקודמת.

ג. סדר העולים

יש מקום לומר כי העולה רביעי יחבר בין שתי הסדרות, כמו בכל קריאת שתי סדרות בשבת אחת. ויש מקום לומר כי כדי להבדיל את הקריאה הזו מקריאת מתוכננת של שתי סדרות, יש לסדר אחרת את סדר הקוראים, והכהן יקרא את כל הסדרה הראשונה ועד שני של הסדרה השניה, ומשם ימשיכו כרגיל. כך עולה מדברי הלקט יושר לעיל שכתב:

"בשבת אחת לא קראו הסדר בבית הכנסת בניאושטט מחמת חיל גדול הבא לפני העיר... ולשבת אחר כך ציוה בבית הכנסת שלו לקרוא הסדרה הראשונה כולה לכהן, וגם הפרשה השניה, כיון שהיה אנוס". מפורש כי הכהן קרא את כל הסדרה הראשונה, ונראה כי כוונתו שקרא גם את חלקו בסדרה השניה. הגר"ע יוסף זצ"ל (יביע אומר חלק ד סימן יז אות ו, וחזר על כך בחלק ט סימן כח) האריך להוכיח כי כך ההלכה: "דע דמה שכתב הרב תורת חיים שאחד יקרא את כל הסדרה עם שלושה פסוקים מהפרשה הבאה, מצאתי לו חבר שכתב כן... הוא הגאון ברכות המים (סימן קלה) שהכהן יקרא פרשת בשלח (שביטלנה מאונס) ושלושה פסוקים מפרשת יתרו, ואחר כך יעלו ששת העולים הנותרים כולם בפרשת יתרו. והיינו טעמא כיון שקריאת פרשת בשלח אינה חובה אלא תשלומין, ולא דמי לשתי פרשיות מחוברות ששתיהן חובה. ועוד שמצד הדין צריך שיקרא הכהן בפרשת יתרו שהיא חובת היום. וכן כתב הרב דבר משה (סימן

ג) שהכהן יקרא בפרשת פקודי (שביטלוה בשבת הקודמת) ושאר העולים בפרשת ויקרא. ושכך כתב הרב בית דוד. אך לא זכר שיקרא שלושה פסוקים גם מפרשת ויקרא, משום דחש קצת לסברת המהר"ם מינץ דמספר לספר אין תשלומין, משום הכי עשה פשר שיפסיק הכהן בפרשת פקודי, ושאר העולים יקראו בפרשת ויקרא. הא בפרשת בשלח ויתרו מודה שהכהן קורא גם שלושה פסוקים בפרשת יתרו. וזכיתי שהסכימו עמי גדולי הדור. עד כאן תורף דבריו.. וכן כתב מהר"ח פלאג'י בספר חיים (סימן יב אות ב) בשם הרב השומר אמת. וכן כתב בפתח הדביר... וכן כתב בכף החיים (סק"ה). ומכל מקום פשוט שאין זה מעכב... ולמעשה יש לנהוג לכתחילה כמו שכתבו הרבנים ברכות המים ושומר אמת הנ"ל.

וכן האריך הגרע"י זצ"ל בספר חזון עובדיה (חלק ב עמוד של ואילך) בשם שו"ת מקור ישראל ושו"ת שאל האיש והראשון לציון - הרב ישא ברכה, וספר ברכות המים ועוד פוסקים שהכהן הקורא ראשון קורא את כל הפרשה (ולשיטתו: אם משלימים יותר מפרשה אחת, את כל הפרשות שצריך להשלים) הראשונה ועוד שלושה פסוקים, על מנת שכל שבעת העולם לתורה יקראו מחובת היום, וכתב שהלכה כדבריהם.

ד. יותר מפרשה אחת

עד כה עסקנו באפשרות ששבת אחת בטלה הקריאה. אולם יתכן שקריאת התורה התבטלה כמו בנדון דידן במשך כמה שבתות, האם יקראו את כל הפרשות שהפסידו? כמו כן עלתה השאלה אם הפסידו קריאת התורה בשבת בה קוראים שתי סדרות, כגון ויקהל פקודי או תזריע מצורע, האם בשבת שלאחריה יקראו שלוש סדרות? ואם הפסידו פרשת שמיני והשבת שלאחריה יש לקרוא שתי סדרות – תזריע מצורע, האם יקראו אז את שלוש הסדרות?

כתב בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן פה):

"אם לא סיימו... ולא יצאו ידי קריאתה דיומא באותה שבת, מכל מקום אין שייך לקרות בה שלוש סדרות, ויקהל ופקודי עם ויקרא. כי דין זה לא מצינו כי אם בספר אור זרוע... וזה לשונו: אם בטלו בשבת התמיד ולא קראו הפרשה, אז יקראו בה שתי פרשיות עכ"ל. הנה לא כתוב רק אם ביטלו השבת אחד התמיד, אז יקראו בה שתי סדרות. אבל לא כתב אם ביטלו שלוש או ארבע שבתות יקראו כל אותן סדרות בשבת אחת, וכן מסתברא, דאי לאו כן אין לדבר סוף... לכן נראה לי כי דווקא שתי סדרות יקראו יחד אם יתבטלו קריאות שבת, כיון דבלאו הכי מצינו לפעמים שקוראים שתי סדרות בשבת אחת, בשנים פשוטות דהרבה סדרות מחוברות. אבל אם נתבטלו שתי שבתות אין קוראים בה שלוש סדרות, דלא מצינו שום דוכתי שקוראים שלוש סדרות בחד שבת. אם כן הכי עובדא דידן אם באת לקרוא מה שלא נקרא בשבת שעברה, היה צריך לקרות שלוש סדרות ויקהל ופקודי עם ויקרא, וזה לא מצינו, ואין בזה שום דעה ולא תקנה לקרות בה שלוש סדרות. וכן משמע לשונו 'יקראו בה שתי פרשיות'. וקשה הא לפעמים נמצאו שלוש פרשיות כשהיו שתי סדרות דבוקות בשבת שעברה, והכי הוה ליה לומר: יקראו בה כל סדרות שראוי לקרוא בשבת שעברה עם הסדרה של השבת, דזה משמע בין שיהיה בשבת שעברה חד סדרה בין יהיו שתי סדרות. אלא על כרחך לכך קאמר דווקא שתי פרשיות ולא כשיהיה שלוש סדרות, כגון דלא היו דבוקות בשבת זה, אבל היו דבוקות בשבת שעבר אין לו תשלום".

אף שהמגן אברהם הביא את דבריו להלכה, וכן עוד אחרונים רבים (ראה כף החיים אות ה, וראה שם שרבים הם גם החולקים וכדעת החיד"א) רבים חלקו על מהר"ם מינץ בענין זה, ראה מעין סיכום בדברי מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל שם):

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

"הא דכתב בפשיטות הרב משאת משה דאם הן מחוברות לא ישלים בשבת אחד מהם, דברי מהר"ם מינץ, חלקו עליו בהגהות מנהגים, והרב אליה רבה והרב בית דוד וסבירא להו דאפילו שהן מחוברות יקראו בשבת הבאה שלוש. ומה שתפס הרב משאת משה דברי מהר"ם מינץ להלכה ברורה, היינו משום דהרב ז"ל עיניו ראו שהרב כנסת הגדולה, והרב עולת תמיד הביאו דבריו, ומוכח שהם מסכימים עמו. וגם הרב מגן אברהם הגם דבחצאי לבנה לו זכר... ולכן הרב משאת משה כתבה בפשיטות ולא חש להגהות מנהגים. והני ספרי דבי רב אליהו רבא ובית דוד נדפסו אחר פטירתו של הרב משאת משה. ומכל מקום אגן בדין שזכינו לאורם, נקטינן כותייהו, דמסתבר טעמייהו להשלים הפרשיות, ולא לבטל שום פרשה מלקרותה וכן כתב הרב מהר"י עייאש ז"ל (בספר מטה יהודה סימן רפב).

נראה כי השאלה היא אם דברי האור זרוע שיש להשלים פרשה שלא נקראה הם חידוש, אזי יש לומר שאין לך בו אלא חידוש, וכיון שלא שמענו שקוראים יותר משתי סדרות בשבת, אין להשלים אלא באופן כזה, וכך הבין מהר"ם מינץ. אולם החיד"א הבין שפשוט הוא שיש לקרוא את כל התורה, ולכן פשוט שאם הפסידו יש להשלים גם אם זה יותר מפרשה אחת. ולכאורה פשוט כמו החיד"א, אך איך אפשר לומר זאת כשיש מחלוקת ראשונים אם צריך להשלים, ויש פוסקים חשובים באחרונים שכתבו ושמשמע מדבריהם שאין להשלים יותר מסדרה אחת. ראה בערוך השולחן (סימן קלה סעיף ו) שכתב:

"יש מי שאומר דאם באותה שבת שבטלו היו שתי סדרות מחוברות דאין קוראים אותן לשבת הבאה משום דלא מצינו שיקראו שלוש סדרות בבת אחת... ודברים תמוהים הם, דהא כיון דחובה היא להשלים מה שלא קראו, מה לי תרי, מה לי תלת, ואפילו אם לא קראו כמה שבתות, נראה דחובה להשלים כולן, וכן ראיתי מי שפסק כן להלכה.

וראה במשנה ברורה סימן קלה סק"ו וסק"ז) שכתב:

"אם בטלו כמה שבתות: יש אומרים דאין לקרוא בשבת הבאה כי אם הסדרה האחרונה הסמוכה לזו, ויש אומרים דצריך להשלים בציבור כל הסדרות שבטלו. ומביאור הגר"א משמע דסבירא ליה כדעה הראשונה.

ואם היו שתי פרשיות מחוברות באותה השבת שבטלו, דעת מהר"ם מינץ דאין משלימים אותם כלל... והוא הדין אם היו בשבת זו שתי פרשיות מחוברות נמי אין משלימים הפרשה משבת שעברה, והגהות מנהגים חולק על כל זה, וכן הסכים הרב אליה רבה דלעולם צריך להשלים מה שבטלו משבת שעברה, וכן נוטה דעת ספר מגן גבורים".

ה. אם השבת הראשונה היתה סיום ספר

עוד הוסיף מהר"ם מינץ (שם):

"עוד יש גריעותא הכא, כיון דפקודי הווי סיום הספר, אין סברא בשבת אחת לקרות מספר לספר, דזה לא מצינו בשום דוכתא. ובפרט למנהגינו דאגן נהגין כשיש שתי סדרות דבוקות, אז חד גברא קרי סוף סידרה ראשונה ותחילת סידרה שנייה יחד, ויפה מנהגנו כדי שלא להפסיק בין סידרה לסידרה כדי שיהא נראה כאלו הוא חד סידרה. אם כן כי קוראים הכא פקודי עם ויקרא, אז היה צריך לקרות לחד גברא סוף פקודי ותחילת ויקרא, אין זה מן הנכון לקרות מתרי חומשי לגברא חד לחברם יחד, כי תיקון סופרים להפרידם בארבע שיטות שיש חלק בין חומש לחומש כדאיתא במסכת סופרים. וכן אנו נהגין דלאחר סיום הספר עונים הקהל בקול רם "חזק" וטעמא של אותו מנהג, כמו שאחר כל פרק או אחר סיום המסכת הדרן עלך, כלומר מאחר דסיימו הפרק או המסכת 'השמר לך פן תשכח את הדברים' חזור בהן

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

שלא תשכח, או כמו שנהגו לומר לחזן ישר כוחך, כלומר גמרת מצוותך, יהי רצון שתזכה לומר יתר מצוות. והכא נמי פירושו סיימת החומש ישר כוחך. לכן אין סברא לקרוא עוד לאותו גברא תוך החומש השני, וכן מסתברא שלא לקרות מחומש לחומש בשבת אחת."

המגן אברהם הנ"ל פסק כדבריו, אולם מרן החיד"א לא הסכים לשתי טענותיו של מהר"ם מינץ, ובספרו "לדוד אמת" (סימן ט סעיף ב) חלק בקצרה על שתיהן:

"אם ביטלו שבת אחת קריאת הפרשה, לשבת הבאה קוראים אותה עם הפרשה השייכת לאותה השבת. ואפילו היו פרשיות מחוברות, קוראים בשבת הבאה שלוש פרשיות. והוא הדין אם שכחו או נאנסו ולא קראו פקודי, יקראו בשבת הבאה פקודי, ויקרא".

שוב נראה, כי אם יש חידוש בכך שמשלימים קריאה, כיון שלא מצאנו קריאת של שתי סדרות משני ספרים, צודק מהר"ם מינץ שאין לחדש זאת. אולם אם אין כאן כלל חידוש, אלא צריך להשלים את שהפסיד, מה לי ספר אחד ומה לי קריאה משני ספרים. ולכאורה כאמור כך פשוט יותר, וכמו שכתב הרב ערוך השולחן (שם):

"יש מי שאומר דאם בטלו הסדרה שבסוף ספר, לא יקראוה בשבת הבאה עם הסדרה של הספר השני, מפני שהרביעי (!) צריך לקרוא משני ספרים קריאה אחת. ותמוה הוא, דאטו לעיכובא הוא שיהא אחד מחבר שתי הסדרות?! ועוד, איזה איסור יש בזה אם יחברום? והעיקר נראה דבכל אופן החיוב להשלים בשבת הבאה".

אולם מה לעשות שמהמשנה ברורה משמע שדעתו נוטה להיפך, שכתב:

"יש אומרים שאם בטלו פרשת ויחי, אין לקרותה עם פרשת שמות, כי כשקוראים שתי סדרות צריך לקרוא חד גברא מסוף סדרה ראשונה לתחילת סדרה שניה כדי שיהיו מחוברים, וזה אינו נכון לעשותו בשני ספרים, והוא הדין בפקודי וויקרא וכדומה. ויש חולקים וסבירא להו דלעולם משלימים, וכתב בשולחן עצי שטים דהנהוג כן אין מוחים בידו" (משמע שאין מורין כן לכתחילה).

ו. מנחה

נשאלת השאלה: האם הדין שקוראים את הפרשה בשבת שלאחריה הוא רק כאשר באותה שבת לא היה מניין או לא הצליחו להגיע לפשרה במשך כל השבת, ולכן לא יכלו לקרוא את הפרשה גם במנחה, אבל אם היתה אפשרות לכך יש לקרוא את הפרשה שהפסידו בשחרית, בעת תפילת מנחה, או אף כאשר אפשר היה לקרוא במנחה, אין זה זמן קריאת התורה של אותה שבת, ולכן יש לדחות את הקריאה לשבת הבאה?

השאלה היא האם זמן קריאת הפרשה היא כל השבת, אלא שלכתחילה קוראים בשחרית כי אז יש יותר זמן, או משום זריזים מקדימים, ממילא אם לא קראו בשחרית, עליהם לקרוא בתפילת מנחה (אידך). אולם אם נאמר שזמן קריאת הפרשה בתורה היא בשחרית דווקא, ממילא אם עבר זמן תפילת שחרית, אין יותר לקרוא את הפרשה בשבת זו, וקריאתה תידחה לשבת הבאה.

הרב משנה ברורה מביא (כמעט מילה במילה) את דברי הנודע ביהודה – דגול מרבבה:

"מיירי שלא קראו כל היום (לכן נדחתה הקריאה לה) אבל אם ביטלו רק בשחרית את הקריאה, ובמנחה כבר מצאו מנוחה, אם יש פנאי לקרות כל הסדרה, יקראו במנחה כל הסדרה, ויקראו שבעה גברי, כי כל יום השבת הוא זמן הקריאה".

וכתבו הפוסקים שיקראו את פרשת השבת לפני התחלת תפילת מנחה, ולכל הפחות לפני אשרי. (ואצל האשכנזים לכל המאוחר לפני "ובא לציון") ולאחר אמירת "ובא לציון" יוציאו ספר תורה ויקראו את הפרשה שלאחריה.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

אולם לא כל הפוסקים הסכימו לכך. לפי דעת החולקים זמן קריאת התורה הוא זווקא בשחרית, ולכן אם לא קראו עד חצות, תידחה הקריאה לה. ראה את שכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק א סימן עא):
"על אודות בני הכפר שהם מניין בצמצום, ויום שבת בבקר שנאנס אחד מהם בחולי ולא בא לבית הכנסת, ובמנחה אנס עצמו ובא והיה מנין, ונסתפקת אם במנחה יקראו הפרשה שלא קראו בבוקר ויעלו שבעה עולים ומפטיר. או יקראו שלושה עולים כל הפרשה... לדעתי הקצרה הדבר פשוט דבמנחה יקראו בפרשה הבאה ככל ישראל שלושה עולים, ובה יקראו שתי פרשיות".
ושוב בשו"ת חיים שאל (חלק ב סימן טז):

"שאל שאל האיש... על מה שכתבתי... דאם לא קראו הפרשה בשבת שחרית, לא יקראו במנחה, והרי הרב משאת משה כתב בתוך דבריו דמה שכתב הרב אור זרוע דאם בטלו קריאת פרשה יקראוה בה, היינו בדבטיל סדרא שחרית ומנחה, דאי לא, הוזה ליה לקרותה במנחה ואמאי משהינן לה...
תשובה... עד שאתה שואלני שהרב משאת משה אזיל בתר איפכא מאשר כתבתי בעניותי. צא ופרנס לי דברי הרב ז"ל עצמו... איך פשיטא ליה שיקראו במנחה הפרשה כולה, ומה גם אם יעלו שבעה ויברכו, דזהו חידוש גדול. ותו דבסמוך מייתי דהיכא דשבת שביטלו היו מחוברות, דמילתא מיניהו אזדא, ואין להם תקנה כנודע... והלא הא דאם היו מחוברות הם דברי מהר"ם מינץ והיה טעמו... דהכי אשכחן דזמנן קראו שתי פרשיות, אבל שלוש פרשיות לא אשכחן, ואין להם תקנה. ומאחר שכן... איך קאמר דיקראו הפרשה במנחה, אשר לא היו מעולם שקוראים פרשה שלימה במנחה... והא דמנחה לקרות הפרשה ולעלות שבעה בברכה הוא חידוש גדול יתר מלקרות שלוש פרשיות כמבואר...
וזכיתי ומצאתי בזוהר הקדוש... ומשם בארה דעל דרך האמת נמי אין לקרות הפרשה שלימה במנחה. ולכל הדברות ולכל האמירות נראה לי דלא יקראו פרשה שלמה במנחה, לתשלום מה שלא קראו בשחרית. וכל שכן שלא יעלו שבעה עולים ויברכו, דלא אשכחן במנחה שקוראים פרשה שלמה ועולים שבעה, אלא קוראים הפרשה בה, כמו שכתב הרב אור זרוע. ולא דמי למה שכתבו האחרונים שיקראו שלוש פרשיות דהתם אי לא קרו, מבטלים מלקרות פרשה, ומשום הכי שרינן. וגם הא מיהא דזמנן קוראים שתי פרשיות ארוכות, ומה לי שתיים, מה לי שלוש, והוא יום קריאת פרשה שלמה, ולעלות שבעה עולים, מה שאין כן במנחה. והרי האור זרוע והאגודה ומהר"י וייל ומור"ם וכל האחרונים יחד כולם עונים ואומרים דאם לא קראו פרשה, שקוראים אותה לה, וסתמא קאמרי, ולא חילקו דהיכא דמצו למיקרי במנחה, יקראו במנחה, ולא אשתמיט חד מכולהו רבנן למימר הכי, וקא עסקי ותנו לקרותה בה.

ראה עוד את שכתב מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן יב):

"אני הדל הסכמתי שאם לא קראו בשבת שתי פרשיות מחוברות, שיקראו בשבת אחרת שלוש פרשיות וסמוך לזה כתבתי דלא ישלימו ויקראו הפרשה בשבת עצמו במנחה... דלא מצינו מעין דוגמא לקרות פרשה שלמה במנחה. וכפי זה איך יקראו שלוש פרשיות בשבת, דהיכן מצינו שקוראים שלוש פרשיות בבת אחת עכ"ד. ואני השבתי לו דשאני שלוש פרשיות, שאם לא יקראו שלוש, יפסידו פרשה אחת, ואין דנים אפשר משאי אפשר. אבל כשלא קראו בשחרית הפרשה, דין הוא שלא יקראוה במנחה, ויקראוה בה. ובכגון זו שהתיקון ברור, ודאי אין לנו לעשות דבר שלא מצינו מעין דוגמא. וסתמא בידן לקרותה בה, ומה גם לפי דברי זוהר הקדוש שהבאתי שם דקרי בחיל דאין לקרות פרשה שלימה במנחה

במחילה מכבוד תורתו של מרן החיד"א, יש להשיב על דבריו. לדעת החולקים עליו אין זה כלל חידוש שקוראים את הפרשה במנחה. זמן קריאת התורה הוא כל השבת כולה. התקנה היתה שיקראו את הפרשה בשבת, אחר כך הנהיגו לקרותה בשחרית, אך זמנה לכתחילה הוא כל היום, וממילא פשוט שאם לא קראו בתורה בשחרית, יקראו

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

את כל הפרשה עם שבעה עולים במנחה. ולמעשה אין צורך להצמידה לתפילת מנחה. יוציאו את הספר ויקראו בו. "חידוש" זה אינו כלל חידוש, ובוודאי אינו חידוש גדול יותר מהשלמת הקריאה בפרשה אחרת, או מקריאת שלוש פרשיות יחד, אם הפסידו יותר משבת אחת, או אם הפסידו שבת בה יש שתי סדרות.

יש לעיין גם במה שכתב הגר"ע יוסף זצ"ל (שו"ת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן יז) :

"אנכי הרואה להרב ברכות המים (סימן קלה) על מעשה שאירע בשבת פרשת בשלח שנת תקמו שירד שלג למעלה מקומת איש, ונאנסו ולא הלכו לבית הכנסת בשבת בשחרית, ובשעת המנחה היתה הרווחה, והורה שיוציאו ספר תורה ויקראו שבעה גברי. ונסתייע מדברי המשאת משה, ושכן ראוי להורות, ושגם על פי הסוד יש לעשות כן. ועיין בשו"ת חקקי לב (אורח חיים ריש סימן ה) בשם מר בריה הרב הגאון רבי יצחק פלאג'י, שמסייע דברי הרב ברכות המים, מהזהר הקדוש פרשת ויקהל שכל שלא הגיע זמן המנחה מצי לקרות סדר היום בלי פקפוק... ומיהו ממה שהסתייע הברכות המים מדברי המשאת משה מוכח דסבירא ליה שאפילו הגיע זמן המנחה שפיר דמי. ע"ש.

גם בספר בן יוחאי הביא דברי הדגול מרבבה, וכתב, ואף דבזהר פרשת ויקהל מוכח שאין לקרות כלל במנחה פרשה שלימה עם שבעה גברי, מכל מקום על פי הגמרא מבואר כנ"ל. עד כאן. ואי משום הא לא אירא, שמכיון שאין דבר זה מבואר בגמרא כלל, ובזהר מבואר שאין לומר פרשה שלמה במנחה, הא ודאי שאין לנו לפסוק הלכה נגד הזהר... ועיין בשערי אפרים (שער ז סימן לט) ובפתחי שערים שם... וסיים, שנראה לו שאם עדיין לא התחילו מנחה יכולים לקרות הסדרה דשחרית בשבעה גברי, אף על פי שהגיע זמן מנחה. אבל אם התחילו מנחה ואמרו אשרי ובא לציון יש לקרות כשאר מנחת שבת. ע"ש. והמשנה ברורה וערוך השולחן פסקו כהדגול מרבבה, ולעומתם עקרי הד"ט (סימן ו אות ס) ובית מנוחה וכף החיים הביאו להלכה דברי החיד"א שאין להשלים הפרשה במנחה...

ובהיותי בזה ראיתי בספר תורת חיים סופר שהביא מחלוקת הדגול מרבבה והחיים שאל אם יכולים להשלים כל הפרשה, בשבת במנחה. והשערי אפרים הכריע שלפני מנחה יכולים להוציא ספר תורה ולקרוא שבעה גברי בפרשה של שחרית. וכתב על זה: ולי צריך עיון דהיאך נימא שיקראו שבעה גברי בלי שום תפילה".

גם על דברי הגר"ע יוסף ז"ל יש להשיב. אם ההבנה בפשט הגמרא היא שכל השבת הוא זמן קריאת התורה, ממילא ההבנה בזהר כי אין לקרוא את הפרשה בשבעת גברי במנחה, היא נגד פשט הגמרא, וממילא קיימא לן שההלכה היא כמו הגמרא. ומכל מקום נראה שגם את הזהר יש להבין שלפני שקראו את החלק המיוחד של תפילת מנחה, היינו את "ובא לציון" וכל שכן אם לא אמרו אשרי, יכולים להוציא ספר תורה ולקרוא בו שבעה עולים. ובפרט אם ידעו זאת מראש, והקדימו מעט את תפילת מנחה, ויכולים לקרוא את הפרשה בנחת, ואם יש צורך יקצרו מעט בסעודה שלישית.

ז. לא היה מנין

בספר שערי אפרים (הובא בדעת תורה למהרש"ם ובעוד פוסקים) כתב כי חידושו של האור זרוע הוא רק כאשר היה מנין והיה חיוב לקרוא בתורה, ומשום קטטה או סיבה אחרת לא קראו. היינו חל עליהם חיוב קריאה, וממילא עליהם להשלים את הקריאה בשבת שאחריה. אולם אם כלל לא היה מנין, לא חל כלל החיוב לקרוא בתורה, ממילא אין חיוב להשלים אותו, וכך לשון המהרש"ם :

"עיין עוד בשערי אפרים ובספר החיים שפסקו דאם לא היה להם מנין כלל בשבת אחת על ידי אונס, אז אינם צריכים להשלים הפרשה בה. טעמם דדווקא היכא שהיה להם מנין, והיו בני חיוב לקרוא, אלא

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

שאירע להם אונס, משלימים לה. מה שאין כן כשלא היה להם מנין כלל, דמעיקרא לאו בני חיובא נינהו, דלא אתקון קריאת התורה אלא במקום שיש מנין."

והא ראיא, שהיו הרבה מקומות בהם היה מנין מצומצם, כי היהודים בגלות חיו מעט בכל כפר (היו אלף כפרים בתימן, ואלף כפרים ברוסיה בהם חיו יהודים, מתי מעט בכל כפר) קרוב לוודאי שמדי פעם לא היה מנין, ולא שמענו שעליהם לקרוא כמה פרשות יחד, כאשר יהיה להם מנין.

זאת הסיבה שהמקרה עליו מדבר האור זרוע הוא כאשר התפתחה קטטה בבית הכנסת ולא קראו בתורה. היינו, היה מנין, חלה חובת קריאה, ומסיבה כל שהיא לא קראו, ועל כן עליהם להשלים את הקריאה. ולא דיבר על מקרה בו לא היה מנין, אף שהיה מצוי, משום שבמקרה כזה אין צורך להשלים.

סברא זו מסבירה היטב מדוע לא התייחס האור זרוע לביטול קריאה של מספר שבתות. והסיבה היא, שאכן כאשר אין מנין, יכול להיות שזה יקרה במשך כמה שבתות שיתבטל המנין מכך שאנשים חלו או נסעו, או פחדו לצאת מהבית בגלל פוגרומים וכיוצא בזה. ואז באמת לסברא זו, אין חובת השלמה, כי לא היתה חובת קריאה, כי לא היה מנין. אולם קטטה שתבטל הקריאה, אינה מצויה בסמיכות כמה שבתות, ולכן אליה התייחס הרב אור זרוע. סברא זו, אף כי היא נראית חזקה, נסתרת היה מהמקרים עליו מדברים פוסקים אחרים. לדוגמא, מהלקט יושר הנזכר לעיל בפרק השני:

"בשבת אחת לא קראו הסדר בבית הכנסת בניאושטט מחמת חיל גדול הבא לפני העיר... ולשבת אחר כך ציוה בבית הכנסת שלו לקרוא הסדרה הראשונה כולה לכהן, וגם הפרשה השניה, כיון שהיה אנוס. אבל אם לא קרא הסדרה מחמת שמבטלים התמיד מחמת צרכי הציבור... על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון. נמצא כי אדרבה, כאשר התבטל המנין לגמרי, ועל פי הסברא לעיל, היה צריך לומר שאין צריכים להשלים, הוא פסק שיש להשלים הפרשה. וכאשר התבטלו מחמת צרכי ציבור, היינו שהיה מנין ולא קראו בתורה, שלפי הסברא דלעיל, היו חייבים להשלים, כתב שפטורים.

גם המקרה המובא בדברי החיד"א (לעיל, שו"ת חיים שאל חלק א סימן מא) מוכיח כי החיד"א לא סבר את הסברא המחלקת:

"על אודות בני הכפר שהם מנין בצמצום, ויום שבת בבוקר שנאנס אחד מהם בחולי ולא בא לבית הכנסת".

היינו אף שלא היה מנין, ולסברא הנ"ל אין צורך להשלים את הפרשה, כי לא נתחייבו בקריאתה, החיד"א דן אם ישלימו במנחה או בה, ולא כתב שבכלל אין צורך להשלים.

גם המקרה המובא בספר ברכות המים (נזכר לעיל בשו"ת יביע אומר חלק ד סימן יז) עוסק באופן שלא היה מנין בשבת שחרית:

"אנכי הרואה להרב ברכות המים (סימן קלה) על מעשה שאירע בשבת פרשת בשלח שנת תקמז שירד שלג למעלה מקומת איש, ונאנסו ולא הלכו לבית הכנסת בשבת בשחרית, ובשעת המנחה היתה הרווחה".

ועל פי הסברא לעיל, במקרה כזה כלל אין צורך בהשלמה, כיון שלא נתחייבו בקריאה, כי לא היה מנין בבית הכנסת. ואף על פי כן, לא כתבו כך הפוסקים אלא דנו אם ההשלמה היא במנחה או בשבת שלאחריה.

עם זאת, יש לצרף סברא זו כסניף, כדלהלן. ובפרט ששמחתי לראות שכך היא דעת הגאון הגדול הגרש"ז אוירבך זצ"ל (הליכות שלמה פרק יב הערה ט) שכתב שהלכה כמו הרב שערי אפרים:

"צבור שלא קראו הפרשה מפני שלא היה להם מנין, לא ישלימוה בשבת שלאחריה, וכמו שכתב בשערי אפרים".

ח. מסקנות

- א. אם יש אפשרות להשלים את הפרשה באותה שבת בעת תפילת מנחה. דעתי נוטה לומר שאם לא התחילו אשרי (ולאשכנזים – אם לא התחילו "יובא לציון") יכולים לקרוא שבעה עולים, ומפטיר והפטרה, ואחרי "יובא לציון" יקראו בתורה כרגיל שלושה עולים. ואם יודעים מראש שאחר הצהריים תהיה אפשרות לקרוא בתורה, יודיעו כי קריאת התורה תהיה כחצי שעה לפני תפילת מנחה.
- ב. אם לא קראו במנחה, וקוראים בשבת שלאחריה, ויש בה או בשבת שהפסידו שתי סדרות, אף שמצד הסברא יש לקרוא את כל הסדרות, נראה שמצד הדין יש להקל, ולקרא רק את הפרשה של אותה שבת, לפי שיש כאן ספק ספקא. אולי הלכה כשיטת הראשונים הסוברת שאין כלל השלמת סדרות. וגם לשיטת האור זרוע ודעימיה הסוברים שיש להשלים, ספק אם הלכה כמהר"ם מינץ שאין להשלים שלוש סדרות.
- ג. הוא הדין כאשר מדובר שהפסד בקריאה היתה בסדרה אחרונה בספר, שמחלוקת הפוסקים אם במקרה כזה משלימים או לאו, שיש כאן ספק ספקא ואפשר להקל.
- ד. למעשה גם כאשר אין שתי סדרות, ואין מדובר בסוף ספר יש להפעיל את ספק הספקא. ספק אין חובת השלמה כדעת המהרי"ל, ואולי אף לדעה בלקט יושר שאין להורות דבר תימה להמון העם. ואף אם תאמר שצריך להשלים, שמא כאשר לא היה כלל מנין, ולא נתחייבו בקריאת התורה, אין צורך להשלים.
- ה. נראה לי כי הוראה לציבור צריכה להיות שאין להשלים, גם כי הוא דבר תמוה, וגם משום שבנדון דידן מדובר על השלמת הרבה פרשות, וגם משום שבלאו הכי, יש כאן טרחא דציבורא גדול: קשה היום לציבור לשבת זמן רב בעת קריאת התורה, ורבים יוצאים ומשוחחים מחוץ לבית הכנסת, ורבים גם שותים שם משקאות חריפים. וחלק מהאנשים נשארים בבית הכנסת, אך בקושי מקשיבים, וגרוע מכך קוראים עלונים שונים. ואם נוסיף קריאה, והיא תתארך, לא הוספנו באהבת תורה, או בשמיעתה. ולכן יש לפסוק כדעות המקלות שאין צורך להשלים את קריאות הפרשות שהפסדנו לדאבוננו הרב בעת ההוראה להימנע מתפילה בציבור עקב החשש למגפה. ועיין בספר ערך לחם למהריק"ש שכתב שבמצרים לא נהגו כן בלכתם בשיירה קהל גדול, ונמנע מהם לקרוא בתורה, שלא השלימו לשבת אחרת. ובמקור חיים (לבעל החוות יאיר) כתב כי על פי הסוד הוא מעוות שלא יוכל לתקון (וזה כמובן לא לסוברים כי לדברי הזוהר אין משלימים במנחה, וכן משלימים בשבת שלאחריה).
- ו. בנדון דידן שאת האפשרות לחזור ולהתפלל במנין הודיעו במוצאי שבת שמיני, ובשבת שלאחריה קוראים שתי סדרות – תזריע מצורע, מתקבצות כמה סברות שלא לקרוא יותר מסדרות השבת. שיטת מהרי"ל ומהרש"ל שלא נהגו להשלים פרשיות. שיטת רבותיו של הלקט יושר שלא לעשות דבר תמוה לרבים. שיטת מהר"ם מינץ שלא לקרוא שלוש סדרות, ושיטת הרב שערי אפרים שכיון שלא היה כלל מנין, לא התחייבו כלל בקריאת התורה וממילא אין שייכות כלל להשלמה.

הלכה למעשה יש איפה לקרוא בשבת הקרובה את הסדרות הקבועות שהן: תזריע מצורע.

את הנראה לעניות דעתי כתבתי
וה' יתברך יצילנו משגיאות
ומתורתו יראנו נפלאות

יציאה לרשות הרבים בכפפות ובמסכה בתקופת החשש מהידבקות בנגיף הקורונה

כפפות

בשולחן ערוך (סימן שא סעיף לז) נפסק:

"מותר לצאת בשבת בבית ידים (כפפות). ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרס מערב שבת בבית ידים של מלבושיו, או שיקשרם בקשר של קיימא יפה, וראוי לחוש לדבריו".

נמצא כי מן הדין מותר לצאת בכפפות אף כאשר אינן קשורות לבגדים, ואין חוששים שמא יורידם. אולם המדובר הוא בכפפות המגנות מפני הקור, ולכן אין חשש שיורידם. מה שאין כס אולינ בכפפות מפני שידיים עסקניות הן, וחיישינן שמא לאחר שיגע בחפץ כלשהו, שהוא נגוע מחמת שנגע בו חולה, יגע זה בפיו או באפו או בעינו. וכאשר יוצאים לטייל (מחוץ לערב, או ברחובות העיר למי שאינו סומך על הערוב, ושואל לגבי טלטול) אין חשש שיגע בחפצים, ולכן קיים חשש סביר שיוריד את הכפפות ויטלטלם.

אלא שלגבי זה כבר נפסק לעיל (סעיף יד):

"דבר שהוא דרך מלבוש, אפילו אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף, מותר לצאת בו בשבת".

נמצא כי אחרי שנפסק בסעיף לז, שמותר לצאת בכפפות בשבת משום שזה דרך מלבוש, ממילא מותר לצאת גם כאשר לובשים אותו רק מחמת נקיון.

תחבושת ופלסתר

נפסק בשולחן ערוך (שם סעיף כב):

"יוצאים במוך וספוג שעל המכה לפי שהם מרפאים, הלכך הווי כמו תכשיט.

וכן בקליפת שום ובצל או באספלנית (תחבושת) ומלוגמא ורטיה שעליה... אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הווי משאוי. אבל אגד שכורך על הרטיה שלא תיפול מעליו (פלסתר) יכול לילך בו".

מסכה

פרמי: שנינו (מסכת שבת פרק ששי, דף סו ע"א, והגמרא דף סו ע"ב):

"לוקטמין טהורים, ואין יוצאים בהם.

מאי לוקטמין. אמר רבי אבהו: חמרא דאכפא (סוג של קביים, שמשתמשים בו ליצנים)

רבא בר פפא אמר: קישורי (אולי ערדליים, אולי גם סוג של קביים לדלג על בוך).

רבא בר הונא אמר: פרמי. רש"י: טלמוסא הנקשרת על הפרצוף להבעית בנים קטנים".

והיינו מסכה (ואלי פרמי מלשון פורים).

גם הר"ף (דף ל ע"ה באלפס) פירש בדומה: דבר שנותנים על הפה, שלא ינתז ממנו הרוק".

וזו מסכה הקרובה יותר למסכה שלנו, שאינה על כל הפנים, אלא על הפה והאף בלבד.

כך או כך – אין יוצאים בזה לרשות הרבים.

האם יש הבדל בין אם המסכה מיועדת להבעית ילדים, להגן מפני הרוק שלא ילכלך, או להגן מנגיף? אם האיסור לצאת במסכה הוא רק משום שמא יסירו, יש מקום לחלק, כי יתכן שבמקרה אחד חוששים שמא יסיר ויטלטלנה ארבע אמות, ובמקרה אחר לא. אולם אם סיבת האיסור היא שאין מסכה נחשבת לבוש, אזי בכל מקרה יש לאסור.

מפירושו של המאירי עולה (אך אינו מוכרח) כי טעם האיסור הוא מחמת שאינו לבוש. ולפי זה יש איסור לצאת לרשות הרבים עם מסכה. אלא שעולה כאן שאלה נוספת, והיא הלוא יש שלוש דעות בגמרא מהו לוקטמין, ואם נפסוק כמו דעות האמוראים הראשונות, אין לנו כל ידיעה על איסור מסכה. אבל בפשטות יש לקבל את כל הדעות, כי מניין לסתור דעת של אמורא ללא הוכחה. וכן כתב האור זרוע (סימן פד או פה אות כב):
"ככולהו אמוראי וככולהו פירושאי קיימא לו לאיסורא, ובכל אלו אין יוצאים בהם בשבת".

ביס: נפסק בשולחן ערוך (סימן שא סעיף יג):

"לא יצא אדם בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה.

וכן אשה נידה שקושרת בגד לפניו שלא תתלכלך בדם נידותה, אסורה לצאת בו אם לא יהא סינר העשוי כעין מלבוש. אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער, מותר לצאת בו".

למה לדמות את המסכה? האם זה מלבוש? לעניות דעתי מסכה אינה מלבוש.

ובכל מקרה גם את בכיס של הנידה מותר לצאת בו, רק אם עשוי לכאב, היינו שברור שלא תסירו על מנת שלא יכאב לה. ולצער, את המסכה מסירים הרבה, ואין להתיר לטלטלה ברשות הרבים.

מכה: בשולחן ערוך (שם סעיף כח) נפסק:

"מי שיש לו מכה בפיסת רגלו, וקושר עליה מטבע להגן שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא – מותר לצאת בו".

כיון שהוא מרפא, אין חוששים שיסיר, ומותר לצאת בו. אבל אם תפקידו רק שלא ינגף, אסור לצאת בו.

גם מסכה אינה מרפאה, ורק מגינה מנגיף ולכן לפי השולחן ערוך אסור לצאת בה.

אולם הרב משנה ברורה כתב:

"אבל באליה רבה הביא בשם כמה פוסקים דאפילו אם אינו מרפא, אלא שעושה כדי להגן מצער, מותר לצאת בו".

אולם גם היתר זה הוא מפני שעשוי להגן מצער, וכיון שאדם אינו רוצה להצטער, חזקה שלא יסירו. מה שאין כן המסכה שאנו עושים עלינו מפני הנגיף, שכיון שאינה מגינה אלא מצער או חולי עתידי, וגם זה בספק ספקא, הציבור הגדול מסיר אותה בהולכו ברחוב, וקיים חשש שמא יטלטלנה, ולכן אסור לצאת בה לרשות הרבים.

עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן נח) שנשאל אם מותר לצאת בקטטר לרשות הרבים, וכמובן דן בסוגיה הנ"ל, וכתב:

"יעוין בספר מגיני שלמה שכותב לתרץ דברי רש"י דחלוקה נדה מזב, משום דזב נושא הכיס כדי להציל בגדיו מטינוף, ולא משום גנאי שיתגנה בטינוף בגדיו. דאין שם גנאי, דהא לא יטנפו בגדיו מבחוץ, ולכן הוא משאוי, כיון דאין כוונתו בשביל עצמו שלא יתגנה, אלא בשביל בגדיו, ואין זה תכשיט. מה שאין כן נדה שהיא מתקנת המוך שלא יתלכלכו בגדיה ותתגנה על בעלה, אף כי הוא גם כן מבפנים, מכל מקום חוששת שמא כשתפשיט בגדיה אפילו בביתה, יראה אותה בעלה ותמאס בעיניו. ואינה מקפדת על לכלוך הבגדים, כי אם בשביל עצמה שלא תתגנה, ונמצא שהוא לה תכשיט כשאר תכשיטים.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ועוד יעוין בהגהות הגאון רמ"א הורוויץ ז"ל על הש"ס שכותב גם כן לתרץ דברי רש"י ולחלק בין נדה לזב, משום דוודאי הזב אינו שופע זיבה תמיד, אלא שנותן הכיס שמא יצטרך לו, ואם כן בשעה שאינו צריך לו - משאוי הוא. אבל האשה בעת נידתה. פיה מלא דם וצריכה לו, והוי כאחד מבגדיה.

ויוצא לנו לפי חילוקים אלה דגם בכיס של קליטת השתן יש להתיר נשיאתו. אי משום שזב תמיד טיפין טיפין, באופן שצריך לזה בתמידות, וחשיב לכן כאחד מבגדיו, ואי משום דזה בא לא רק בשביל שלא יטנפו בגדיו, אלא הוא בא מפני דאחרת יזול השתן ויקלטו בבגדיו, ויריח מהם ריח רע ויתגנה על בני אדם שיעמדו במחיצתו, ולכן הוא שפיר תכשיט לו כשאר תכשיטים.

אלא דלהלכה אנו פוסקים כשיטת התוספות, ולא כשיטת רש"י. כך נפסק בשולחן ערוך (סימן שא סעיף יג) דרך אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער, מותר לצאת בו. וכך חזר ונפסק (בסימן שג סעיף טו) דיוצאת במוך שהתקינה לנדתה שלא יפול דם עליה ויצערנה, והיינו כדברי התוספות שלא הותר כי אם היכא שיוצאת עם זה כדי שלא יכאב לה הדם ויצערנה. ואם כן אי אפשר להתיר. ואין לטעון ולומר שבכלל יש חילוק בין אם שמכוון בגלל הבגדים, שאזי הוא דאסור שזה שלא לצורך הגוף, ובין שאם מכוון בגלל גופו שאזי מותר, אפילו כשמכוון שלא יטנף גופו בלבד ולא רק משום כאב וצער. דזה אינו, דאם כן היתה צריכה הגמרא לחלק בכזאת גם גבי זב גופיה, וגם התוספות היו יכולים לחלק בכזאת בפשיטות, ולא לבוא עלה משום הצער המוחשי. וגם השולחן ערוך לא היה צריך להדגיש בזה ענין הכאב והצער שיהא לה מזה... ורק יש מקום לומר דבכהאי גוונא של נידונו, כוונת מניעת הצער הנפשי מהריח הרע שיגיע לו, וכן מניעת הבזיון והעלבון מהבריות, שקולים הם לא פחות ממניעת כאב וצער מגופו, ונחשב על כן כלובשו להגנת גופו הוא עצמיותו, ולכן גם התוספות ודעימיה יודו דבכהאי גוונא שפיר הוה ליה זה לו תכשיט כשאר תכשיטים ושרי".

והנה כל עוד היה מדובר במוך של נידה וכדומה, הרי הוא כבגד, כיון שזהו בד המכסה חלק מהגוף, ודומה לתחתון. אולם הרב עוסק בקטטר, שהוא בוודאי רחוק מלהיות מלבוש, ובכל זאת הוא מבקש להתיר לטלטלו ברשות הרבים משום שאינו כמשא הואיל ובא להציל את הנזקק לו מצער ובושת. כלום, האפשר ללמוד ממנו להתיר בנדון דידן של מסכה שעוטים על הפנים מחשש להידבק בנגיף.

נראה בפשטות כי הנדונים אינם דומים. המסכה אינה מונעת צער וכאב באופן מיידי, אלא בעתיד אם ח"ו ידבק ויחלה. קשה לראות זאת כמלבוש, וגם אינו צריך אותו באופן קבע כנידה ששופעת, אלא כזב, היינו רק כאשר הוא פוגש אנשים או נכנס למקום סגור. וממילא אין זה כלבוש שצריך להיות תמיד עליו. וכיון שאינו מונע צער באותו רגע, ודאי אינו כמלבוש, אלא כמשא, ובפרט שאינו קושר אותו, ובפרט שאנו רואים רבים שמסירים אותו, אם משום שקשה להם לנשום, אם משום שלא הורגלו, אם משום שאינם כל כך חוששים שידבקו, אם יתהלכו ללא המסכה. לכן נראה לי כי אין מקום לדמות, ואין מקום להתיר לעטות המסכה ברשות הרבים.

חשש הסרה אפילו בבית: נפסק בשולחן ערוך (סימן שג סעיף א):

"לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה, מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה, חיישינן שמא תוליכם ארבע אמות ברשות הרבים".

היינו חכמים חששו שמא אשה תוציא דברים שהם לנוי וכדומה או בשביל להראות לחברותיה, או מחמת צורך כמו טבילה, ואחר כך תשכח ותטלטל אותם.

ונפסק עוד (שם סעיף טו):

"יוצאת בקשר שעושים לרפואת קטוף עין הרע שלא ישלוט".

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

כי אין חוששים שמא תסירים. ואם כן יתכן לומר אף בנדון דידן, שאנשים לא יסירו את המסכה, על מנת שלא להיפגע ולא לפגוע. אלא שצריך עיון מצד המציאות, כי הרבה מאד אנשים מורידים את המסכה מעל הפנים ומשאירים אותה על האזניים ועל הסנטר, וספק אם זה דרך מלבוש. וקל וחומר שאז נחשוש שאם כבר אינו חושש להדביק ולהידבק, יסירנה לגמרי. וכל שכן שיש רבים שמסירים אותה לגמרי כאשר הולכים ברחוב, ושמים אותה רק כאשר נפגשים עם אחרים, או כאשר נכנסים לחנות או למשרד. וממילא נחשוש כי בשבת יטלו אותה ביד. על כן נראה לעניות דעתי ברשות הרבים ודאי אין לשאת אותה ואפילו על הפנים.

אולם המחמיר ברשות הרבים שלנו, שרבים מקלים וסומכים על הסברא שאין לנו היום רשות הרבים, ועל כן מסתמכים על הערוב, גם המחמירים ואינם מטלטלים יכולים במקרה זה ללבוש את המסכה, כי נראה לי שלא נכון יהיה לגזור עליהם גם איסור מסכה, שמא יטלטלנה.

כך נראה לעניות דעתי

הכנות לפסח בצל הנגיף

ליל הסדר: במצרים – איש אל יצא ממנו עד בוקר, משום שהמשחית הסתובב בחוץ ונגף את כל בכורי מצרים. כך אנו בליל הסדר השנה לא נצא החוצה. נישאר בתוך הבתים, והמשחית ישאר בחוץ, ואולי כאשר לא יהיה לו את מי לנגוף, הוא פשוט יעלם.

ליל הסדר: ללא המשפחה המורחבת, בלי ההורים או בלי הילדים והנכדים, בלי האחים והאחיות. אך אל נא ניפול ברוחנו. השנה אך המצוה, זה הדבר שה' מבקש מאיתנו. הבה נתכונן, נלמד את ההגדה, נדע מה בא לפני מה, ולמה שמים מצרכים מסוימים בקערה. אני בטוח שבזכות ההכנה, ליל הסדר יהיה ברמה אחרת, ומעז יצא מתוק.

זרוע: יש הנוהגים בכנף או שוק של עוף או הודו. יש נוהגים בשריר הזרוע – בשר מספר 8.

והגדת לבנך: בהגדה מותר להפסיק לשירה, לשאלת שאלות, להפקת הצגות, לענין את המסובים בכל דרך.

כעס: רגע אחד של כעס גרוע יותר מחמץ!

שמירה: יש לשמור על הילדים בימים אלה של חופשה (ותמיד) גם בגשמיות ולא פחות גם ברוחניות. מה עושים בשעת שעמום? מה רואים בטלוויזיה ובמחשב ובסמארטפון??

עזרה: חינוך לעזרה בבית ובחוץ לקשישים, לבודדים ולמבודדים ולחולים...

בדיקת חמץ: יש לבדוק את התאים בבתי הכנסת. גם אם אתם מתפללים בבית. אם אתם יודעים שבתא שלכם יש חמץ, או אפילו אם יש לכם ספק קל בכך, מצאו את הדרך שאתם או הגבאים תבדקו את התא מחמץ.

בדיקת חמץ ברכב: יש להשתדל ולנקות, אך לזכור כי עיקר הניקיון הוא בתאים ועל המושבים. הפרורים שעל הרצפה בטלים!

מכירת חמץ: 1. איני מוצא השנה סיבה להקל במכירת חמץ ממש יותר מכל שנה. מעט פסטות ופתיתים אפשר לזרוק או לתת לעמותת חסד, הם ימכרו את החמץ ולאחר הפסח יתרמו לנזקקים. מובן כי מי שנשאר עם כמות גדולה כגון שקנה יותר, או שלא אירח את המשפחה כמתוכנן, הרי הוא כמו חנות, וימכור את החמץ.

2. השנה, הרבה מאד אנשים עזבו את עבודתם, בלי לנקות חמץ שלהם שנמצא שם. הרבה מאד סטודנטים לא חזרו לדירתם, ויש להם שם חמץ. נא לא לשכוח למכור את החמץ!

טבילת כלים: אין כל סיבה להימנע מטבילת כלים. הנגיף עובר דרך קנה הנשימה! החוששים יעשו זאת עם כפפות וירחצו את הידיים ואת הכלים מים וסבון. רק תדאגו שאם אתם ממתינים לתור תעמוד במרחק 2 מטרים.

שריפת חמץ: אין חובה לצאת החוצה לשרוף חמץ. אפשר לפורר את החמץ, לפזר חומר שפוסל מאכילה כמו סנט מוריץ ולזרוק לאשפה הציבורית.

הגעלת כלים: במועצה הדתית הכנו את כל הנדרש, ואנו ממתנים להנחיות אם הדבר יתאפשר. מכל מקום את רוב הכלים אפשר להכשיר בתוך סיר גדול מלא מים רותחים בבית. ולסירים הגדולים עושים הגעלה עצמית. בפייסבוק שלי ובאתר של המועצה הדתית פרסמנו הנחיות להכשרה ביתית.

תענית בכורות: כדאי לסיים מסכת גמרא שאינה ארוכה, או אפילו מסכת משניות, או אפילו ספר קודש אחר! השמח ועושה מסיבה, וכל המשתתפים עמו בשמחה, פטורים מן התענית. ואם זה קשה - יכולים לשמוע את סיום המסכת בטלפון וכדומה, ולאכול משהו, ובזה פטורים מהתענית.

שמחה: כל כך חשוב. הילדים משתגעים משעמום, הגדולים משתגעים מעייפות. האחרים מדאגה, וכולם אינם רגועים. ואף על פי כן עלינו לשמוח בפסח, ולעשות את הסדר כהלכתו.

הכנות לפסח: מכירת חמץ. ביעור חמץ. הגעלת כלים. סיום מסכת וסדר פסח

לאור המצב וכדי לשמור על בריאות הציבור, אנו מביאים את הנחיות המועצה הדתית כיצד להיערך לחג לאור ההנחיות של משרד הבריאות.

1. **מכירת חמץ:** אתר המועצה הדתית מאפשר למכור חמץ בצורה מכוונת וללא הגעה פיזית. ויש גם טפסים במדרגות של המועצה הדתית.
2. **הגעלת כלים:** בשל הנחיות משרד הבריאות לא תתקיים הגעלת כלים במרחב הציבורי, ויש לעשות זאת במרחב הפרטי.
3. **ביעור חמץ** יתקיים באופן עצמאי כל אחד בביתו באופן הבא: אין לשרוף את החמץ, אלא לפוררו ושפוך עליו מעט חומר הפוסל אותו מאכילה והנאה. לאחר מכן הכניסו לשקית ניילון, לסוגרה ולהכניסה לשקית שנייה ולזרוק לפח אשפה.
4. **סדר פסח:** כל משפחה תקיים את הסדר בהרכב של בני הבית הגרים באותה דירה ואין לארח אורחים לקראת חג הפסח.
5. **סיום מסכת בכורות:** מוזמנים להצטרף לסיומים בשעות רבות- ראו באתר של ישיבת "כיסא רחמים"- בני ברק ובקישורים ששלחתי בווצאפ. מי שלא ישתתף בסיום הנ"ל רשאי ללמוד מסכת משנה כפרקי אבות עם פירוש קהתי ולהיות פטור מתענית בכורות.
6. **מקוואות הנשים** - עובדים.
7. **מקוואות הכלים** – סגורים.
8. מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד.

בברכת "זהסירותי מחלח מקרבך"

חג פסח כשר שמח ובריא.

הכשרת כלים ביתית

ונשמרתם מאד': יש להקפיד על בטיחות בשימוש בחומרי הניקיון ובמים חמים. להשתמש בצבת ובכפפות.

לפני ההגעה:

- **נקיון:** יש לנקות היטב את הכלים לפני ההכשרה. להסיר תוויות ודבק, וצבע וחלודה.
- **צבע וחלודה** שאין בהם ממשות- אינם חוצצים. יש בהם ממשות ונעשו לאחר התחלת השימוש בכלי- חוצצים. ואם אינם יורדים- יש ללבן את המקום מספר דקות באש. אם אי אפשר ללבן- יש להשרות את המקום באקונומיקה או להתיז חומר חריף כמו סנט מוריץ לכמה דקות על מנת שיהיה טעם פגום.
- **הברגה:** לפרק את הברגים מהמכסה ומהידיות. לנקות אותם ולהגעיל הכל כשהוא מפורק. אם אי אפשר לפרק- להשרות בחומר חריף כדלעיל.
- **מכסה זכוכית שסביבו פס מתכת-** ליבון מסוכן. להשרות בחומר חריף.
- **סבון וכל חומרי הניקוי:** אינם צריכים הכשר לפסח.
- **ניגוב הכלים:** כדי שהמים לא יקררו את מי ההגעה.
- **שימוש בחום:** אין להשתמש בחום בכלים (כולל בסיר ההגעה) 24 שעות לפני ההגעה.
- **סיר ההגעה:** יכול להיות בשרי או חלבי. מנקים אותו ביסודיות (כולל צבע וחלודה וכו') ומגעילים אותו הגעלה עצמית (אין חובה לגלישת מים) ראוי להוסיף סבון כלים בכמות שהמים יפגמו לאחר שכבר רתח. ויש שלא מצריכים את הכשרת הכלי לפסח לפני ההגעה ומסתפקים בכך שאינו בן יומו (לא בשלו בו ביממה האחרונה). לאחר ההגעה מגעילים סיר זה (הפעם עם גלישת מים) מחדש, על מנת שיוכל לשמש ככלי לבישול.
- **רתיחת המים:** יש להקפיד שהמים רותחים ומבעבעים כאשר מכניסים כלי להגעה (כלי קר שמוכנס לסיר, מקרר מעט את המים. גם האוויר הקר עושה זאת, לכן יש לשים לב שהמים אכן רותחים כל זמן ההגעה).
- **ליבון קל:** בתוך תנור דינו כהגעה.

הגעלת כלים:

- לאחר הניקוי, להכניס לסיר ההגעה באמצעות צבת (ואז להגעיל פעם נוספת את מקום הצבת) או סל או רשת למשך שתיים- שלוש שניות. אם יש כמה כלים ברשת יש לנענע מעט את הרשת על מנת שהמים יגיעו לכל מקום.
- הגעלה** אינה חייבת להיות בבת אחת. כלי ארוך אפשר להגעיל חלק אחד, להפוך אותו ולהגעיל את הצד האחר.
- 'כבולעו כך פולטו':** זה הכלל הבסיסי- בעצמת החום שהכלי בלע, באותו חום הוא פולט את הטעם הבלוע. ולכן:
- **כלים ששימושם אינו בחום:** מספיק שטיפה במים וסבון. לכן לצלחות לעוגה/ כוסות לשתייה קלה די בטיפה.
 - **מקרר ומקפוא:** ניקוי יסודי במים וסבון. יש לשים לב לחריצים, בעיקר לגומי ומתחתיו.
 - **מעבד מזון, מיקסר:** אם אינו מתחמם, די בניקוי יסודי, והפעלה על ריק להעיף פירורים שאולי לא הצלחנו לנקות.
 - **כלי בישול ואוכל:** יש להגעיל.
 - **צלחות פיירקס:** שמשמשים בהם בחום על הגז או בתוך תנור- מנהג האשכנזים - להתירם בהגעה.
- למנהג הספרדים- אם רוב השימוש אינו בחום- מספיק שטיפה במים וסבון. ואם רוב השימוש בחום – הגעלה.
- לאחר הגעלה:** כל כלי מיד לאחר ההגעה במים הרותחים יש להכניסו לסיר עם מים קרים (רגילים) פרט לכלי פיירקס ודורלקס, שעלולים להתפוצץ מחמת המעבר המהיר מחום לקור.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

פירוט כלים שונים:

תנור: ניקוי יסודי עם חומרי ניקוי, לשים לב לכפתורים, לדלת, לזכוכית שבה ולמנגנון שלה ולחריצים הרבים. להפעיל חצי שעה בחום הגבוה ביותר כאשר הרשתות בפנים, אפשר להכשיר בו סכו"ם וצלחות וסירים.

רשתות של התנור: אם אין מניחים עליהן חמץ באופן ישיר- די בהגעלה, או בהכשרתן עם ליבון התנור.

אם מניחים עליהן חמץ באופן ישיר- לפי הספרדים אפשר כנ"ל, האשכנזים מצריכים ליבון חמור!

תבניות אפיה: ליבון חמור, שמאד לא כדאי לעשות בתוך בית. **תבניות אפיה פיירקס:** אין אפשרות להכשיר.

תנור פירוליטי: מנקה עצמו בתכשירי ניקוי ובחום של 500 מעלות, ומועיל גם לרשתות שמניחים עליהם חמץ באופן ישיר במשך השנה. **מיקרוגל עם השחמה:** דינו כתנור.

מיקרוגל: ניקוי יסודי. להכניס כוס מים ולהפעיל עד שהמים יגיעו לרתיחה ויהיה אידי (כעשר דקות).

צלחת המיקרוגל: הגעלה, ואפשר בחום התנור או בחום המיקרוגל עם צלחת אוכל כשר לפסח. (את האוכל לאכול לפני פסח).

כיריים גז: ראש הגז והמבער- ניקוי (את הנקבים עם קיסם) והבערת הגז לשתי דקות. **החצובות-** הגעלה (בסיר גדול או בתוך התנור). ונכון לכסותן בנייר כסף. (אם מניחים עליהם לפעמים חמץ באופן ישיר- לאשכנזים צריך ליבון. ובמקום זאת אפשר לכסותן בנייר דבק עבה, רצוי להגעיל קודם!) **המשטח-** טרף כל השנה, כדאי לכסות בנייר כסף, ולא להכניס לפה אם נופל עליו אוכל.

כיריים קרמיות: ניקוי והפעלה על החום המקסימלי למשך עשרים דקות.

כיריים אינדוקציה: הזכוכית שמתחת לסירים: ניקוי ושפיכת רותחים, או ניקוי הפעלת הכיריים על ידי סיר גדול למשך חצי שעה. **הזכוכית שאינה מתחת לסיר:** להעלות מים רותחים. (לשיטת הספרדים די בשטיפה במים וסבון)

פלטת שבת: לנקות ולהפעיל שעה. יש מכסים בנייר כסף (רגיל, לא עבה. לא לעטוף את כל הפלטה, אלא רק מלמעלה, מקום שמניחים עליו כלים, על מנת שלא תתחמם מדי). **ניסוי בד של הפלטה:** כיבוס

מדיח כלים: ניקוי יסודי, כולל המסנן (פילטר). המתנה 24 שעות והפעלת המדיח עם המגשים, הרשתות וחומר הניקוי בתכנית הארוכה ביותר ובחום הגבוה ביותר.

מיחם וקומקום: לאחר ניקוי חיצוני וניקוי פנימי מאבנית: אם אין מניחים עליהם חמץ (או מניחים בהפסק של מגבת) הם כשרים לפסח ללא הכשרה. **אם מניחים עליהם חמץ-** יש צורך בהגעלתם העצמית, כמו סירים גדולים.

תרמוס: אם משמש רק למים חמים, תה וקפה – מספיקה שטיפה. אם משמש גם לתה בטעמים, חליטת צמחים וכדומה שיש חשש חמץ, צריך לערות עליו רותחים או להגעיל.

מחבת: הגעלה. **מחבת טפלון:** אין להכשיר. **מכונת קפה:** מנקים ומחממים בחום המקסימלי.

שיש: מצד הדין (לספרדים) די בשטיפה יסודית. נוהגים להחמיר (כמנהג האשכנזים) ולשפוך מים רותחים על כל ס"מ (כדי שהמים שעל השיש לא יקררו את המים הרותחים). מסיבה זו כשמערים רותחים יש להתחיל עם הכיור, ואחר כך לשפוך אל השיש הרחוק יותר, ולאט להתקרב אל השיש הקרוב יותר לכיור). ויש נוהגים לכסות את השיש בנייר כסף או בניילון. (שאינם צריכים הכשר לפסח או למשך השנה).

שיש: שאין מניחים עליו סיר חם במשך השנה, די לו בניקיון יסודי.

בסיס לסירים: הגעלה. ואם עשוי מחרס, אין להשתמש בפסח.

שולחן אוכל: לספרדים די בשטיפה יסודית, והאשכנזים נהגו להעלות מים רותחים. תמיד אפשר לכסות במפה, שעוונית או ניילון. **שולחן אוכל של כסא תינוק:** ניקיון יסודי של השולחן ושל כל הכסא.

סיום ההגעלה: יש לסיים את ההגעלה לפני תחילת איסור החמץ, היינו לכל המאוחר עד לערב פסח- יד בניסן בשעה 11:00 בצהריים לערך.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

טבילת כלים: רבים קנו כלים חדשים והטבילו אותם השבוע. יישר כח! אולם יש לא מעטים שהמצוה שלהם באה בעבירה חמורה של השארת הקרטונים והמדבקות וכיערו את חצר בית הכנסת באופן חמור ומחפיר. אנא הקפידו על נקיון המקום, אנחנו גרים בעיר הזאת, מטיילים בה וחזות העיר צריכה להיות חשובה לכולנו. קל וחומר כאשר מדובר בחזות בית הכנסת.

כמו כן יש להקפיד על הוראות הבטיחות של משרד הבריאות. אם יש תור (דבר נדיר) לעמוד במרחק שני מטרים זה מזה, להיות עם מסכות ועם כפפות, ולאחר הטבילה לרחוץ את הידיים ואת הכלים במים וסבון.

הלל בערבית בליל פסח כשמתפללים ביחידות

א. הצגת השאלה

בימים אלה של התפרצות מגפת הקורונה והחשש להדבקה, נסגרו בתי הכנסת והתפילות במנין, ומתפללים ביחידות את כל התפילות, כולל תפילות חול ושבית וחג. ונשאלה השאלה לקראת ליל הסדר בו אומרים את ההלל פעמיים, פעם אחת בתפילה בברכה, ופעם שניה בתוך ההגדה, אם נכון לומר השנה את ההלל בתפילה. דבשלמא כל שנה כאשר אומרים אותו בציבור בבתי הכנסת, ואחר כך בבית, לכל הלל יש ייחוד. אולם השנה שתפילת ערבית נאמרת בבית ביחיד, מה טעם לומר אותו גם בערבית וגם בהגדה, ואולי יש להורות שלא לומר את ההלל בעת תפילת ערבית.

ב. הלל בתפילת ערבית של יום טוב הראשון של פסח

בתוספתא (למסכת סוכה פרק ג הלכה ב) שנינו :

"שמונה עשר יום בשנה קוראים בהם את ההלל, ואלו הם : שמונה ימי חג, ושמונה ימי חנוכה, ויום טוב ראשון של פסח וליל, ויום טוב של עצרת".

וכך שני הדבר גם בירושלמי (למסכת סוכה פרק ד תחילת הלכה ה). ואף כי בתלמוד שלנו במסכת ערכין הושמט ליל הפסח, נראה כי גרסת התוספתא והירושלמי היא המכרעת, ובפרט שכך היא הובאה בהרבה ראשונים, ראה להלן. וכך הוא אף במסכת סופרים (פרק ב הלכה ט) שם מבואר מעט יותר :

"תני רבי שמעון בן יהוצדק : ימים שמונה עשר ולילה אחד, יחיד גומר בהם את ההלל.

ואלו הם : שמונת ימי חנוכה, ויום טוב של עצרת, ויום טוב ראשון של פסח ולילו.

ובגולה : עשרים ואחד יום ושני לילות. מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גלויות ולברך עליהם, ולאומרם בנעימה... וכשהוא קורא אותו בביתו אין צריך לברך, שכבר בירך ברבים".

את מהותו של ההלל בליל הסדר אולי יש ללמוד מהסוגיה במסכת פסחים. שם (דף צה ע"א) שנינו :
"מה בין פסח ראשון לשני..."

הראשון טעון הלל באכילתו, והשני אינו טעון הלל באכילתו. זה וזה טעון הלל בעשייתן".

גמרא : הראשון טעון הלל באכילתו, מנא הני מילי? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק :

אמר קרא : השיר יהיה לכם כליל התקדש החג. לילה המקודש לחג טעון הלל, שאין מקודש לחג – אין טעון הלל".

נראה לפרש כי יש שני סוגים של הלל. יש הלל מדין חג, והוא בשמונה עשר יום האמורים בתוספתא.

ויש הלל מדין שירה, או משום השירה שאומרים בעשייתו, או משום השירה על הנס, ויתכן כי השיר בעשייתו הוא משום נס, ואותו סוג הלל ממשיך גם באכילתו בליל התקדש החג.

ובפשטות נראה כי כל סוגי הלל טעונים ברכה, כי הלל שאין גומרים אותו ואינו טעון ברכה, אינו מוזכר כלל בתוספתא.

ואולי יש מקום לחלק בין ההלל שבתפילה, שהוא משום החג כמו הלל ביום, ומיוחד הוא ליל הפסח, שכיון שבו יצאו ממצרים, שאומרים אותו גם בלילה. ואילו ההלל שבהגדה, הוא משום שירה על הקרבן, או שירה על הנס. ואולי זה מקור החילוק שבמסכת סופרים, היינו הסיבה שאין מברכים על ההלל שבהגדה אינו משום שבירכו בעת אמירתו בתפילה, אלא משום שבתפילה הוא משום הלל של חג, שמברכים עליו, ואילו בהגדה הוא הלל כשירה, שעליו אין כל מקור שאף הוא זוקק ברכה. וכך כתבו כמה מן הגאונים כדלקמן.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmu@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ג. גאונים וראשונים

בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן קב) מובאות תשובות מספר גאונים שלא לומר ברכה על ההלל בליל הסדר: "רבנו יהוסף ז"ל כתב הלכתא: הלל בליל פסח אינו צריך ברכה לפניו, וכך מנהג ומעשה. ורב עמרם ורב צמח ז"ל כתבו ולגמור את הלל בלילי פסחים - אין מברכים, ולמה? מפני שחולקים אותו באמצע... ורבנו האי ז"ל דמלתא כדקאמר רב צמח ז"ל שאין מברכים עליו בלילי פסחים לגמור, ואין אנו אומרים אותו בתורת קוראים, אלא בתורת אומר שירה, שכן שנינו רבן גמליאל אומר וכו', ובסופה לפיכך אנו חייבים להודות ולהלל ולשבח וכו'. כך היא שנויה במשנתנו, וכך מנהג כל ישראל. ולפיכך אם בא אדם לברך – משתקים אותו... וכיון דכולי עלמא כך הם עושים, וכך ירשו ישראל מאבותיהם, אין למדים... לדחות מעשיהם".

מציטוט רבנו יהוסף לא ברור על איזה הלל הוא טען שאין לברך. אולם בדברי רב עמרם ורב צמח, וממילא גם רבנו האי מפורש כי אין מברכים על ההלל משום שחולקים אותו באמצע. היינו מדובר על ההלל שבהגדה, שעליו אין מברכים, כי אותו אומרים בתורת שירה. למדנו אפוא, שלא דברו על ההלל שבתפילת ערבית, שהוא לשיטתם אינו בתורת שירה, אלא ככל ההלל שעל חג, ועליו מברכים. משו"ת הר"י מיגאש (סימן מד) עולה להיפך:

"ששאלת למה אין מברכים בלילי הפסח על ההלל. דבר זה אין לו טעם, אלא שכך תקנו חז"ל. ונראים הדברים דהיינו טעמא שאין מברכים על ההלל אלא ביום, משום דמצוה היא לקוראו ביום כמו שהיו עושים במקדש, שהיו ישראל קוראים את ההלל על קרבנותיהם. אבל בלילי פסחים קריאת ההלל לאו מצוה היא, שהרי לא היו עושים קרבנותיהם בלילה, אלא כעין שמחת בעלים היא, ונתינת שבח והודאה לפני המקום, ואין מקום לברכה".

לא ברור לחלוטין אם כוונתו להלל שבתפילה או להלל שבהגדה. אולם יתכן מאד שהוא התנגד גם לברך על ההלל שבתפילה, והוא ראה גם אותו לא כהלל של חג, שהרי אינו יום, אלא כהלל בתורת שירה, ובלשונו "שמחת בעלים ונתינת שבח והודאה" ועל כן אין מברכים גם על ההלל שבתפילת ערבית.

וכיון שלא הזכירו כל הגאונים הנ"ל את ההלל שבתפילה, צריך עיון אם בכלל אמרו הלל זה. האם היה פשוט להם שאומרים אותו כמובא בתוספתא ובמסכת סופרים, או אולי לא נהגו לאומרו כי אין הוא מובא במסכת ערכין. הרמב"ן (בסוף פירושו למסכת פסחים, דף קיז-קיח) נדרש לענין זה באריכות רבה:

"קבלתי מפי מורי רבי יהודה זצ"ל שקיבל מרבו רבי יצחק בן אברהם הצרפתי ז"ל שהלל בלילי פסחים טעון ברכה אשר קדשנו לגמור את ההלל. והביא ראיה מן הירושלמי... אבל הגאונים ז"ל הזכירו בשם רב צמח ז"ל שאין מברכים עליו מפני שחולקים אותו, והקשו לעצמם שהרי אחריו מברכים יהללך, ושנינו כל שטעון ברכה לאחריו, טעון ברכה לפניו. והם השיבו שאין למדים מן הכללות, ואין זה כלום. ואחרים אמרו יהללך אינה ברכה לסוף הלל, אלא ברכה היא שתיקנו חכמים לכוס רביעי... וגם זה אינו נכון, שאם היתה ברכה בפני עצמה, היו פותחים בה בברוך...

בשאר הימים מקום שנהגו – מברך, לא נהגו – לא. ובזה קבעו חובה מפני שהיא עיקר קריאתו של הלל באכילת פסחים, ועוד, כדי שתהא ברכה לכל כוס וכוס.

עוד מצאתי במסכת סופרים ראיה דתנו התם... שמונה עשר ימים ולילה אחד יחיד גומר בו את ההלל... וכשהוא קורא אותו בבית אינו צריך לברך, שכבר בירך ברבים. מכאן נראה שכשהוא קורא אותו בביתו טעון ברכה, שהוא בכלל ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, אלא שאם קדם וקרא בבית הכנסת אינו

צריך, שכבר בדרך ברבים. (ואם תאמר הא בגמרא דילן בפרק אין נערכין תני להא... ולא קתני לילה של פסח, זו אינה סברא...)...

עכשיו למדנו מכלל הדברים שהלל זה בלילי פסחים טעון הוא ברכה לגמור את ההלל... ותמה על עצמך היאך לא יהא טעון ברכה, שאין לך הלל חובה כאכילת פסחים שהוא שעת גאולה. וכן שנינו זה וזה טעון הלל באכילתם, וסמכוהו על המקרא דכתיב 'השיר יהיה לכם כליל התקדש החג' ולמה לא יברכו? וההפסקה שנתקשית על הגאונים, הלוא הם אמרו שכל מצוה אם הפסיק ושח בינתיים אינו חוזר ומברך כמו שהלל שמברכים קודם לקריאתו, ואף על פי כן בין פרק לפרק פוסק, ולא הוצרך לחזור ולברך, ולכתחילה מתירים לו אף בקריאת שמע מפני הכבוד ומפני היראה. ועוד, שלדבריהם תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד ברכה אחת לכולן, ואסור להפסיק בהן, ואף על פי כן אומר תפילה ואשרי, דסדרו של יום אינו הפסק, שכך התקינו... וכן קריאת הלל על אכילת פסחים ומצה חובה, ואין הפסקה של סעודה גורמת ברכה לא בתחילה ולא בסוף, שכך התקינו אותה מתחילה בהפסקה זו".

נמצא כי לדעת הרמב"ן יש לברך על ההלל של ההגדה, אלא שמי שברך בבית הכנסת על ההלל פטר בכך גם את ההלל שבהגדה. נמצא כי:

א. יש לברך על ההלל שאומרים בבית הכנסת, ונראה שיש גם לקרוא אותו, כיון שכך נהגו. ופשוט שיש לברך עליו גם אם מתפלל ביחידות, לפי שלדעתו יש לברך גם על ההלל שבהגדה, שבו ודאי אין חובת מנין.

ב. כי אם לא נקרא הלל בבית הכנסת או לא נברך עליו, הכנסנו עצמנו למחלוקת אם מברכים על ההלל שבהגדה, ועליו יש מחלוקת כי מפסיקים באמצע, אולם על ההלל שבתפילה נראה שהכל יודו שאם קוראים אותו, יש גם לברך עליו.

אולם עדיין צריך לשאול אם לקרוא אותו, לפי שהרמב"ן כתב שאם קוראים אותו בבית הכנסת מברכים עליו, ואין מברכים על ההלל שבהגדה, אולם יתכן כי אין חובה לקרוא אותו כלל בבית הכנסת, וכל שכן בתפילת יחיד. וממילא בימים אלה שאומרים אותו ביחיד בבית, אולי אין טעם לאומרו פעמיים בבית בתוך שעה קלה. ומאידך, כדאי לאומרו בתפילה על מנת לצאת ממחלוקת אם לברך עליו בהגדה.

והנה הרשב"א (למסכת ברכות דף יא ע"א) לאחר דיון ארוך הסכים עם הסברא שאין לברך על ההלל שבהגדה, ויש לברך על ההלל שבתפילת ערבית:

"למדנו מכאן להלל שבלילי פסחים שמברכים עליו, וכן נהגו קצת מן הרבנים האחרונים. אבל הגאונים כרב צמח ורב יוסף ורבי יצחק בן גיאת זצ"ל הסכימו שאין מברכים עליו בהלל שקוראים בבית, מפני שקוראים (אולי צ"ל שמפסיקים באמצע? או מפני שקוראים אותו באמצע ההגדה?) אותו באמצע... וכן השיב רב האי ז"ל בתשובה שהדברים כמו שאמר רב צמח שאין מברכים עליו בלילי פסחים לגמור, ואין אנו קוראים אותו בתורת קוראים אלא בתורת אומרים שירה, שכך שנינו... ובסופו לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל ולומר לפני הללויה, כך היא שנויה במשנתנו, וכן מנהג כל ישראל. ולפיכך אם בא אדם לברך – משתקים אותו... וכן רבותינו בעלי התוספות הסכימו לסברא זו מפני שחולקים אותו באמצע, דהיאך אפשר שמפסיקים בו באכילה ושתיה ומברכים עליו בתחילתו לגמור.. ורבנו תם ז"ל לא היה מברך עליו, וכן המנהג. ואמרין בירושלמי אם הלכה רופפת בידך, ראה היאך הציבור נוהג, ונהוג כן. ובוודאי אילו רצה לקרות כולו בבת אחת בבית הכנסת או בביתו אז חייב לברך עליו, כההיא דמסכת סופרים ודירושלמי... תניא בתוספתא בערבי פסחים: בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכים לבית הכנסת וקוראים פרק ראשון, והולכים ואוכלים ושותים וחוזרים וגומרים את כולו... ולכך עיקר תקנת

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

יציאתו בבית הכנסת היה, ולא בבית. ובקריאת בית הכנסת תקנו לברך שהיא עיקר התקנה ומצות הקריאה. אבל בבית לא. ובדין הוא שאילו שמעה בבית הכנסת יצא, ואינו מברך על שולחנו".

נמצא כי לפי הרשב"א אין מברכים על ההלל שבהגדה, אבל על ההלל שבתפילה מברך ואפילו אם אומר אותו בביתו ביחידות. אלא שבהתחלה כתב שאילו רצה לקרוא אותו בבית הכנסת או בתפילה חייב לברך עליו, משמע שאין חובה לאומרו בעת התפילה. ומאידך כתב בסוף כי עיקר התקנה ומצות הקריאה היא בבית הכנסת. ועל כן נראה כי כיון שזה המנהג שאומרו בתפילה, ממילא זו היא החובה, ואין לבטלה, אף כאשר מתפלל ביחידות וסמוך לכן אומר את ההגדה ובה שוב אומר את ההלל.

דומה שכן מפורש בריטב"א (בביאור ההגדה של פסח, בסוף פירושו למסכת פסחים בתחילת פירושו להלל):

"יש שאומרים שראוי לברך עליו קודם לכן, כי זה במקום חובת ההלל, שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש החג. ומה שאינו מונה אותו במסכת ערכין, לפי שאינו מונה שם אלא הלל של ימים, אבל לא הלל זה של לילה, כי זה דבר פשוט הוא... ובירושלמי ובתוספתא מונה אותו בפירוש... ומהירושלמי נראה שהיו נוהגים לקרותו בבית הכנסת בערבית ומפני זה יש אומרים כי אדם יוצא בהלל של הגדה ומברך עליו. והמנהג שלא לברך, ואין לשנות. אבל הראוי לכל אחד ואחד לקרות פעם אחרת הלל גמור, כי מה שאומרים אותו בסעודה אינו אלא דרך שירה, ולפיכך חולקים אותו, ומשיחים ואוכלים ושותים בינתיים".

לדעתו יש לומר הלל בתפילה. ואין לברך על ההלל שבהגדה, הוא כותב כי ראוי לגמור את ההלל, משמע שלא בסעודה, שאז הוא בתורת שירה, אלא בתפילה ואז הוא ככל הלל, וללא הפסקה, ומשמע כי אז מברך עליו. ולאו דווקא בבית הכנסת ובציבור.

בספר הרוקח (סימן רפג, סדר הפסח) האריך אף הוא בנושא זה על פי דעות שונות שבין רבותיו:

"אין מברכים על ההלל לגמור את ההלל, דאמרין בערכין (?) שחייב בשני לילות, אלא לפי שאינו עושה ביחד, שכל הברכות דווקא כשעושים המצוה ביחד בלא הפסקה... אבל הלל שאין גומר יחד, שפוסק בו סעודתו וארבע כוסות... אין לברך עליו כלל.

זה יסוד רבנו מדנפירא בר אברהם: בליל פסח צריך לברך תחילה על קריאת ההלל, והכי איתא במסכת סופרים כי בשני לילות של פסח גומרים את ההלל וצריך לברך עליו ולקרותו בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו... וכשהוא קורא אותו בביתו אין צריך לברך שכבר בירך ברבים בבית הכנסת... ובעל הלכות גדולות כתב: אין מברכים בלילי פסחים לגמור את ההלל שחולקים אותו באמצע והכי סידר רב צמח גאון. וכן במחזורים דרב עמרם בסדר הפסח ולגמור את ההלל: אין מברכים בלילי פסחים שחולקים אותו באמצע סעודה... ובירושלמי דפרק קמא כל הברכות פותחים בברוך... ופירש מורי הרב רבי יהודה בר יצחק... ושוב חזר מורי רבי יהודה ופירש בירושלמי דהתם לא דיבר אלא במקום שאינו מפסיק בסעודה... ולכן יש לברך. אבל אנו שמפסיקים אותו בסעודה ולשתות הכוסות – אין מברכים עליו".

נמצא כי לכל הדעות שהביא הרוקח, כאשר אומרים את ההלל בלא הפסקה יש לברך עליו, ובפשטות משמע שהדין הוא בין אם קורא אותו בציבור ובין אם קורא אותו ביחידות בביתו. וגם נראה שיש לומר אותו כי כך איתא במסכת סופרים ובירושלמי.

כך נראה גם מן הראב"ה (שו"ת שלאחר מסכת ברכות סימן קסח) שכתב:

"הוגד לי כי יש מרבתי בצרפת נוהגים לברך בליל הפסח שתי פעמים על קריאת הלל, בהתחלתו ולאחר הסעודה כשמתחיל לא לנו... והמשנה ממנהגו הפסיד, כי כתוב בתשובות הגאונים: מה שאין מברכים על

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

קריאת הלל בלילי פסחים משום שמפסיקים בסעודה, ושתי פעמים לא יתכן לברך ברכה אחת על מצוה אחת."

נמצא כי אין מברכים על ההלל שבסעודה משום שמפסיקים באמצע, ומשמע כי אם אומרים את ההלל בתפילת ערבית, ואין מפסיקים בו – יש לברך עליו. אלא שלא כתב שיש לומר אותו בעת התפילה. ונראה שלא היה מנהג לאומרו בתפילת ערבית.

גם הרב אור זרוע (חלק א סימן מג) הביא דעות שונות של גאונים וראשונים:

"על קריאת ההלל שבילי פסח פירשו הגאונים שאין מברכים עליו בתחילתו לפי שמפסיקים בו ואוכל סעודתו, ואינו אלא כקורא בעלמא. רב צמח גאון זצ"ל פירש לפי שמפסיקים בו בסעודה, ורב האי גאון זצ"ל פירש שאינו אלא כקורא בתורה. אבל במסכת סופרים כתוב דבשני לילות של פסח גומר את ההלל, אבל בפרק שני דערכין לא חשיב להו. ועוד כתב שם (במסכת סופרים) וצריך לברך עליהם ולקרותו בנעימה, דתני רבי ישמעאל בן יהוצדק... וכשהוא קורא אותו בביתו אין צריך לברך, שכבר בירך ברבים. ובירושלמי דפרק קמא... ושוב חזר מורי רבי יהודה ופירש דהירושלמי לא דיבר כי אם במקום שאינו מפסיק בסעודה... ולכך יש לברך. אבל אנו שמפסיקים אותו בסעודה ובשתיית הכוסות, אין לברך עליו... ואם רופפת בידך הלך אחר המנהג, וכבר נהגו שלא לברך..."

זה יסוד רבנו יצחק בן אברהם זצ"ל: בלילי פסח צריך לברך בתחילה על קריאת הלל, והכי איתא במסכת סופרים... ואם בירך ברבים יצא ידי חובתו בביתו, כי היו נוהגים לקרות ברבים בבית הכנסת... ובתשובות נמי אמר אין מברכים בלילי פסח לגמור את ההלל שחולקים אותו באמצע הסעודה, דהכי שדר רב צמח גאון, וכן במחזירים דרב עמרם."

נראה כי לדעתו שהביא את מסכת סופרים ואת הירושלמי, יש לקרותו בלילה. ואם בקריאה בהגדה אין מברכים, כי היא אינה קריאה של חובה, כי אם כקריאה בתורה, ממילא יש לאומרו בתפילה. וכל שכן לפי רבנו יצחק בן אברהם שכתב כי יש לברך או בתפילה או בסעודה, ושהיו נוהגים לקרותו בבית הכנסת, ונראה שלא דווקא, כי יש לקרותו על פי מסכת סופרים והירושלמי, ממילא גם אם מתפלל ביחיד יש לקרותו.

מהדעות שמביא הרב אור זרוע יוצא שעל ההלל שאומרים בתפילת ערבית מברכים, כי הסיבה שאין מברכים בסעודה היא משום שמפסיקים באמצע ההלל, וממילא ברור שעל ההלל שבתפילה יש לברך גם אם הוא נאמר ביחיד. או שהסיבה היא שאין קוראים את ההלל שבסעודה אלא כשירה, ולכן אין מברכים עליו, וממילא את ההלל שבתפילה שאומרים ככל הלל על החג, יש לברך עליו.

הרב בעל ארחות חיים (הלכות ליל פסח אות כא, וראה גם בכלבו סימן נ) הביא דעות רבות:

"לענין אם מברכים על ההלל רבו המחלוקות. יש אומרים שאין מברכים עליו כלל לפי שמפסיקים בו. ויש אומרים כי לפיכך אנו חייבים שאנו אומרים לפני ההלל עולה לברכה לפנינו. ורב האי גאון ז"ל כתב שלפיכך אין מברכים לפני ההלל לפי שאין אומרים אותו כי אם בתורת שירה... וכן דעת ראב"ד ורבנו תם ורשב"א ז"ל וכן כתב נמי הר"ש ז"ל וזה לשונו: הלכתא בליל הפסח אינו מברך ברכה לפנינו, דאין אומרים אותו על דרך קריאה אלא בתורת שירה. שכך שנינו: רבן גמליאל היה אומר: כל מי שלא אמר שלושה דברים הללו וכו' ובסוף אמרין לפיכך, נמצא ששיר והודאה היא, לפיכך אם בא אדם לברך עליו – משתקים אותו. ובשם רבי יצחק בן אברהם מצאתי כתוב: בלילי פסח נראה לברך על קריאתו, וכן משמע במסכת סופרים... כשהוא אומר בביתו אין צריך לברך, שכבר בירך עליו ברבים. ואם כן מי שלא אמר ברבים – צריך לברך עליו בביתו. ועל זה טעו העולם לפי שהורגלו הראשונים לאומרו בבית הכנסת, ולא היו מברכים עליו בבית... ובהלכות גדולות אמריהן דלגמור ההלל אין מברכים בליל הפסח מפני שחולקים

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

אותו באמצע, וכן שדר רב צמח... עד כאן לשון רבי יצחק בן אברהם. ורבנו פרץ כתב שאין לברך, וכן נוהגים רבנו תם ור"י ז"ל. והא דפריך בירושלמי והרי גאולה, דמשמע שמברכים בליל הפסח קודם ההלל, פסק רבי יהודה לאדם שעושה הסדר בבית אחר, ואינו אוכל כלל באמצע, ואינו מפסיק כלל... ובסדר רב עמרם ריש מתיבתא כתב משמיה דרב צמח גאון לגמור ההלל אין מברכים בליל פסחים, ולמה? לפי שחולקים אותו באמצע... וכן רבנו יוסף וריא"ג ורבנו תם וראב"ד ורשב"א ז"ל שאנו לא נהגנו לברך כלל. ובאר עוד הרשב"א ז"ל: בוודאי אילו רצה לקרותו בבת אחת בביתו או בבית הכנסת, אז חייב לברך עליו כי ההיא דמסכת סופרים וירושלמי.

והרמב"ן ז"ל כתב קבלתי מפי מורי רבי יהודה שקיבל מפי רבו רבי יצחק בן אברהם הצרפתי ז"ל: ההלל בלילי פסחים טעון ברכה... והרב רבי אהרן הלוי ז"ל כתב: חייב אדם לקרותו בבית הכנסת או בביתו בציבור או ביחיד ומברך לגמור."

נראה כי לפי הפוסקים שהביא בהתחלה אין חובה לומר הלל בתפילת ערבית. לפי רבי יצחק בן אברהם יש לאומרו בתפילה או בהגדה, ואף "הורגלו לאומרו בבית הכנסת". אולם מהתירוף שמביא האורחות חיים שכתב שהירושלמי שממנו משמע שמברכים עוסק במי שעושה סדר בבית אחר, ולכן מברך על ההלל כי אינו מפסיק, משמע כי אין אומרים הלל בבית הכנסת, כי אם כן, יכול היה לתרץ שהירושלמי עוסק באמירת הלל בתפילה ולכן מברך. עם זאת נראה ברור כי לכולי עלמא שעל ההלל שבתפילה יש לברך כי אין הוא בא בתורת שירה או בתורת קריאה, ואין חולקים אותו, ומפורש גם בדברי הרשב"א וגם בדברי הרא"ה שהוא בין אם אומרים אותו בציבור ובין אם אומרים אותו ביחיד. ופשוט כי הלוא לא אמר אף אחד מן הפוסקים שאין מברכים עליו בהגדה משום שאין מנין, וממילא ברור שברגע שאומרים אותו בתפילה וללא הפסקה – שיש לברך עליו. ראה עוד את שכתב שבלי הלקט (סימן ריח דף צט ע"א):

"ומתחיל את ההלל ואומר אותו בשמחה... ומנהג שאין מברכים עליו תחילה, והטעם מפורש בתשובת הגאונים ז"ל למה אין מברכים על ההלל בלילי פסחים אף על פי שאנו גומרים אותו, לפי שחולקים אותו לשניים... ובמסכת סופרים משמע שהיו קוראים בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית כדרך שקוראים אותו בתפילת שחרית, ואז היו מברכים עליו... וכשהוא קורא בביתו – אינו צריך לברך, שכבר בירך ברבים. והרב רבי אביגדור כהן צדק נר"ו השיב לרבי בנימין אחי נר"ו: אמרו עליו על רבי יצחק בר אברהם כי היה מברך על ההלל בלילי פסחים שתי ברכות: לקרוא קודם סעודה, ולגמור על כוס רביעי... ולא מסתבר למימר שלפיכך אנו חייבים להודות ולהלל יהיה במקום ברכה. צא ולמד מכל הברכות... שלא נאמרו בלשון הזה. אם נאמר עבד לפני אדוני אני חייב לברך, אם אינו מברך – איך יצא ידי חובתו?! או אם יאמר אני חייב לעובדך, אם אינו עושה כן, היכן עבודתו?! פטומי מילי בעלמא נינהו".

נמצא כי לדעתו במסכת סופרים משמע שהיו קוראים את ההלל בבית הכנסת, ולפיכך לא היו מברכים עליו בהגדה. וממילא לפי הגאונים שתירצו את אי הברכה בהגדה מפאת שחולקים אותו לשניים, משמע כי לא היו אומרים אותו בבית הכנסת, אך יתכן כי אמרו תשובה אחת מתוך שתיים, וממילא אין ראייה מכאן. ומכל מקום לדעות שמביא הרב, בין אם יש לברך על ההלל שבהגדה, ובין אם לא, על ההלל שבתפילה יש לברך. ראה עוד את שכתב רבנו המאירי (בית הבחירה למסכת ברכות דף יד ע"א) לענין ברכה על ההלל שבהגדה:

הלל שבילילי פסחים רוב החכמים אין נוהגים לברך עליו, שהם מפסיקים בו לאכילה, דקריאה בעלמא היא. ומכל מקום במסכת סופרים מנויה עם שאר הימים שגומרים בהם את ההלל... וכן נראה מתלמוד המערב שמברכים היו עליו... ויש נוהגים לברך שתי ברכות, ולזה דעתנו נוטה".

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

בפירושו למסכת פסחים (בית הבחירה דף קיז ע"ב) האריך :

"יש שואלים בה היאך מברכים לאחריו ולא ברכנו לפניו? ... עד שמזו כתבו הרבה מפרשים שמברכים לפניו בתחילת הללויה לגמור את ההלל... וכן הביאו ראיה ממה שאמרו בתוספתא סוכה... ואף במסכת סופרים אמרו בדף זו, אלא שנתחדש בה שאם קדם לאומרו בבית הכנסת, אינו צריך לברך על שולחנו... והוא שהיה מנהגם לקרוא את ההלל בבית הכנסת **מבעוד יום** זכר להלל שבעזרה שהיו אומרים בעת שחיטת פסחים. וכל שבירך בבית הכנסת, אינו טעון ברכה ראשונה להלל (שבהגדה)... שעיקר התקנה כך היא לאומרו בבית הכנסת, ושלא לברך על שבביתו. ואחר שכך היא התקנה, אף מי שלא אמרו בבית הכנסת, אינו מברך עליו. או שמא דווקא כשבא לקרות את כולו בביתו כדרך שקוראים אותו בבית הכנסת (מברך עליו)".

המאירי כתב שנהגו לומר את ההלל בבית הכנסת, היינו בתפילת ערבית. וצריך עיון אם זה מוסכם או שזה חלק מתירוף, ונכון רק בחלק מהמקומות.

הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ג הלכה ו) כתב :

"קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרים בהם את ההלל, ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהם את ההלל ואלו הם : שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה וראשון של פסח, ויום עצרת".

הרמב"ם נקט כברייתא שבמסכת ערכין שלא הביאה את ליל הפסח כיום שגומרים בו את ההלל ולא כדברי התוספתא והירושלמי. והיינו שאין אמירת הלל בלי פסחים פרט להגדה. הראב"ד העיר :

"אמר אברהם : ויש בהם עשה מדברי קבלה – השיר יהיה לכם".

היינו לדעת הראב"ד יש הלל נוסף, והוא ליל הפסח, שהוא אינו מדברין אלא מדברי קבלה, כי לומדים אותו מפסוק בנביא. היינו הראב"ד גם מוסיף את ליל הפסח, וגם טוען שקריאת ההלל באתו יום הוא מדברי קבלה. ונראה פשוט שלדעתו הלל זה חובה ומברכים עליו, בין אם נפרש שהלל זה הוא התפילה ובין אם נפרש שהוא בהגדה. והמענין הוא שהלל זה לדעתו הוא בתורת שירה – השיר יהיה לכם ובכל זאת מברכים עליו. וכאן יור קשה, שלכאורה אם זה שיר בליל התקדש החג, הוא בהגדה, כדעת המברכים על ההלל בהגדה. או אולי הוא ההלל שבתפילת ערבית, ואף הוא לדעתו בתורת שירה, ומברכים עליו.

את הרמב"ם ניתן להסביר, או שהוא סבור כי "השיר יהיה לכם" או אסמכתא בעלמא, ואין ללמוד ממנו על הלל בלילה. או שהוא מסכים לכך, והוא מנה רק את ההלל שבימים שהם מדברי סופרים, ולא מדברי קבלה. ועיין היטב בתוספות (למסכת סוכה דף לח ע"א ד"ה מי שהיה) ויש להתפלל בזה, ומה שהלב חושק, הזמן עושק, ועוד חזון למועד). ונמצא כי לדעת הרמב"ם אין הלל בתפילת ערבית של פסח, ולדעת הראב"ד יש בלילה הזה הלל, ואף בברכה. אך אין זה ברור אם זה ההלל שבהגדה, או שבתפילת ערבית.

לסיכום פרק זה יש לומר כי לדעת הגאונים ור"י מגאש, ראב"ה ורמב"ם ועוד ראשונים רבים אין נוהגים לומר הלל בתפילת ערבית בבית הכנסת. ולעומת זאת לפי רבנו יצחק בן אברהם, הראב"ד, הרמב"ן, הרשב"א וראשונים נוספים אומרים הלל בתפילת ערבית בליל הסדר. ולדעתם נראה שאין מקום לחלק בין תפילת ערבית בציבור או ביחיד, נהגו לומר את ההלל בתפילת ערבית.

ד. טור ושולחן ערוך

הטור (סימן תעג) כתב:

"יש מקומות שנוהגים לקרוא ההל בבית הכנסת בציבור כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה. ומה טוב ומה נעים ההוא מנהגא, ויש לו סמך במסכת סופרים... וכשהוא קורא בביתו – אין צריך לברך עליו, שכבר בירך עליו ברבים".

בית יוסף:

"בענין ברכת ההל איכא פלוגתא דרבנן, ואין להאריך מפני שמנהג כל העולם שלא לברך על ההל שאומר על שולחנו. ומנהג בני ספרד לקרותו בציבור ולברך עליו כדברי מסכת סופרים".

וכך פסק המחבר בשולחן ערוך (סימן תפז סעיף ד):

"בליל ראשון של פסח אומרים ההל בציבור בנעימה בברכה תחילה וסוף.

הגה: כל זה אין נוהגים כן, כי אין אומרים בלילה בבית הכנסת הל כלל".

אמר על כך הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל (רשימת שיעורים ברכות יד ע"א):

"עיינ בביאור הגר"א דיסוד מחלוקתם הוא בביאור דברי הירושלמי בברכות 'שנייא היא דאמר רבי יוחנן אם שמעה בבית הכנסת יצא'. המחבר סובר דדברי הירושלמי הם לכתחילה, דצריכים לקרוא את ההל בבית הכנסת, לא רק בשעה שאומר את ההגדה... ואילו הרמ"א סובר דדברי הירושלמי הם רק למי שאינו בקי לקרוא את ההל בעצמו כשקורא את ההגדה, שהיו נוהגים שכשהתפללו ערבית בבית הכנסת היה בקי מוציא את מי שאינו בקי בהלל. אבל מי שבקי בהלל, אין לו לקרוא את ההל בבית הכנסת, ואומר הלל רק בעשה שקורא את ההגדה.

ולכאורה דברי המחבר צריכים ביאור דהלא בין כך קוראים א ההל על הכוס כשאומרים את ההגדה, ולמה לנו לקרוא את ההל פעמיים? וביאר הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל דבליל הסדר איכא שני חיובים של הלל. האחד מדין הלל של קרבן פסח וסיפור יציאת מצרים, ומקיימים דין זה בהלל שאומרים בהגדה. והשני חיוב לגמור את ההלל מדים הלל של ימים טובים, כדתכין (ישעיה ל, כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש החג, ועיין בערכין... ומבואר דבליל פסח צריך לקרוא את ההלל כמו בשאר ימים טובים. משום כך סובר המחבר דצריך לקרוא את ההלל בליל פסח גם בבית הכנסת, דהלל שאומרים בבית הכנסת אין מצוותו משום סיפור יציאת מצרים, אלא חל מדין הלל של יום טוב".

לפי זה בפשטות אין הבדל אם מתפלל ערבית בציבור או ביחידות, עליו לקיים את מצות הלל של ימי סטובים בליל התקדש החג ולומר את ההלל בברכה בתפילת ערבית, ומנין נלקחה האמירה בטור ובבית יוסף ובשולחן ערוך שנהגו לומר את ההלל בלילה בציבור? הלוא הוכחנו כי מלשון רוב הראשונים עולה כי האומרים הלל בתפילת ערבית לא חילקו בין ציבור ליחיד. ומכל מקום מנהג הרמ"א היה שאף בציבור אין אומרים את ההלל בתפילת ערבית. אולם מנהג רוב האשכנזים בארץ ישראל הוא כמנהג הגר"א לומר את ההלל בבית הכנסת בברכה. והנה מרן החיד"א (שם אות ז) הביא את דברי הטור ששיבח את המנהג לומר הלל בבית הכנסת בליל פסח, והוסיף שתי הערות:

א. "הך מנהגא דהללא, ובלילה שירו נאמרה לקרוא בי כנישתא מיוסד על אדני פז מקדם קדמתא, ואיתיה

במסכת סופרים ושבו רבן כמדובר. ורבו יתרה הוספה על דרך האמת, גדול ה' ומהולל מאד".

ב. "אף בבית כנסיות שלא נהגו בזה, טוב וישר לדבר על לב ראשי הקהל להנהיג ולומר הלל בערבית".

והוסיף בשם מהר"ר לינגו הרמ"ע מפאנו ורבי נחמן פואה שהוא הדין אף ביחיד:

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

"מי שהוא בבית הכנסת שהם נוהגים שלא לומר הלל בערבית ליל פסח, יכול לומר ההלל ולברך עליו בינו לבין עצמו".

וכאמור לעיל נראה בפשטות כי אין בכך חידוש. לפי הראשונים הסוברים שיש לומר הלל בתפילת ערבית, הדבר נכון ביחיד לא פחות מאשר בציבור, כי כך מתקיימים דברי התוספתא והירושלמי.

ומאידך מהגר"א משמע להיפך, לפי שבשולחן ערוך (הלכות חנוכה, סימן תע"א סעיף ז) פסק שמדליקים נר חנוכה אף בבית הכנסת ומברכים על כך משום פרסומי ניסא, והעיר הגר"א:

"ראה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרים בבית הכנסת משום פרסומי ניסא".

מההשוואה, ואף הראיה שמביא הגאון עולה כי אמירת ההלל בתפילת ערבית בליל הסדר היא משום פרסום הנס, וממילא היא דווקא בתפילת ערבית בציבור. וכך למד הגר"ד סולובייצק זצ"ל (רשימת שיעורים שם):

"כתב הגר"א... ומבואר דזהו דין מיוחד במצוות של פרסומי ניסא לפרסם את הנס ברבים. ולכן בהלל בליל פסח שהוא הלל על הנס ובהדלקת נר חנוכה, חל דין לקיימם בבית הכנסת בציבור משום מצות פרסומי ניסא... ויוצא מזה נפקא מינא לדינא, דלשיטת הגר"א שקיום הלל בבית הכנסת הוא מדין פרסומי ניסא... יש לומר שיחיד אינו קורא הלל בליל פסח. מה שאין כן לפי דברי הגר"ח זצ"ל דהלל בבית הכנסת חל מדין הלל דיום טוב... יש לומר שאף יחיד יאמר הלל".

וראה גם בספר "נפש הרב" עמוד רכד.

ה. מסקנה

- א. יש מהראשונים וכך כתב הרמ"א שלא אמרו הלל בתפילת ערבית של ליל פסח.
- ב. יש מהראשונים שכתבו שנהגו לומר או שטוב לומר או שצריך לומר הלל בתפילת ערבית של ליל פסח, וכך פסק מרן השולחן ערוך.
- ג. הראשונים שכתבו לומר הלל בתפילת ערבית של ליל פסח לא חילקו בין ציבור ליחיד, וההסבר הוא של הלל של חג, שאומרים אותו בין ביחיד ובין בציבור.
- ד. אף שהרמ"א כתב שאין אומרים הלל בתפילת ערבית של ליל פסח, המנהג היום בארץ ישראל הוא לאומרו, ויתכן מאד כי הוא נוסד על פי דברי הגר"א.
- ה. אולם לדעת הגר"א דין הלל בתפילת ערבית הוא מדין פרסומי ניסא, ועל כן טען הגריד"ס שיש לאומרו רק בציבור. ודעה זו סיוע מדברי המחבר עצמו בשולחן ערוך שכתב כי אומרים את ההלל בציבור. וממילא המתפלל ביחידות אין לו לאומרה.
- ו. ברם מרן החיד"א כתב שטוב ונכון שגם המתפלל יחיד יאמר אותה.
- ז. על כן נראה כי לפי מנהגי הספרדים ועדות המזרח יש לאומרה גם בתפילת ערבית ביחידות, בהסתמך על הראשונים ועל החיד"א.
- ח. לעומת זאת למנהג האשכנזים נראה שאם אומרים אותה נכון שיהיה זה רק בציבור, ועל כן המתפללים ביחידות אין אומרים הלל בערבית של ליל פסח.
- ט. גם מהאשכנזים, מי שירצה לומר הלל בתפילת ערבית יאמר אותו בברכה, כי אם אומר, משמע שאומר אותו כחובת החג.
- י. כתב בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן צ):

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

"ראיתי ממורנו ורבנו הגדול מוהר"י סגל לנדא (בעל הנודע ביהודה) נשמתו בגן עדן עליון שינה לעצמו כמה נוסחות ומנהגים כמנהג ספרדים... וכן היה גומר הלל בליל פסח אחר התפלה בבית הכנסת, ואנו אין נוהגים כן כאשר העיד הרמ"א. על כל זאת מעולם לא עלה על לבו הטהור שהצבור ינהגו כוותיה". היינו אין לשנות מהמנהג, ולכן נכון יותר שהציבור האשכנזי לא יאמר הלל בתפילת ערבית של ליל פסח, ואם אומר יאמר בברכה.

כך נראה לעניות דעתי

עריכת הסדר בפעם הראשונה

שינה בצהריים: ממליץ תמיד, בכל ערב שבת וחג לתפוס מעט תנומה כדי להיות בלילה רגועים ונינוחים יותר. בוודאי בערב ליל הסדר, אם כל בני הבית יצליחו לנוח, בעיקר הילדים הרכים, הרי שיצליחו להיות ערים בליל החינוך הענקי הזה.

אשת חיל: אין אומרים בחג, ובליל הסדר אין אומרים גם כאשר חל בשבת על מנת שנזדרז לעריכת הסדר, על מנת שהילדים ואנחנו לא נרדם.

ואף על פי כן אני מציע כי כל בעל יאמר לאשתו: אין אומרים היום אשת חיל, אולם אני יודע שטרחת במשך כל השבועות האחרונים להכין ולסדר ולנקות את הבית (ואף על פי שאני עזרתי, העול היה מוטל עלייך). אני יודע השנה שגם היית צריכה להעסיק את הילדים שלא היו בגן ובבית הספר, ואולי גם שלחת לתלמידים שלך חומרי לימוד מרחוק. ובימים האחרונים טרחת במטבח להכין את כל האוכל לחג. אני מרגיש שאת אשת חיל, ולכן אני מבקש להקדיש לך את הפרק הזה במשלי.

כסא לשבויים ולנעדרים: נשים כסא ריק בצד השולחן ונקדיש אותו ליקירנו שלא שבו ממלחמות ישראל, ממלחמות לבנון, ורון ארד, ועוד. בשנים האחרונות אנו כואבים במיוחד עם משפחתו של אברו מנגסטה שעבר את הגבול לרצועת עזה ונשבה שם על ידי החמאס, ולגופות של אורון שאול והדר גולדין שלמשפחתם חסר הקבר. הכסא הריק יציין את הסולידריות שלנו עם המשפחות, ואת התפילות שלנו להחזיר את הבנים הביתה.

הגדה: בתפילה אסור להפסיק בדיבור. בהגדה מצוה להפסיק, מידי פעם לשאול את המסובים, לערוך לילדים חידון, לשיר שירים מההגדה ושלא מההגדה, לעורר ענין, ואם יש נרדמים להעיר אותם באמצעים אלה.

הגדה של פסח: רצוי מאד שלכולם תהיה הגדה באותו נוסח בדיוק, על מנת שהכל יוכלו לעקוב אחר סיפור ההגדה. כך גם נוכל לחלק קטעים לקריאה על ידי המשתתפים, ולא שאחד יקרא את הכל. אפשר לבקש מהילדים לפני הסדר או בתחילתו שיעברו על ההגדה ויבחרו את הקטעים אותם הם מבקשים לקרוא.

מיץ ענבים: אמיתי- תירוש, במקום יין. הוא קל יותר לשתיה, הוא אינו מכביד, ואפשר לשתות את כל ארבע הכוסות ללא כאב ראש.

קערה: מה יש בקערת ליל הסדר? שלוש מצות, כרפס – סלרי, חרוסת – ממרח של תמרים, אגוזים ויין (ויש מוסיפים עוד פירות) חזרת, מרור – חסה (אם לא נקטוף את החסה, היא תהפוך למרה למדי). זרוע – יש לוקחים את שריר הזרוע של הבקר – בשר מספר 8, ויש לוקחים שוק או כנף של עוף או הודו. וביצה. בתחילת כל הגדה יש ציור של סדר הקערה.

קדש ורחץ, כרפס יחץ, מגיד רחצה, מוציא מצה, מרור כורך, שולחן עורך, צפון ברך, הלל נרצה: אנו נוהגים לומר את כל הסדר של קדש ורחץ בכל פעם שעוברים שלב. אם כן נאמר את כל "השיר" ונגיש לקידוש.

כמה שותים: לפני שנפתח בקידוש, עלינו לזכור כי בכל שבת וחג מוזגים כוס מלאה רק למקדש, ולאחרים או מוזגים מעט מראש, או מוזגים מהכוס לאחר שהמקדש שתה ממנו. לעומת זאת בליל הסדר לפני כל אחד כוס מלאה (אצלנו נהגו שכל אחד מוזג לחברו) כי כל אחד ואחד צריך לשתות כוס מלאה. מהי כוס מלאה, כוס של 81 מ"ל. יש לנו כוסות קטנים בגודל הזה וכל אחד שותה רוב כוס.

הסבה: את המצה שחובה לאכול ואת ארבע הכוסות אנו אוכלים ושותים בהסבה, היינו הישענות לאחר והטייה לשמאל. בכל השנה אנו אוכלים באופן שאנו מתכופפים לשולחן, כי תמיד אנו אוכלים לפני משימה כלשהי. לפני שהולכים לעבודה, לפני שיוצאים וכו'. אין אנחנו אוכלים בנחת אמיתית כבני מלכים. בליל הסדר אנו בני חורין. אנו שותים כאשר אנו נשענים אחורה. ומחשש שמא יקדים קנה הנשימה לוושט, אנו נוטים מעט לשמאל, ואז הוושט שהוא מימין, גבוה יותר.

קדש ורחץ: לאחר אמירת הקידוש מתוך ההגדה שוב נשיר את כל הפזמון. וכן בכל פעם שנעבור לשלב הבא.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ורחץ: נוטלים ידיים על פי המנהג ליטול ידיים לפני אכילת פירות רחוצים שלא ניגבו אותם או לפני כל דבר שטובלים אותו במשקה, כמו עוגיה שטובלים בתה. אך אין מברכים על נטילה זו. יש בתים בהם נהוג שרק בעל הבית נוטל ידיים בפעם זו.

כרפס: טובלים מעט מהסלרי במי מלח או בחומץ, מברכים בורא פרי האדמה, כפי שכתוב בהגדה, ואוכלים מעט.
יחץ: בקערה שלוש מצות. שתיים עבור לחם משנה כמו בכל שבת וחג, ואותן נשאיר שלמות עד שנברך המוציא. ניטול עתה את המצה האמצעית ונחצה אותה לשניים, באופן שאחד החלקים מעט גדול יותר מחברו, ונחביא אותו לאפיקומן. אין חובה להחביא את האפיקומן מעיני הילדים, זו לא המטרה. ההחבאה והחיפוש אחר האפיקומן זו "המצאה" על מנת להשאיר את הילדים במתח וכך שיישארו ערים עד לסיום. התורה מכנה את המצה בכינוי "לחם עוני" כי לעני בדרך כלל אין לחם שלם, דרכו של עני היא בפרוסה. לכן חצינו את המצה, אנחנו בשלב שלפני יציאת מצרים, בשלב של עבדים היינו, ואנו נוטלים פרוסה קטנה מן המצה.

מגיד: את הכוס הראשונה מזגנו לפני הקידוש. עתה נמזוג את הכוס השניה, ונקרא את ההגדה, כאמור אפשר שכל אחד מהמסובים (כולל הנשים והבנות) יקרא קטע, אפשר לשאול שאלות, אפשר שעורך הסדר יערוך חידון, אפשר באמצע לשיר. ההגדה היא לימוד משותף של מדרשי חז"ל על יציאת מצרים. ההגדה פוחת בשאלות מה נשתנה, השאלות פותחות את הלב לשמוע את התשובות.

סיום ההגדה: בסיום ההגדה מברכים תוך כדי הגבהת כוס היין את ברכת גאל ישראל מתוך ההגדה, ובסיום הברכה שותים בהסבה את הכוס השניה מארבע הכוסות.

רחצה: נוטלים ידיים לפני אכילת המצה. נטילה זו היא בברכה כפי שכתוב בהגדה.

מוציא מצה: נוטלים את שתי המצות השלמות, מברכים שתי ברכות: ברכת המוציא וברכה על מצות אכילת מצה (הכל בהגדה). ואוכלים את המצה. צריך לאכול פעמיים "כזית". כזית זו מידת נפח שהיתה נהוגה בזמן העתיק, ובמצת מכונה רגילה היא מעט יותר משליש מצה. ואנו נאכל פעמיים כזית. כי המצה משמשת גם זכר לשעבוד – לעבד אין זמן להמתין להתפחת הבצק, הוא אוכל מצה. והמצה היא גם זכר לשחרור, שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכבר יצאו. לכן אנו אוכלים פעמיים כזית מצה (כשני שליש מצה). והכל בהסבה – השענות לאחר בהטיה קלה שמאלה.

מרור: טובלים קלח חסה בינוני בחרוסת, מברכים על אכילת מרור (בהגדה) ואוכלים אותו שלא בהסבה, כי הוא לא זכר לשחרור אלא למרירות, לקושי, לשעבוד.

כורך: עושים כריך של שליש מצה וקלח חסה בינוני ואוכלים אותם יחד. יש הכורכים את המצה בתוך החסה, ויש שכורכים את החסה בין שני חלקי מצה.

שולחן עורך: אוכלים מהמטעמים המיוחדים שהוכנו לכבוד החג. הצעה: אל תכינו הרבה. האוכלים ארבע כזית מצה ושותים ארבע כוסות, יקשה עליהם לאכול הרבה.

צפון: מוציאים את המצה שהיתה צפונה ומוחבאת מהתחלת הסדר, ולמעשה שמרנו אותה לאפיקומן. קרבן פסח היה נאכל על השובע, היינו לקראת השביעה, בסוף הארוחה, והיו אוכלים איתו כזית מצה. זכר לקרבן פסח ולמצה זו אנו אוכלים את האפיקומן, בהסבה.

ברך: הכוס הראשונה היתה בקידוש, השניה בהגדה ושתינו אותה בסוף ההגדה. עתה נמלא את הכוס השלישית, נברך ברכת המזון, ובסופה נברך שוב ברכת בורא פרי הגפן ונשתה את הכוס השלישית.

הלל: מוזגים את הכוס הרביעית ועליה אומרים את ההלל, ושותים אותה בסוף אמירת ההלל (הכל בהגדה).

נרצה: אנו מתפללים לה', שירצה את הסדר שלנו, כאילו הקרבנו את קרבן פסח.

חסל סידור פסח כהלכתו, לשנה הבאה בירושלים הבנויה. אין ספק שבסופו של דבר נצא מחזקים מהכאוס שנקלענו אליו.

מוריד הטל במוסף ללא שליח ציבור

בעקבות הקורונה

א. הצגת השאלה

מקובלנו שאין מחליפים למוריד הגשם ולמוריד הטל ללא תפילת הגשם או הטל שנאמרת על ידי שליח הציבור עם הציבור. וכך אף נפסק להלכה בשולחן ערוך (סימן קיד סעיף ב):
"אסור להזכיר הגשם עד שיכריז שליח הציבור. הלכך אף אם הוא חולה או אנוס לא יקדים תפילתו לתפילת הציבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר שליח ציבור".
והנה השנה אנו מתפללים ביום טוב ראשון של פסח כמו בשאר הימים הסמוכים ביחיד, ולא בציבור, משום שרשויות המדינה אסרו זאת עלינו מחמת החשש להתפשטות נגיף הקורונה. אם כן, האם נזכיר מוריד הטל המוסף כרגיל או רק במנחה?

ב. מהן האפשרויות

מרבן מוסיף ופוסק (שם):

"אבל אם יודע שהכריז שליח הציבור, אף על פי שהוא לא שמע – מזכיר. ומטעם זה הבא לבית הכנסת, והציבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אף על פי שהוא לא שמע משליח הציבור.
משנה ברורה: לכן בני הישובים כשמתפללים בלא מנין, ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לשש שעות דבודאי לא יאחרו הציבור יותר מלהתפלל מוסף, ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח".
נמצא לפי זה לכאורה בנדון דידן, שאין מנינים כמעט בכל הארץ, או שימתין עד סמוך לחצות, כי אז סביר שבמקום כלשהו התפללו כבר מוסף בציבור והיתה הזכרת טל בציבור, או שימתינו עד למנחה. ונראה כי אם אכן לא ידוע על מקום שעוברים על ההנחיה, וכן מתפללים בציבור, ימתינו עד סמוך לחצות, לא משום ששליח ציבור הזכיר במקום כלשהו, אלא משום שבדודאי אפשר כבר להזכיר. ובמציאות שלנו, שנתנו רשות להתפלל בכותל ובמערות המכפלה, ושם התפללו בשעה מוקדמת (כמדומני- ותיקין) דומה שכל מי שמתפלל מאוחר יותר מאשר תפילת שחרית בהנף, יגיע אחריהם לתפילת מוסף, ורשאי להזכיר.

ג. מוריד הטל

אולם נראה כי בנדון דידן אין צורך בכל זה, כי הנה מקור הדברים הוא בתלמוד הירושלמי (תחילת מסכת תענית):

"רבי חגי בשם רבי פדת: אסור ליחיד להזכיר, עד שיזכיר שליח ציבור.

רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: בשליח ציבור הדבר תלוי;

אמר רבי מנא קומי רבי חגי: מה ופליגי? אמר ליה: לא.

דא שאת אמר בשליח ציבור הדבר תלוי? יחיד, אם רצה להזכיר, מזכיר בטל.

ודא שאת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור, בגשם".

ענין בקרבן העדה ובפני משה. נמצא כי הירושלמי מחלק בין מוריד הטל למשיב הרוח ומוריד הגשם. גשמים אין להזכיר ללא שליח הציבור הזכיר קודם, כי אדם שאמר מוריד הגשם שלא בזמן, הוא סימן קללה וצריך לחזור, ולכן על כולם להתחיל יחד שלא תהיה טעות, וממתינים לשמוע משליח הציבור, ורק אז עוברים להזכרת גשמים. לעומת זאת, אם טעה ואמר מוריד הטל, אינו חוזר, ולכן לגבי הזכרת טל, אין צורך להמתין לשמוע ההזכרה משליח הציבור.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ועיין בבית יוסף (סימן קיד) שציטט את הר"ן שאכן פירש בירושלמי כדאמרן, אולם הטור הביא שהראב"ד כתב:
"אסור להזכיר עד שיכריז שליח הציבור משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל".

והעיר הבית יוסף:

"מבואר (בדברי הר"ן) שלא כדברי רבנו (הטור) שכתב בשם פירוש הראב"ד אסור להזכיר עד שיכריז שליח ציבור... מוריד הטל. דבמוריד הטל אם רצה היחיד להזכיר קודם שיכריז הש"ץ מזכיר, ואין בכך כלום".

אכן, המחבר בשולחן ערוך (לעיל) מזכיר רק "אסור להזכיר הגשם עש שיכריז הש"ץ" ואף הרמ"א לא העיר דבר. וכתב בכף החיים (אות ח):

"אבל בטל אין איסור אם מזכיר קודם שיכריז הש"ץ, לא שנא יחיד, לא שנא רבים... וכן כתב פרי חדש ומאמר מרדכי. ומיהו נכון להיזהר אף בטל, לחוש לסברת הראב"ד והטור".

הנכון להיזהר הוא לכתחילה בחולה וכדומה, שיתפללו מאוחר יותר. ואף זה צריך עיון, שיתכן שאם נאמר להם להתפלל מוסף מאוחר, יתחילו גם שחרית מאוחר, ויצא שכרנו בהפסדנו. אולם בנדון דידן, ברור שיכולים להזכיר מוריד הטל בתפילת מוסף ללא חשש.

מסקנה: לא לומר לציבור דבר. כל אחד שיתפלל יחד יזכיר מוריד הטל כהרגלו בתפילת ציבור, ואין בכך כל איסור.

תספורת בחול המועד ובספירת העומר למי שלא יכול היה לעשות זאת לפני החג מחמת חשש להידבקות בנגיף הקורונה

א. הצגת השאלה

בגלל החשש להידבק בנגיף הקורונה לא הסתפרתי לפני פסח. השער מכביד עלי. ועתה בימי חול המועד נמצאים אצלי בתי וחתני, והחתן יכול לספר אותי, האם הדבר מותר? אם לא, האם יהיה מותר להסתפר בספירת העומר?

ב. חולה

המשנה (תחילת פרק שלישי ממסכת מועד קטן, דף יג ע"ב) מונה:

"אלו מגלחים במועד. הבא ממדינת הים ומבית השביה, והיוצא מבית האסורים, והמנודה שהתירו לו חכמים..."

וכך נפסק להלכה (שולחן ערוך סימן תקלא). ומה דין החולה שחזר לאיתנו במועד?

כתב הרשב"א בתשובה (חלק ג סימן ערה) הביאו בבית יוסף (שם):

"חולה שנתרפא בחולו של מועד, אם מותר לגלח במועד, מפני שלא היה יכול לגלח, לפי שאמרו שהגילוח קשה לחולה ומחזירו לחוליו?

מסתברא לי שאסור לגלח, דאם כן ליתנייהו בהדי הנך דמתניתין דאלו מגלחים. ובהדיא אמרו בגמרא 'הא שאר כל אדם אסורים'.

בגמרא (שם יד ע"א) מובאת התלבטות:

"בעי רבי זירא: אבדה לו אבדה ערב הרגל, כיון דאניס מותר, או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא- לא?

אמר אביי: יאמרו כל הסריקים אסורים, סריקי בייתוס מותרים!..."

(ראה רש"י: רוצה לומר: הרואים לא ידעו להבדיל, כי אין יודעים שהיה אנוס מחמת האבדה, ולכן אין להתיר)

רב אשי מתני: בעי רבי זירא: אומן שאבדה לו אבדה ערב הרגל מהו, כיון דאומן הוא מוכחא מילתא, או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא כי הנך – לא? תיקו."

והעיר על כך בבית יוסף (סימן תקלא, שם):

"כתב בנימוקי יוסף דכיון דסלקא בתיקו, אזלינן בה לחומרא. וכן נראה שהיא דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם שהשמיטה. אבל הגהות אשרי בשם אור זרוע פסקוה לקולא. ויש לתמוה על הרמב"ם והרא"ש שכתבו כי מלאכת חול המועד דרבנן, למה לא פסקוה לקולא?"

ויתכן כי הרשב"א בתשובתו ענה על כך, לפי שמפורש בגמרא – "הא שאר כל אדם אסורים".

ומכאן ראייה לשיטת הרשב"א שאפילו אומן שהכל יודעים שהיה אנוס, בכל זאת לא פסקו לו להיתר להסתפר במועד, כי לא מוכחא מילתא כמו המנויים במשנה, קל וחומר אין להתיר לחולה שנתרפא.

על פיו פסק מרן בשולחן ערוך (שם סעיף ג):

"אפילו אם היה אנוס ומפני כך לא גילח בערב יום טוב – אינו מגלח במועד. והוא הדין למי שהיה חולה ונתרפא במועד."

ומה הסיבה לאסור, ולמה אכן המשנה לא נקטה גם חולה, מה ההבדל בין חולה לבין אלו המנויים במשנה?

יתכן לומר כי חולה אונסו אינו ידוע כל כך, כי לא כל אחד יודע שפלוני חולה, מה שאין כן המנויים במשנה שיתכן שהם יותר ידועים לציבור, ולכן לא יתמהו על כך שהם מסתפרים במועד. ויש מהאחרונים שהסבירו כי ההבדל בין החולה למקרים המנויים במשנה, שהמנויים במשנה לא הם החליטו על כך שאינם יכולים להסתפר, אלא אחרים: – חכמים שנידו, שובים ששבו, אי היכולת לחזור ממדינת הים וכדומה, ולכן כולם יודעים שהם מנועים מלהסתפר. לעומת זאת חולה, לא אחרים הטילו עליו את ההימנעות מלהסתפר, אלא הוא עצמו עקב מצבו, וממילא אין זה ידוע לרבים.

ויתכן לומר כי המנויים במשנה, האונס שלהם מוחלט, היינו כמעט בשום פנים אין הם יכולים להסתפר. מה שאין כן חולה שתלוי עד כמה מכביד עליו חוליו, ואם יש בבית מי שיכול לספרו, ואם יש מי שידוע לספר שיכול לבוא לספר אותו.

ואמנם בבית הבחירה לרבנו המאירי (מסכת מועד קטן שם דף יד ע"א) פשט אחרת את הספק בגמרא:

"עיר שלא היה שם אלא ספר אחד, ונאנס אותו הספר ולא יכול היה לספר בערב יום טוב. אם היה אונס הניכר להדיא, כגון שקפץ עליו חולי וכיוצא בזה - מותרים לספר. אבל אם מחמת אונס שאינו ניכר להדיא, כגון שאבדה לספר אבדה וטרח אחריה, אף על פי שכל העם יודעים את האונס מחמת שבאים שם להסתפר ולא מצאוהו, וחקרו על ענינו, זוהי שאלה שנשאלה בסוגיה זו ונשארה בתיקו. ומתוך כך פסקו בה רוב הפוסקים לחומרא, ואסור להסתפר. ומכל מקום יש פוסקים בה להקל, כדין כל ספק סופרים." המאירי למד כי אם הספר היה חולה, והכל יודעים מכך, ולכן לא יכלו להסתפר אצלו בערב החג, מותר להסתפר אצלו במועד. ולמה באבדה לו אבדה אסרו עליו להסתפר, הלא הדבר היה ידוע לרבים? יתכן לומר כי באבדה האונס אינו מוחלט, כי פעמים יתכן שיכול למצוא זמן לכך. לעומת זאת בחולי קשה, גם הדבר מתפרסם יותר, וגם האונס יותר מוחלט. מנין למד זאת? אולי מתוך מה שכתב בתחילת הפרק, שם סבר שיש מקום ללמוד מהיתר היוצא מבית האסורים גם לחולה שהתחזק מחוליו:

"מכאן התירו חכמי הדורות לספר לחולה שנתרפא במועד... אלא שאין ראוי להקל ראש בזו, אלא לפי מה שעניי הדיין רואות."

ולכאורה, אם כתב כן לגבי ספר, שזה חולי שהתפרסם שהיה חולה, צריך עיון מנין ללמוד זאת לגבי אדם פרטי, שלא מפורסם שהיה חולה, אלא אם היה זה מנכבדי העיר, והיה חולי מסוכן שהכל התפללו לרפואתו, כי לגבי אדם פרטי שחלה, הלא אין זה מפורסם. וצריך עיון.

והנה מצאתי כי כדברי אלה כתב תלמידו של רבי יחיאל מפריש (למסכת מועד קטן שם), אך רבו סבר להקל:

"אומן: ספר. כיון שאומן הוא מוכחא מילתא, שהכל נכנסים אליו להסתפר לכבוד הרגל, ויודעים אונסו, ולא נפיק מיניה חורבא, או דילמא לא מוכחא מילתא טפי כי הנך דמתניתין. תיקו, והווי האי תיקו ספקא דרבנן, דהא אינו אסור אלא משום גזרה שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולים, וכל ספקא דרבנן לקולא. הלכך אומן שאבדה לו אבדה בערב הרגל, או שאירע לו אונס אחר, כיון שהוא אומן, הווי אונס ידוע לרבים, ומותר לו לגלח במועד.

ומדקא מיבעיא ליה דווקא באומן, משום דשכיחי רבים גביה ומיפרסם מילתא, אלמא באיניש אחרייתא פשיטא דאסור... וכן הלכה דלאומן שרבים רגילים אצלו, אם אירע לו אונס בערב הרגל, מותר לגלח ברגל, אבל לאיניש אחרינא מיתסר, אלא דווקא להני דחשיב במתניתין שאונסם מפורסם לכל. ואדם שהיה טרוד בערב בדבר מצוה, אי לא מוכחא מילתא טפי כגון פדיון שבויים הידועים לרבים, אין בידינו כח להתיר... דהא דמיבעיא ליה באבדה, הוא הדין נמי דהווי מיבעיא בטרוד טירדה דמצוה.

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

וכתב נמי רבנו יב"ם: מדלא נקט אומן שחלה בערב הרגל, איכא לספוקי בהאי גוונא אי שרי לגלח במועד אי לא. אבל מורי הרב רבנו יחיאל ז"ל כתב: לא מיבעיא אומן שחלה בערב הרגל, דהווי אונסיה ידוע לרבים כיון דשכיחי גביה, ושרי ליה לגלח במועד. אלא אפילו כל אדם שחלה בערב הרגל, ולא היה לו פנאי לגלח בערב הרגל, לא מיבעיא אם היה חוליו כבד עליו הרבה דהווי אונס גמור, שלא היה יכול לגלח בערב הרגל... אלא אפילו חש בראשו בלבד בערב הרגל, מותר לגלח במועד, דאית ליה קלא לגבי שיבביה, ומיפרסמא מילתא, ואיכא הוכחה נמי בכל חולי. וכן משמע מדקא מיבעיא ליה באבדה לו אבדה דהווי אונסא דחוץ לגופו, אלמא באונסיה דבגופיה, לא איצטרך ליה למיבעי דשרי".

קשה על דבריו, הלוא לא פשוט להתיר אפילו לאומן שחלה, ולעומת זאת לרבנו יחיאל פשוט שאומן שחלה בערב הרגל מותר לספר במועד, וגם לאדם שחלה ואפילו רק כאב ראשו בערב הרגל, ומשום כך לא הסתפר, כיון שידוע הדבר לבני ביתו, מותר לספר במועד (ואף שאינו אונס מוחלט)! וכתב שהגמרא התלבטה לגבי אומן שאבדה לו אבדה, שהוא אונס חיצוני לאדם ופחות ידוע, ולכן חולה, שהוא אונס ידוע יותר – מותר. וכמובן שניתן לומר להיפך. אם המשנה לא מנתה אונס מצוי כמו חולי וכאב, ודאי שהחולה בערב הרגל ולא הסתפר, אסור לו להסתפר במועד.

בין כך ובין כך, אין בידינו לחלוק על ראשונים, וכיון שמצאנו מחלוקת ראשונים בדבר, יש מקום להקל. והנה אם היה זה ראשון אחד שמקל, הלוא אין דבריו עומדים מול הרשב"א שכתב מרן הבית יוסף שרב מובהק הוא, ובפרט שבנדון דידן פסק מרן המחבר כמותו.

ואכן ראה במה שכתב הרב עיקרי הד"ט (סימן כה אות ח):

"הנבחר להשלים תורת א-להינו (אדם שנבחר להיות חתן תורה) שהיה חולה קודם הרגל... עד שציוו לו הרופאים שלא לגלח, ונתרפא בחול המועד. אם לכבוד חתונתו של תורה, מותר לו לגלח בערב יום טוב אחרון, כיון שאנוס גדול היה קודם הרגל. הביא בהתחלה פסק ארוך מהרב מלכת שבא להתיר בצנעה. והרב המחבר והרש"ל מפינאלי מחו אמוחא דשמעתתיה דאין להתיר דבר תמוה. וכבר זעקו בקול גדול על כיוצא בזה רבני אמסטרדם".

אולם כיון שכמה מהראשונים סברו שלא כהרשב"א: רבנו יחיאל, המאירי, ובעל ההשלמה (הביאו הגר"ע יוסף בחזון עובדיה אבלות חלק ג, דיני אבלות ברגל עמוד קיב) יש מקום להקל בספק דרבנן גם נגד מרן ולומר שאם מרן היה מכיר את כל הפוסקים הללו שפסקו לקולא, לא היה פוסק להחמיר. וכך הכריע שם הגר"ע יוסף, ומי כמוהו מורה.

ג. תקופת הקורונה (בניגוד לחולה)

הנה בנדון דידן, המגפה ידועה, וההימנעות מלהסתפר, בין אם ניתנה הוראה כזו ממשד הבריאות, ובין אם האנשים נמנעים מצד עצמם היא ברורה וידועה. אלא שהסיבה שכעת האדם מבקש להסתפר אינה ידועה, כי הלוא החשש לא סר לצערנו, ומי יודע שכעת חתנו אצלו? וגם האונס אינו מוחלט, כי הלוא אפשר להתגלח בבית, או בהיחבא אצל הספר. אולם על פי רבנו יחיאל שכתב שלגבי בני ביתו ידוע שהיה חולה בערב הרגל, ולכן מותר לו להסתפר במועד, יש לומר גם בנדון דידן כי לבני ביתו ידוע כי לפני החג הוא חשש ולא הלך לספר כמו רבים וטובים. ובני ביתו יודעים כי כעת חתנו אצלו והוא יכול לספר אותו, ולכן על פי רבנו יחיאל מותר לו להסתפר. אולם האם המאירי יסכים גם לכך? האם בעל ההשלמה יסכים לכך? הלא כאמור לעיל זה חידוש גדול. לכן נראה שאין להתיר לו להסתפר במועד, אולם אם בכל זאת חתנו סיפר אותו, אין למחות בידו.

ד. בספירת העומר

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmuel@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

שלוש סברות להקל קיימות לגבי ספירת העומר :

האחת : דין מניעת תספורת בספירת העומר קל מדין מניעת תספורת בחול המועד.

חידושו של הרב פרי מגדים (סימן תצג, משבצות זהב אות א) :

"בימי הספירה בחול גמור, יש לומר דלא עדיף מחול המועד".

והביאו הרב משנה ברורה (ביאור הלכה תצג אות ב) :

"המותרים להסתפר בחול המועד, יש לומר דגם בספירה שרי, דלא עדיף מחול המועד".

וכיון שאם היו מתירים הרשויות להסתפר בחול המועד, היה מותר לו להסתפר אז, כי היתה מניעת התספורת לפני המועד ידועה, והיא התבטלה במועד, קל וחומר יהיה מותר להסתפר בספירת העומר, אם התבטלה המניעה. לכאורה, אין דבריהם כל כך פשוטים. הלוא בחול המועד לא אסרו אלא משום שלא ידחה תספורתו מלפני החג, ויכנס לחג מנוול, וממילא מי שהיה אנוס, התירו לו לא להמשיך להיות מנוול בחול המועד וביום טוב שני. אבל בספירת העומר המנהג שלא להסתפר הוא מחמת מנהגי אבלות, ומה לי אם לא הסתפר קודם בגלל אונס, או לסיבה אחרת, הלוא עליו להצטער, ולא אכפת לן אם יהיה מנוול.

לכן נראה כי עלינו להוסיף כאן את סברת תכפוהו אבלי.

סברא שניה להיתר : תכפוהו אבלי :

לגבי בין המצרים כתב הב"ח :

"נשאלתי באבל שאירע שלושים שלו ביי"ח בתמוז. והשבתי דאין להחמיר בתספורת, אף על גב שבתכפוהו

אבלי זה אחר זה מקל בתער אבל לא במספרים. מכל מקום כאן שאינו אלא מנהג בעלמא אין להחמיר

כולי האי. אבל כי האי גוונא בשבת שחל להיות תשעה באב בתוכה – אסור".

חלוקה ברורה בין שבוע שחל בו תשעה באב, בו התספורת אסורה מדינא, ולכן גם בתכפוהו אבלי מותר רק להקל בתער ולא במספרים, לבין הימים שלפני כן, שאסורים ממנהגא ולא מדינא, שבהם אם תכפוהו אבלי – מותר להסתפר כרגיל, כי במקרה כזה לא נהגו לאסור.

את הב"ח הביאו המגן אברהם (סקי"ח) והט"ז (ריש סקי"ד).

ברם האליה רבה (אות לב) חלק ואסר כאשר השלושים חל אחר ראש חודש אב, והתיר רק כאשר השלושים חל בין שבעה עשר בתמוז לראש חדש אב. אולם בעל הנודע ביהודה, בדגול מרבבה על השולחן ערוך שם דחה ראיתו, והתיר לאחר ראש חודש אב (קודם שבוע שחל בו) כמו לפני ראש חדש אב.

במשנה ברורה (סקפ"ז) הביא את דעת הב"ח והט"ז שהקלו בכל ימי בין המצרים פרט לשבוע שחל בו, והוסיף :

"אבל האליה רבה סובר דאין להקל כי אם כשחל יום שלושים לפני ראש חודש אב, וכן כתבו כמה

אחרונים... ואפשר שבמקום הדחק יש להקל כיון שעל כל פנים אינו אלא מנהג".

בספירת העומר : נראה כי כיון שאף בימי בין המצרים לנהגים איסור להסתפר אז, מותר כאשר תכפוהו אבלי, יש

להתיר גם בנדון דידן בספירת העומר, כאשר לא יכול היה להסתפר בערב החג מחמת החשש להידבק.

ומפורש כן מצאנו לרב חיד"א (מחזיק ברכה סימן תצג אות ג) שכתב :

"מי ששלמו שלושים ימי אבול בימי העומר, בין ראש חודש ללג – התיר להסתפר הרב זרע אמת (סימן סז)

וכתב שכן הסכימו הלכה למעשה הרב מור אחיו מהרד"ך". (אמנם החיד"א שם ציוה לעיין בשו"ת דבר משה

שאסר.)

והביאו הרב שערי תשובה שם.

ובשו"ת אור לציון (חלק ג פרק יז סעיף ה, להגאון הגדול, הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל) הכריע אף הוא להקל :

לשכת הרבנות והמועצה הדתית עפולה לשכת הרב הראשי – הרב שמואל דוד

שד' ארלוזורוב 34 * טל. 04-6593507 * פקס 04-6424165 * www.mdafula.org.il * מייל davidshmue@walla.com * 052-609-2709 (וואצאפ)

ימי שהיה חולה או אבל לפני הפסח, ולא יכול היה להסתפר בערב פסח... אם שערו מכביד עליו, רשאי להסתפר בימי העומר, וטוב שיסתפר בערב שבת.

נחלקו האחרונים באבל ששלמו ימי אבלותו בימי העומר... בשו"ת זרע אמת כתב שמותר להסתפר (וכן הובא שם במחזיק ברכה ובשערי תשובה), ובסידור בית עובד כתב כדעת הרב דבר משה שאין לו להסתפר בימי העומר, ונראה עיקר שמותר להסתפר בימי העומר, וכן דעת מורנו הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל. ונראה שהוא הדין למי שהיה חולה ומשום כך לא יכול היה להסתפר לפני הפסח, שרשאי להסתפר בימי העומר.

ומכל מקום טוב להסתפר בערב שבת, כיון שיש מתירים להסתפר בימי העומר לכבוד שבת.

סברא שלישית: עוד יש לומר על פי מה שהסביר מו"ר הגאון הגדול, ראש הישיבה, הרא"ל זצ"ל בשם מו"ר הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל שכאשר חכמים תיקנו איסור תספורת בספירת העומר (ובימי המצרים) תיקנו זאת במקביל, או לא ביתר חומרה מאשר חומרת שנים עשר חודש של אבלות. ובשנים עשר חודש אין להסתפר עד שיגערו בו חבריו. נמצא אם כן, שאם אדם הגיע לשיער שגורם לו אי נעימות גדולה, סביר לומר כי הגיע למצב של יגערו בו חבריו, וממילא מותר לו להסתפר. וכל שכן אם יסתפר ביום ששי לכבוד שבת המלכה, או בערב יום העצמאות לכבוד החג.

ה. מסקנה

- א. אדם שמפאת סכנת חולי הקורונה לא הסתפר לפני פסח, אם הזדמן לו להסתפר בימי חול המועד, אין להורות לו היתר להסתפר בימי חול המועד, אולם אם הסתפר אין מוחים בידו.
- ב. בימי העומר מותר לו להסתפר.

כך נראה לעניות דעתי

מצוות הפורים למי שבבידוד

קריאת זכור:

1. רק בציבור ובספר תורה כשר. לכן הנמצא בבידוד אינו יכול לקיימה.
2. יש לזכור אונס רחמנא פטריה, ולא לצאת ולסכן אחרים.
2. עם זאת יקרא מתוך חומש.
3. ישתדל מאד לזכור כאשר יגיעו (בחודש אלול) לפרשת כי תצא, שבסופה מובאת פרשת זכור, לבקש מהקורא להתכוון להוציא אותו ידי חובת קריאת זכור, והוא יתכוון לצאת ידי חובה.

מגילה:

1. בשעת דחק אפשר גם ביחיד, אולם אך ורק מתוך מגילה כשרה.
2. אם יש לו מגילה כשרה, והוא יודע לקרוא לכל הפחות בניקוד והטעמה הנכונים, יקרא, ורצוי מאד שיעמוד על ידו אדם עם מגילה עם ניקוד, על מנת לתקן אותו במקרה צורך.
3. אפשרות אחרת היא לשמוע מרדיו, טלוויזיה או ממחשב, ותוך כדי יקרא מתוך מגילה כשרה.
4. אין לו מגילה כשרה, ישמח את הקריאה ברדיו או בטלוויזיה – בשידור ישיר.

משלוחי מנות ומתנות לאביונים:

1. ימנה שליח שימסור לכל הפחות לאדם אחד (לכל אחד מבני הבית שאינו רשאי לצאת) משלוח מנות. לא יתן מנות ממה שבבית, שמא הנגיף עבר למאכלים.
2. ימנה שליח שיתן מתנות לאביונים, כמו שרבים מאיתנו עושים כל שנה.

סעודת פורים:

ניתן כמובן לקיימה גם בבידוד.

טבילת כלים בזמן הקורונה

א. הצגת השאלה

בזמן מגפת הקורונה היו מספר שבועות בהן נאסר לפתוח את מקוואות הכלים, והיו אלה ימים שלפני חג הפסח, בהם תמיד קונים יותר כלים חדשים, ובפרט השנה, כאשר אסרו עלינו לארח ולהתארח, וכל משפחה גרעינית נאלצה לעשות את הפסח בביתה, ומשפחות רבות שבדך כלל נמצאות בפסח אצל ההורים או אצל הילדים היו זקוקות לכלים חדשים, קנו אותם אך לא יכלו להטביל אותן במקוה. ונפשם בשאלתם להנחות אותם אם יש דרך בה יהיה מותר להן להשתמש בכלים החדשים.

ב. מכירת הכלי לגוי, הפקרתו, לתת ליהודי לפרקו ולהרכיבו

הרבנים הראשיים לישראל שליט"א הציעו כי במכירת החמץ, ימכרו גם את הכלים לגוי, יוסיפו בשטר המכיר גם כלים חדשים, ויוסיפו של שהנכרי הקונה את הכלים מרשה ליהודים להשתמש בכלים החדשים כל זמן שהכלים בביתו, והגוי לא מימש את הקניה ולא לקח את הכלים לביתו. וכך הם גם כתבו בשטר מכירת החמץ לגוי של הרבנות הראשית לישראל.

אולם, לעניות דעתי יש בכך כמה קשיים.

ראשית, אני מתנגד לכל הערמה שאינה נצרכת. בדור כשלנו, דור דעה, מכירה בהערמה לגוי, מתקבלת בציבור כחוכא ואטלולא, כדרך "להסתדר עם ההלכה" ולא כהלכות חיים. לכן אני מתנגד גם למכירת החמץ בבתים פרטיים שיכולים וצריכים לחסל ולהשבית את החמץ מביתם, ומכירת החמץ נועדה רק למפעלים ולמרכולים שאצלם הדבר בבחינת בלתי אפשרי, או כרוך בהפסדי ענק.

אולם מעבר לכך עלו שאלות קשות של ביצוע. הלוא הגוי מקנה לנו את החמץ לאחר החג, ומה יהיה אז עם הכלים, האם מתנים עמו שהכלים עדיין יהיו ברשותו. עד מתי. עד שהיהודי יטבול אותם, ומה זה יעזור שהוא יטבול אותם ברשות הגוי? אלא עד שיותר לטבול כלים במקוה, וכי אז היהודי יזכור זאת? ועוד, הלוא בכך הערמה כפולה שבעתיים?!

יש שהציעו להפקיר את הכלים בפני שלושה, ולחזור לקחתם מבלי לזכות בהם. ואף זה נראה כחוכא ואטלולא, כהערמה שאינה מראה את הפנים היפות של ההלכה.

נתינת הכלי לאומן יהודי, היא דרך נפלאה, אך היא מעשית רק במספר כלים מאד מצומצם.

ג. שימוש בכלי ללא טבילה

כך הוריתי לציבור. לרשום שהכלי לא עבר טבילה על מנת לזכור ולהטביל אותו בעת שיאפשרו זאת. ובינתיים להשתמש בכלי ללא טבילה.

הצעה זו עומדת על כמה רגליים:

האחת השיטה הסוברת כי כלי שעומד למכירה הוא כלי סחורה שפטור מן הטבילה. וכיון שבמפעל ייצרו את הכלים כדי למכור אותם, הם מעולם לא התחייבו בטבילה.

חושבני שדעה זו דחוקה, אולם אני מצרף אותה כסניף

הרגל השניה להצעת השתמש בכלים ללא טבילה עד יעבור זעם נשענת על הדעה שהמפעל שהוא בדרך כלל חברה בע"מ אינה ישות של גוי, אלא חברה שהיא ישות עצמאית. היא חברה בערבון מוגבל, וממילא היהודי הקונה את

הכלי, לא קנה את הכלי מגוי, ולא צריך להטביל אותו. רגל זו אף שמעטים בלבד מן הפוסקים מסכימים לה, מתירה ללוות מן הבנקים ללא היתר עסקה ועוד, ויש לה יסודות נאמנים.

(האגרות משה, הציץ אליעזר והגר"ע יוסף הבינו חברה בע"מ כשותפות ולא כישות עצמאית. ולכן דעה זו של הרב דייכובסקי, ושל הרב אשר וייס לגבי ריבית לא התקבלה (והרב וייס לגבי טבילה לא הזכיר אותה, וכתב רק את האפשרות של הפקרה או נתינה לגוי, ולכן צרפנו דעה זו רק כסניף).

הרגל השלישית והחזקה ביותר נשענת על שיטתו של הגאון הגדול, מפוסקי הדור (הקודם) המובהקים, הרב שלמה זלמן אוירבאך (מנחת שלמה חלק ב סימן סח). הוא כתב כי המתארח בבית מלון או במסעדה, והכלים שם אינם טבולים, והוא אינו יכול לקחתם ולהטבילם, מותר לו לאכול איתם משום שהאיסור של חכמים להשתמש בכלי סעודה ללא טבילה, הוא כאשר הדבר אפשרי, ולא כאשר אין הדבר בידי האדם :

"לענין אכילה בבית מלון בכלים שאינם טבולים... יש להקל בזה לפי מה שכתבתי דאיסור ההשתמשות אינו אלא מדרבנן... ואם כן, כל זה כשיכול להטבילו, אבל במלון וכדומה שלא יתנו לו לקחת ולהטבילו, כיון שרוצה לאכול ולשתות – שרי ליה".

לכך יש להוסיף את הראשונים הסוברים (ראיתי שצינו את הראב"י והרי"ד, ולא מצאתים) שאין איסור שימוש בכלים לפני טבילה, אלא שיש מצוה להטבילם, ומי שאינו עושה כן, מבטל מצות טבילת כלי סעודה הנקנים מגוי. לשיטה זו, במקום שאין אפשרות להטבילם, מותר להשתמש בכלים.

ד. לעטוף את הכלי

לפעמים יש אפשרות להשתמש בכלי כשהוא עטוף. כגון לעטוף תבנית בחלקה הפנימי בנייר כסף או נייר פרגמנט. או להכניס כלי קטן יותר בתוך הכלי החדש הגדול, כך שהמאכל לא יגע בכלי.

לכאורה יש לדייק היתר זה מהסעיף הראשון בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קכ סעיף א) :

"הקונה מהגוי כלי סעודה של מתכות או של זכוכית או כלים המצופים באבר מבפנים, אף על פי שהם חדשים – צריך להטבילם במקוה או מעין של ארבעים סאה.

רמ"א: יש אומרים דכלים המצופים באבר אפילו מבפנים, יטבול בלא ברכה".

משמע שהציפוי גורע מהכלי, היינו שאם כלי המתכת מצופה אין זה ממש כלי הזקוק לטבילה. ואם כן כאשר הוא אינו חלק מהכלי, משמע שאין צריך לטבילה כלל.

אולם יש לדחות את הראיה, ולומר איפכא. כאשר הציפוי הוא חלק מהכלי, והוא כשלעצמו פטור מטבילה, יש מקום לפטור את הכלי מטבילה. אבל כאשר מניחים נייר על כלי, או כלי בתוך כלי, הרי ברור שהציפוי הוא זמני, וממילא אין הוא פטור את הכלי מטבילה.

וראיתי כי יש בזה מחלוקת בין הפוסקים. במסורת משה כתב שהרב פיינשטיין לא פטר מטבילה כאשר מצפים את הכלי ושמים נייר חוצץ בין הכלי לאוכל (ואולי הוא חייב בטבילה רק כאשר שמים נייר חוצץ, ולא כאשר עוטפים את כל הכלי, וצריך עיון) בעוד שבנטעי גבריאל כתב לפטור. וכך כתבו גם בשם הרב נבנצאל שליט"א לפטור במקרה זה מטבילה. וזה סניף נוסף כשהוא אפשרי עד שאפשר יהיה לטבול את הכלים כראוי.